

Edyta Kocaj

Herb i pieczęcie Polkowic

(1597-1742; 1854)

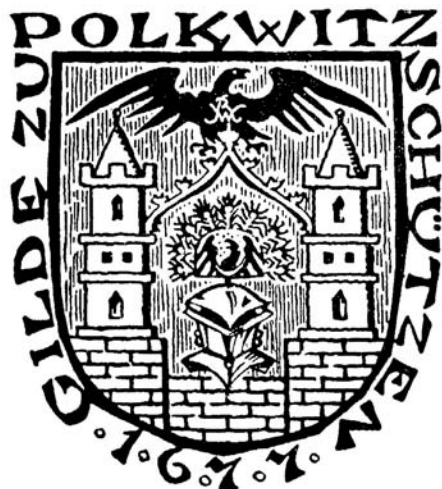
Towarzystwo Ziemi Polkowickiej
Wrocław 1998 – Polkowice 2020

Edyta Kocaj

Herb i pieczęcie Polkowic

(1597-1742; 1854)

Praca magisterska napisana na Wydziale Nauk Historycznych
i Pedagogicznych Instytutu Historii Uniwersytetu Wrocławskiego
pod kierunkiem prof. dr. hab. Kazimierza Bobowskiego

Towarzystwo Ziemi Polkowickiej
Wrocław 1998 – Polkowice 2020

Wydawca:

Towarzystwo Ziemi Polkowickiej

Autor:

Edyta Kocaj

Korekta tekstu:

Anna Sadczuk, Grzegorz Kardys

Zdjęcia:

Z archiwum Towarzystwa Ziemi Polkowickiej

Wydawnictwo:

Drukarnia Wydawnictwo „Druk-Ar”

67-200 Głogów, ul. Mechaniczna 30

tel./fax 76 834 19 88

e-mail: glogow@druk-ar

Nakład: 300 egz.

ISBN 978-83-958039-4-9

Polkowice 2020

**GMINA
POLKOWICE**
Serce Zagłębia Miedziowego

Spis treści

Wstęp	4
I. Dzieje miasta	8
II. Instytucje prawno-ustrojowe miasta	22
Lokacja miasta	22
Wójt Dziedziczny	23
Rada miejska i rajcy	25
Burmistrz	27
Sądownictwo	27
Miasto samorządowe	29
Weichbild	30
Zjazdy miast	32
Sejmiki weichbildowe	33
Deputowani ziemscy	34
Starsi ziemscy	34
Sądy miast weichbildowych	34
Podsumowanie	36
III. Analiza elementów formalnych pieczęci	37
Wstęp	37
Kształt i wielkość pieczęci	38
Materiał pieczęci i ich umocowanie	38
Wyobrażenia ikonograficzne	39
Legenda pieczęci	44
Herb miasta	50
Zakończenie	54
IV. Katalog pieczęci i ich przerysy	56
Kształty podłoży papierkowych	73
Przypisy	74
Skróty	81
Spis map i ilustracji	81
Bibliografia	82
Postscriptum Towarzystwa Ziemi Polkowickiej	86
Symbole Polkowic	93

Wstęp

Celem pracy jest przedstawienie stosowanych przez miasto Polkowice pieczęci. Zachowane odciski pieczętne z lat 1597-1742; 1854 zostały omówione zarówno w oparciu o analizę ich elementów ikonograficznych i epigraficznych oraz kształtów i wielkości, sposobów umocowania oraz materiału, z jakiego je wykonano. Dokładnemu omówieniu poddano również herb miasta.

Praca została podzielona na kilka rozdziałów. Pierwszy – „Dzieje miasta” ma za zadanie przybliżyć historię typowego małego śląskiego miasteczka, od jego zarania do czasu przejścia pod panowanie pruskie (1742 r.). Kolejną część pracy to rozdział „Instytucje prawno-ustrojowe miasta”. Niemożliwością byłoby przedstawienie pieczęci miejskich bez omówienia funkcjonowania samorządu (burmistrza, rady, sądownictwa), który był emitentem znacznej części pieczęci. Dodatkowo zostały zaprezentowane agendy weichbildu, którego centrum stanowiły Polkowice, tzn. zjazdy miast, sejmiki weichbildowe, sądy miast weichbildowych oraz pozycja i rola deputowanych i starszych ziemskich. Trzeci rozdział stanowi zasadniczą część pracy. Jest to dokładna analiza formalnych elementów pieczęci oraz omówienie struktury i roli polkowickiego herbu. Ostatni rozdział stanowi podsumowanie, lecz nie zamyka on pracy. Na końcu umieszczony został katalog pieczęci, które przedstawiono w rozdziale analitycznym. Każdy typ pieczęci reprodukowany jest w ilustracjach. Dodatkowo zawarte są tam przerysy ciekawszych kształtów podłoży papierowych. Przyjęty sposób prezentacji materiału badawczego wynika z chęci przedstawienia funkcji pełnionych przez pieczęcie miejskie.

Pieczęć (grec. *sfragis*, łac. *sigillum*) jest to znak rozpoznawczo-własnościowy wytłoczony za pomocą stempla na wosku lub innej miękkiej masie plastycznej, zawierający wizerunek albo inne znamię danej osoby fizycznej lub prawnej, a ponadto odpowiedni napis odnoszący się do jej właściciela.¹ Pieczęć pełniła rolę świadectwa wiarygodności i mocy prawnej, wykładnika woli jej właściciela, jak również środka kontrolującego i zabezpieczającego nienaruszalność zamkniętego nią pisma i przedmiotu. Służyła uwierzytelnianiu dokumentów i potwierdzała ich autentyczność.² Pieczęć to utrwalone świadectwo życia

prawno-społecznego ubiegłych stuleci. Przemawia plastyką swych obrazów i brzmieniem swych napisów. W treści i w symbolicznej wymowie przebijają wyraźnie ślady wydarzeń natury politycznej, społecznej i kulturalno-obyczajowej.

Pieczęcie miejskie pojawiły się na ziemiach polskich wraz z lokacjami miast, jako symbol i wyraz zewnętrznej odrębności samorządu miejskiego. W skład organizacyjnych urzędów miejskich posiadających własne pieczęcie wchodziły: pieczęć miejska (*sigillum civitatis*), rady (*sigillum consulum, senatus, magistratus*), burmistrza (*sigillum praetoris*), wójta (*sigillum advocati*) oraz pieczęcie sądowe (*sigillum iudicii*).³

Zastosowany podział materiału analitycznego eksponuje pieczęcie jako autonomiczne źródło historyczne, posiadające znaczną wartość poznawczą, poza tym uwzględnia rozważania dotyczące ikonografii, epigrafii oraz ich wartości artystycznych. Wskazuje na związek pieczęci z organizatorami życia miejskiego. Układ ten daje możliwość poznania nie tylko historykowi zainteresowanemu sfragistyką, heraldyką czy dyplomatyką, ale i nie zainteresowanym tym tematem.

Źródła

Kwerenda źródłowa została przeprowadzona przy wykorzystaniu materiałów zebranych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu i w jego oddziale terenowym w Legnicy. Do badań wykorzystano piętnaście odmian, w zdecydowanej większości niepublikowanych, nowożytnych pieczęci. W czternastu zbiorach dokumentów zachowało się 27 pieczęci, z czego 6 umieszczonych jest na dokumentach przechowywanych w AP we Wrocławiu, w zespołach Rep. 132 – Rudna i Rep. 25 – Księstwo Głogowskie (sygn. 186). Pozostała część (21 pieczęci) stanowi zbiór w AP oddz. w Legnicy, w zespole dokumentów – Akta miasta Polkowic. Wszystkie zachowane i przechowywane w obu archiwach pieczęcie Polkowic zostały zebrane i skatalogowane.

Literatura

Podstawowe wiadomości na temat dziejów pieczęci miejskiej można znaleźć w podręcznikach z zakresu nauk pomocniczych historii i sfragistyki. W pracach tych zawarto szczegółowe zestawienia bibliograficzne.⁴

Polska sfragistyka zawdzięcza swoje początki Joachimowi Lelewelowi, który wydał w Poznaniu w 1822 r. fundamentalną pracę pt. „Nauki dające poznać źródła historyczne”. Dalsze prace i analizy wyrosły w kręgu kolekcjonerstwa zabytków przeszłości. Dzięki nim zaczęli drukować polscy pionierzy sfragistyki: Franciszek Piekosiński autor „Pieczęci polskich wieków średnich” (Kraków 1899) i Leonard Lepszy wydawca „O potrzebie publikowania pieczęci miejskich i cechowych” (Pamiętnik II Zjazdu Historyków Polskich, Kraków 1890). Duże zasługi dla polskiej sfragistyki położyli Adam Chmiel i Wiktor Wittyg. Pierwszy z nich, drukując w latach 1898-1902 w „Wiadomościach Numizmatyczno-Archeologicznych”, zajął się analizą ikonografii, odkrywaniem walorów artystycznych oraz funkcją prawną pieczęci. Drugi podjął pierwszą próbę sfragistycznego opracowania miast polskich w formie naukowo ujętego inwentarza zabytków.⁵ Kolejne prace nad pieczęcią miejską prowadzili: Marian Gumowski, który opracował m. in.: „Herby i pieczęcie miejscowości wojewódz-

stwa śląskiego” (Katowice 1939) i „Najstarsze pieczęcie miast polskich” (Toruń 1960) oraz Marian Haisig wydawca m. in.: „Studia nad legendą pieczęci miejskiej” (Wrocław 1953), „Motywy średniowiecznej architektury w sfragistyce miejskiej” (Wrocław 1948), „Śląsk w monetach, medalach i pieczęciach” (Wrocław 1951), którego prace oparte na szerokim materiale źródłowym powiązane są ściśle z dziejami miast. Prace polskich historyków, dokładnie analizujące i oceniające wartość pieczęci posunęły na przód badania sfragistyki miejskiej.

Nie można zapomnieć o badaczach obcojęzycznych. Na szczególną uwagę zasługują wyniki pracy F.A. Vossberga „Munzen und Siegel der preussischen Städte Danzig, Elbing, Thorn, so wie der Herzoege von Pommerellen im Mittelalter” (Berlin 1841). Cenniejsza pod względem naukowym jest praca H. Saurmy-Jeltscha „Wappenbuch der Schlesiischen Städte und Städtel” (Berlin 1870), który położył podwaliny pod badania dotyczące pieczęci miejskich. Rezultaty jego pracy wykorzystał później i uzupełnił swoimi wynikami O. Hupp w przygotowanym przez siebie wydawnictwie „Wappen und Siegel der Deutschen Stadte Pommern, Posen und Schlesien” (Frankfurt 1898). Późniejsze publikacje niemieckie dotyczące miast śląskich opierały się w głównej mierze na rezultatach osiągniętych przez H. Saurmę i O. Huppa.⁶

W parze z rozwojem sfragistyki miejskiej szedł rozwój heraldyki. Rozważania nad tymi dwoma dziedzinami prowadzono w ścisłej łączności, jako jedno nierozdzielne stadium sfragistyczno-heraldyczne. Wymienieni wyżej badacze zajmowali się równocześnie heraldyką, zarówno H. Saurma, O. Hupp, jak i M. Haisig, M. Gumowski.

Dzisiejszy stan badań nad heraldyką i sfragistyką miast polskich pozwala już w pełnej mierze na przejście od analizy i krytyki materiału do syntezy naukowej. Niestety wydawnictwa stawiają sobie za cel poznanie, przede wszystkim, miast dużych i znaczących. Wyraźnie odczuwany jest brak syntez sfragistyczno-heraldycznych miast małych, takich jak Polkowice, stanowiących nieodzowny element funkcjonowania państwa. Niniejsza praca zdaje się być gestem zwracającym uwagę na istnienie bogatego materiału dotychczas niewykorzystanego i jednocześnie ciekawego, godnego zainteresowania i głębszej analizy.

I. Dzieje miasta

Nizina Śląsko-Łużycka, składająca się z trzech mezoregionów Śląskich Wzgórz Dalkowskich, Doliny Szprotawy oraz Wysoczyzny Lubińsko-Chocianowskiej, może poszczycić się szeregiem miast i miasteczek, których rodowód sięga średniego i późnego średniowiecza. Jednym z nich są Polkowice. Położone 224 metry nad poziomem morza, w południowej części Wzgórz Dalkowskich, około 20 kilometrów od Głogowa, 37 kilometrów od Legnicy i 15 kilometrów od Lubina (mapa nr 1).¹

Mapa nr 1. Polkowice na tle regionu

POCZĄTKI OSADY, OKRES PIASTOWSKI

Świadczenia pobytu ludności na Ziemi Polkowickiej sięgają epoki brązu (1800-700 r. p.n.e.) oraz epoki żelaza (700-400 r. p.n.e.). Z tego okresu pochodzą odnalezione na terenie miasta grafitowe oraz kolorowe wyroby ceramiczne oraz kamienne narzędzia. Na terenie gminy polkowickiej odkryto trzy osady i trzy cmentarzyska kultury łużyckiej (mapa nr 2).²

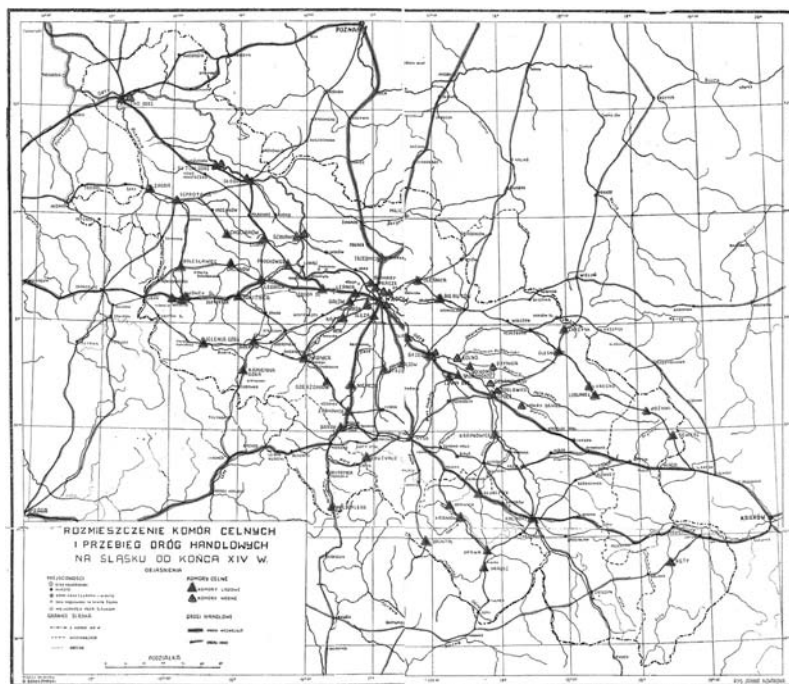
Mapa nr 2. Epoka brązu – wczesne okresy epoki żelaza

We wczesnym średniowieczu teren Polkowic znajdował się w zasięgu osadnictwa plemienia Dziadoszan, wymienianego około 845 r. przez Geografa Bawarskiego. Obecność plemienia na Śląsku potwierdził ponadto kronikarz niemiecki, Thietmar, a następnie cesarz Henryk w tzw. dokumencie praskim z 1086 r. Określił on tereny ich zamieszkania jako północno-zachodni Śląsk, aż do ziemi Miliczan na południowym-zachodzie, na zachodzie do Łużyczan, a na wschodzie po obszar rzeki Odry. W Polkowicach jak w wielu innych miejscowościach regionu zlokalizowano punkty osadnicze, głównie w wyniku penetracji powierzchniowych lub niewielkich badań ratowniczych (mapy nr 3).³

Pulkowicz (1394 r.), Polkewitz, Bolkewitz, Bolkowitz (od 1335 r.), Polkwicz, Polkwitz, Polkowitz (od 1481 r.).⁵

Nowa osada leżała na ważnym szlaku handlowym. Na krótkim odcinku była to droga wiodąca z Wrocławia, przez Środę Śląską, Prochowice, Lubin, Polkowice, a stąd przez Nowe Miasteczko do Kozuchowa, a następnie w kierunku północno-zachodnim do Krosna Odrzańskiego. Przedłużeniem drogi wrocławskiej był szlak wiodący z Krosna, na północ, przez Frankfurt nad Odrą do Szczecina lub przez Sulęcina, Gorzów do Kołobrzegu. Droga ta omijała duże miasta tzn. Głogów nad Odrą oraz Szprotawę i Żagań nad Bobrą, dlatego Głogów zabiegał o skierowanie biegu szlaku z Polkowic na swój rynek, a stąd przez Bytom Odrzański do Kozuchowa. O takim przebiegu drogi świadczą dokumenty z 1291 r. i z 1305 r.⁷

Przez Polkowice, przechodząc od bramy Lubińskiej po Głogowską, wiódł szlak z południa na północ. Przebiegał on z Pragi przez Jaromer, Lubawkę, Kamienną Górę, Bolków, Jawor, Legnicę, Lubin, Polkowice, Głogów, Wschowę, Kościan do Poznania, a następnie do Gdańska (mapa nr 4).⁸

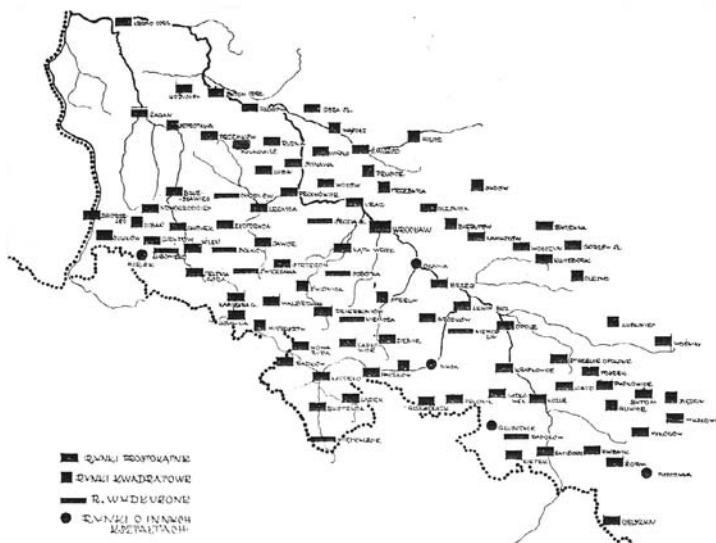

Mapa nr 4. Przebieg szlaków handlowych na Śląsku

Położenie miasta na ważnym szlaku handlowym zapewniało ciągły ruch ludności, przepływ kupców i podróżnych. Przymus drogowy nakazujący kupcom trzymanie się określonej trasy, karzący konfiskatą towaru za jej opuszczenie, a dający ochronę tzw. „mir drogowy” za przestrzeganie prawa, powodował rozwój handlu w Polkowicach oraz szybki wzrost liczby mieszkańców.⁹

W 1265 r. Polkowice awansowały do rangi miasta. Zostały lokowane na prawie niemieckim, przez władającego dzielnicą śląską od 1251 r. Konrada I oraz jego syna Henryka, w miejscowości Koźuchów. Zasadźcą a zarazem pierwszym wójtem dziedzicznym został Teodor z Gaworzyc (Theodorico von Quaritz).¹⁰

Miasta lokacyjne, w tym i Polkowice, posiadały specyficzny układ miejski, z modelową szachownicą ulic. Wyróżniały się ściśle określonym, wyznaczonym w terenie obszarem. W Polkowicach granicę zaznaczono fosą oraz okalającym mu-rem z trzema bramami (mur rozebrano dopiero w połowie XIX w.). Centralnym elementem był rynek. Na nim skupiały się zasadnicze funkcje handlowe miasta oraz mieściła siedziba władz miejskich. Rynek musiał być wymierzony na początku akcji lokacyjnej. Jego plan określał położenie, wielkość i niejednokrotnie kształt całej osady. Wśród najczęściej spotykanych na Śląsku kształtów rynku dominuje prostokąt, również Polkowice mają plan regularnego prostokąta (mapa nr 5).

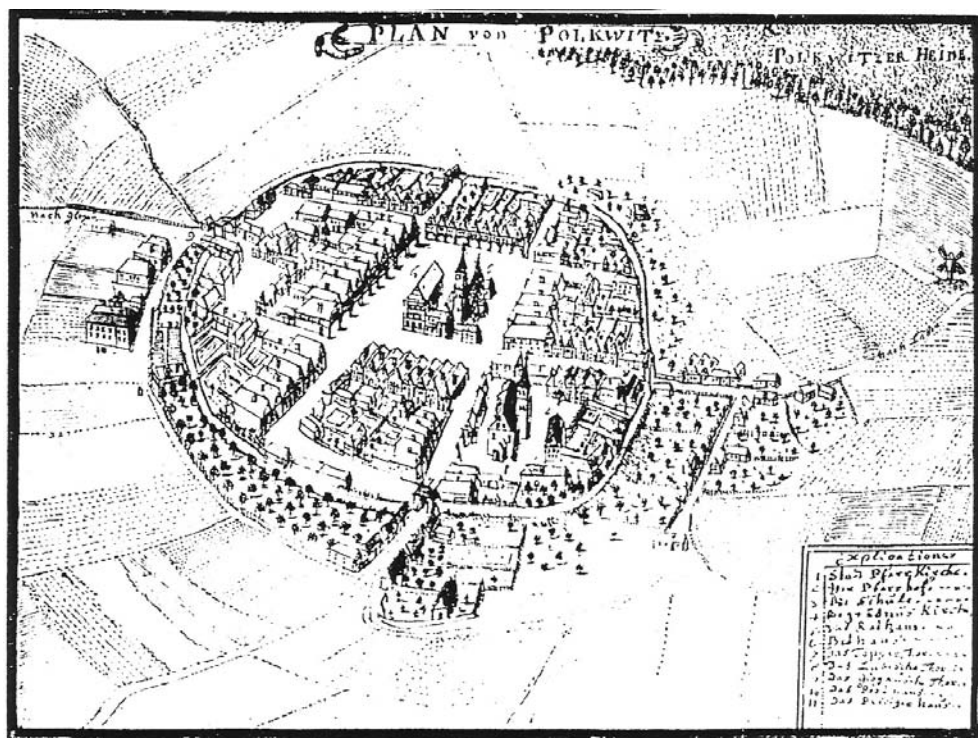

Mapa nr 5. Rozmieszczenie rynków w zależności od kształtów.

[illegible]

13

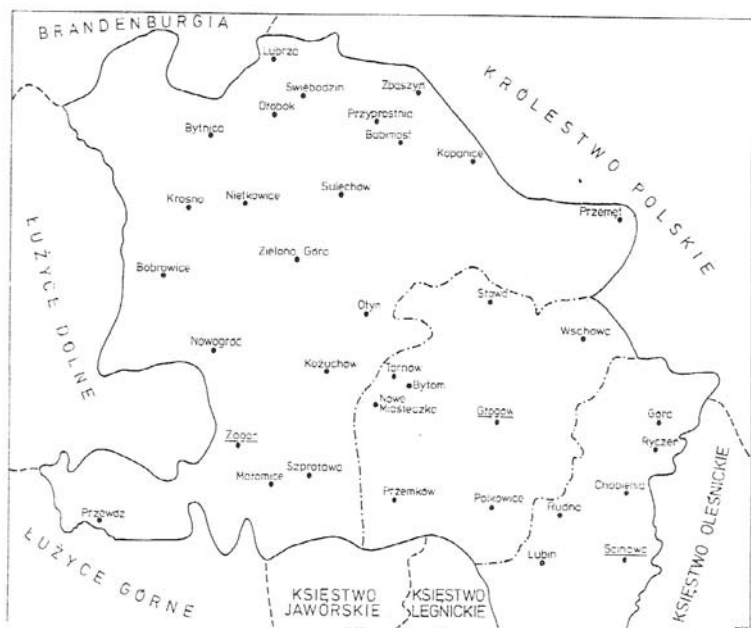
Drugim ważnym placem w mieście był teren przeznaczony na kościół parafialny. Usytuowanie kościoła miało często miejsce na placu graniczącym – na planie miejskiej szachownicy – z rynkiem w jednym z jego naroży. Kościół polkowicki istniał już w 1265 r., bowiem w akcie lokacyjnym otrzymał uposażenie 2,5 włóki ziemi uprawnej. Pierwsza wzmianka z 1366 r. określa kościół parafialny jako siedzibę archibrezbiteriatu skupiającego piętnaście parafii. Polkowice miały więc układ podobny do wielu miast śląskich i nie wyróżniały się żadnym odchyleniem od prawidłowych form zabudowy miejskiej (rycina nr 7).¹²

Polkwitz aus dem Jahre 1750.

Ryc. nr 7. Polkowice przed 1750 r.

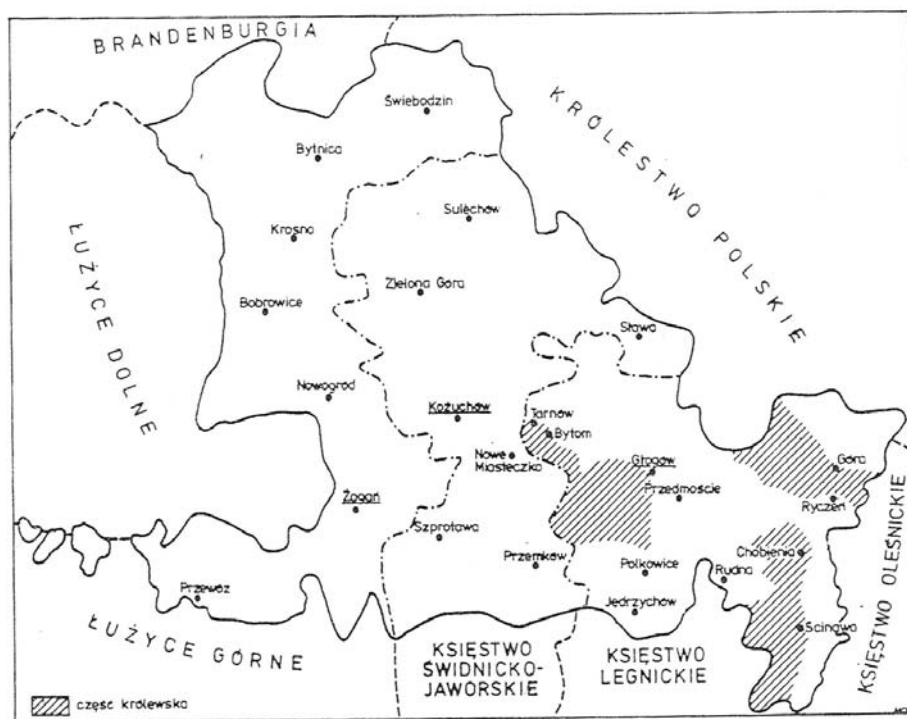
Książę Konrad I zmarł w 1273 r. (lub w 1274 r.). Jego trzech synowie rządzący początkowo wspólnie ojcowizną, podzielili ją w 1278 r. Konrad II Garbaty otrzymał dzielnicę ścinawską (ze Ścinawą i Lubinem), Henryk dzielnicę głogowską (z Głogowem, Bytomiem i Polkowicami), a Przemko dzielnicę szprotawsko-żagańską (ze Szprotawą, Żaganiem i Nowogrodem) (mapa nr 8).¹³

Mapa nr 8. Księstwo głogowskie po podziale w 1278 r.

W 1312 r. w trzy lata po śmierci Henryka III nastąpił podział księstwa między jego pięciu synów. Trzech z nich Henryk, Jan i Przemko otrzymali Głogów, Żagań, Ścinawę oraz dzielnicę poznańską. Lata ich panowania nakładają się z czeskimi dążeniami do uzależnienia poszczególnych księstw śląskich. Rządzący Polkowicami Przemko nigdy nie zgodził się na zależność od króla Czech.¹⁴ Dopiero po jego śmierci w 1331 r., gdy bracia Henryk IV i Jan Ścinawski podzielili się jego ziemiami, Jan sprzedał swoją połowę Głogowa Luksemburczykom. Zastawił również Polkowice za sumę 4400 talarów, natomiast swemu bratu Henrykowi sprzedał zamek Ryczeń.¹⁵ W 1347 r. król czeski Karol IV potwierdził, że Jan Ścinawski włada między innymi Polkowicami należącymi do lenna czeskiego.¹⁶ W latach 1353-1361 doszło do wyku-

pienia miasta przez Henryka V Żelaznego, razem z połową Ścinawy i połową Chobieni.¹⁷ W 1360 r. po podziale dzielnicy głogowskiej król Czech otrzymał połowę Głogowa i środkową część księstwa, a Henryk Żagański drugą połowę Głogowa i pozostałą część księstwa razem z Polkowicami. Odtąd książęta żagańscy władali miastem. Po śmierci Henryka V (w 1369 r.) władzę sprawowali jego synowie. Do 1378 r. rządili wspólnie, by następnie podzielić księstwo. Henryk VI Senior otrzymał Księstwo Żagańskie (z Żaganiem, Krosnem, Nowogrodem Bobrzańskim, Świebodzinem), Henryk VII Rumpold Księstwo Głogowskie (z połową Głogowa, Bytomiem, Górą i Polkowicami), Henryk VIII Wróbel Księstwo Kozuchowskie (z Kozuchowem, Szprotawą, Zieloną Górą), (mapa nr 9). Po bezpotomnej śmierci starszych braci, Henryka VI w 1393 r. i Henryka VII w 1394 r., niemal całe księstwo zjednoczył Henryk VIII. Po jego zgonie w 1397 r. księstwo uległo podziałowi między synów: Jana I, Henryka IX Starszego, Henryka X Młodszego i Wacława. Polkowice i Głogów przypadły najstarszemu Janowi, a następnie jego synowi Janowi II, księciu żagańskiemu.¹⁸

Mapa nr 9. Księstwo głogowskie po podziale w 1378 r.

Polkowice rozwijały się w tym czasie spokojnie i systematycznie. Kwitł handel, rzemiosło i sukiennictwo. Nie zagroziły mu nawet wojny husyckie (1428-1436). Nieszczęście przyszło z innej strony. 16 III 1457 r. doszło do wybuchu wielkiego pożaru, który strawił prawie wszystkie budynki. Zmusił on Polkowiczian do budowy murowanych domów i kramów.¹⁹

Panowanie książąt głogowskich dobiegło końca, kiedy Jan II na skutek tzw. „wojny głogowskiej” stracił wszystkie posiadłości, a następnie w 1489 r. wyrzekł się ich na rzecz króla węgierskiego Macieja Korwina. Po jego bezpotomnej śmierci w 1490 r. Księstwo Głogowskie, wraz z Polkowicami, przypadło Władysławowi królowi Czech, przed którym stany głogowskie 2 X 1490 r. złożyły hołd.²⁰

WŁADZA ZWIERZCHNIA KRÓLÓW CZESKICH (1490-1526)

Po złożeniu hołdu władcy czeskiemu na terenie Księstwa Głogowskiego powstały nowe formy zarządzania. W miejsce książąt przyszli gubernatorzy, mający rządzić księstwem i znajdującymi się w nim dobrami królewskimi. W 1491 r. król Władysław Jagiellończyk oddał te tereny swemu bratu Janowi Olbrachtowi, który po objęciu w 1492 r. tronu polskiego przekazał administrację nowemu gubernatorowi Janowi Pollak (Johanowi Pollack) von Cormikow. Człowiek ten znany był z despotycznych rządów, ale urząd swój zachował do 1497 r., by następnie zwrócić te ziemie królowi Czech. Rok później Władysław odstąpił księstwo swemu bratu Zygmuntovi. W 1506 r., kiedy został on królem Polski, opuścił księstwo i rzekł się wszelkich praw do niego, by powróciło ono do Władysława.²¹ Ten 20 VII 1508 r. (w niedzielę po świętym Bartłomieju) zapewnił wysłanników stanów głogowskich, że będą wcieleni do dóbr królewskich i nigdy więcej nie zostaną oddani w obce ręce.²²

W 1522 r. Ludwik, syn Władysława Jagiellończyka wcielił Śląsk, razem z Morawami i Łużycami do Czech, tym samym zakończył okres ścierania się na Śląsku wpływów Jagiellonów i Habsburgów, a przez pewien czas również i Węgrów. Kiedy 24 X 1526 r. zmarł Ludwik, rządy objął Ferdynand I Habsburg. Polkowice wraz z całym Śląskiem weszły w skład monarchii austriackiej.²³

OKRES RZĄDÓW AUSTRIACKICH (1526-1742)

Nowy władca nie zważał na przywilej Władysława i dwukrotnie wykorzystał miasto do własnych celów. W V 1537 r. zastawił całe księstwo, razem z Polkowicami Hieronimowi Biberstein (Hieronimus von Biberstein), za sumę 34000 dukatów, do 25 VII (do świętego Jakuba) 1540 r. Następnie księciu Fryderykowi II z Legnicy za 62475 dukatów, do 1544 r. Stany nie godząc się z taką sytuacją, postawiły zarzut o naruszenie ich przywilejów. Wykupiły zastaw wnosząc dobro-wolnie 8000 dukatów, a na brakującą sumę dając poręczenie.²⁴

24 I 1544 r. Ferdynand I udzielił przywileju generalnego, według którego księstwo wraz ze wszystkimi obszarami: bytomskim (Beuthenschen), sławskim (Schlawaschen), kożuchowskim (Freistadtschen), świebodzkim (Schwiebuschen), szprotawskim (Sprothauschen), polkowickim (Polkowitzschen), głogowskim (Glogauschen) i górowskim (Guhrauschen), winny pozostać we władzy królów Czech i powinny być rządzone przez gubernatorów szlachećnie urodzonych w tym kraju i tu osiadłych. W przywileju tym król ustanowił także dobra urzędowe, z których miał się utrzymywać gubernator i jego kancelaria. W akcie tym Ferdynand dał swojej polkowickiej posiadłości tzw. „Zgniły Staw” (fauler Teich) z wszelkimi korzyściami: rybołówstwem, czynszami i przystanią dla łodzi.²⁵

Mimo zapewnień i obietnic Polkowice wraz z wieloma innymi dobrami kameralnymi zostały ponownie zastawione, już w 1544 r., Hieronimowi Biberstein. Kiedy zmarł on w 1549 r., swój majątek pozostawił żonie Annie i córce Barbarze. Kuratelę nad nim sprawowali do 1554 r. Jan (Johann) i Krzysztof (Christoph) von Lobkowitz, a następnie rodzina Schonaich. Początkowo Jan (Hans) von Schonaich, a po jego śmierci 8 II 1588 r. wdowa Katarzyna (Catherina) von Gladiz, z domu Leufersdorf, która została zastawczynią miasta za sumę 74494 talarów.²⁶

W czasie, kiedy zastawcą pozostawała rodzina Schonaich, cesarz Maksymilian II, syn zmarłego 25 VII 1564 r. Ferdynanda I, nadał Polkowicom przywilej czterech jarmarków. Pierwszy w poniedziałek po Trzech Królach, drugi w poniedziałek przed Zielonymi Świątkami, trzeci w dniu Szymona z Judei, czwarty w niedzielę przed Michałem. Miało to miejsce w 1564 r. Wtedy też 26 lipca szalał w mieście pożar. Kolejny miał miejsce 7 IV 1572 r.²⁷

W 1581 r. zmarła dotychczasowa zastawczyni Katarzyna. Właścicielem zastawu został jej syn Fabian. Po jego bezpotomnej śmierci 25 IX 1591 r. cesarz skonfiskował posiadłości i przekazał je pod zarząd Królewskiej Izby we Wrocławiu oraz gubernatora w Głogowie. 1 II 1592 r. cesarz ponownie zastawił miasto oraz wieś Polkowice Dolne Zygmuntowi (Sigismundus) von Kottwitz, który pożyczył dworowi cesarskiemu 12000 talarów. Ustawiczne potrzeby skłoniły cesarza do ponownego sprzedania miasta. Urząd Cesarski z Wrocławia zrobił to 10 XI 1597 r., jednak tym razem nabywcą, poświadczonym w dokumencie cesarza Rudolfa z 17 VI 1598 r., została gmina miejska.²⁸

OKRES WOLNEGO MIASTA (1598-1945)

Od 1598 r. Polkowice według rozporządzenia i zezwolenia Rudolfa II stały się miastem samorządowym. Wzrosła wówczas pozycja mieszczan i cechów rzemieślniczych. Rozbudowano kramy i jatki, rozwinęło się sukiennictwo i płóciennictwo.

W tym czasie szerzyła się w księstwie wiara protestancka. W Polkowicach nabożeństwa zreformowanego kościoła odbywały się w dotychczasowej katolickiej świątyni pod wezwaniem św. Michała Archanioła, gdzie zatrudniono ewangelickiego pastora. Stan podziału mieszkańców zarysował się nie tylko w kościele, ale wszedł głęboko we wszystkie elementy życia miasta, między innymi do szkoły, początkowo katolickiej, a następnie ewangelickiej (w latach 1555-1654).²⁹ Uciskani religijnie protestanci bardzo często decydowali się na migracje. Nie można jednak zapomnieć, że również katolicy zmieniali miejsce swojego zamieszkania. Szczególnie było to widoczne w okresie wojny trzydziestoletniej (1618-1648). Wojna ta zahamowała rozwój miasta. Zniszczeniu uległo ponad 90% budynków, a przy życiu pozostało 14 mieszkańców. Przyczyn tego zjawiska należy szukać w pauperyzacji mieszkańców i restrykcyjnej polityce władz cesarskich wobec innowierców oraz zjawiska masowych kontrybucji i dodatkowych opłat na wojsko zbieranych od zniszczonego i ograbionego miasta.³⁰ Ludność Polkowic zaczęła powracać po 1649 r. Jednak już w 1680 r. zdziesiątkowała ją zaraza cholery. Po pięciu miesiącach, kiedy choroba ustąpiła, proboszcz, magistrat miasta i burmistrz Melchior Ignacy (Melchior Ignatius)

Vogt ufundowali do kościoła parafialnego ołtarz świętego Sebastiana i obrali go swoim patronem i opiekunem.³¹ Kilka lat później przy kościele parafialnym wybudowano wieżę. Nad drzwiami wejściowymi po południowej stronie wmurowano kamienną tablicę, zachowaną po dziś dzień, z napisem: „FUR LOB UND GLORY GOTTES UND ST MICHAELIS DES ERZENGELS VEREHRUNG ANNO 1686 U. 1687 U. 88 U. 89 UND 1690” („Dla chwały i glorii Boga i na cześć św. Michała, wybudowano w latach 1686 i 1687 i 88 i 89 i 1690”).³²

Zdj. nr 10. Tablica pamiątkowa z XVII w. wmurowana w wieżę kościelną

23 XI 1708 r. cesarz Józef podpisał dokument dający miastu przywilej handlowania końmi i bydłem, podczas istniejących czterech targów. Dyplom ten zakupili polkowiccy deputowani za sumę 340 guldenów, dopiero 17 VI 1715 r., od cesarskiego urzędnika Karola Józefa (Carla Josepha) von Glockelsberg.³³

18 XII 1740 r. Cesarski Urząd Najwyższy wydał ostatni akt publiczny. Ogłaszał on spodziewane wkroczenie wojsk pruskich na terytorium austriackie. Do Polkowic przyszły one 21 XII 1740 r. Doskonale uzbrojona armia pruska opanowała w ciągu niespełna dwu miesięcy cały prawie Śląsk. Zakończyła się 214-letnia administracja austriackiego rządu. 11 VI 1742 r. miasto otrzymało, pierwszy od króla pruskiego Fryderyka II, przywilej odbywania piątego jarmarku w niedzielę po świętym Marcinie.³⁴

11 VI 1742 r. we Wrocławiu podpisano preliminaria pokojowe, na mocy których Prusy stały się właścicielami prawie całego Śląska. Pod rządami pruskimi zapanowała swoboda ewangelickich praktyk religijnych, ograniczana od dziesięcioleci. Nastąpiła reorganizacja administracji. Pojawiły się dwa departamenty wrocławski oraz głogowski, w składzie, którego znalazły się Polkowice.³⁵

Podpisany 15 II 1763 r. pokój w Hubersburgu zakończył okres wojen austriacko-pruskich. Prawie cały Śląsk z wyjątkiem Cieszyńskiego i Opawskiego pozostał pod władzą Prus. Polkowice od 1742 r. do 1945 r. były w zależności od państwa pruskiego, a następnie niemieckiego. Po zakończeniu II wojny światowej znalazły się w granicach państwa polskiego.³⁶

II. Instytucje prawno-ustrojowe miasta

Lokacja miasta

Wiek X, XI i XII to okres wielkiej mobilności społecznej, charakteryzującej się powstaniem kilku tysięcy nowych miast i miasteczek na terenie całej Europy. Jakkolwiek różny był charakter poszczególnych państw, to jednak ich społeczności miejskie odznaczały się wspólną samoświadomością i posiadały podobne instytucje prawne, podlegające systemowi prawa miejskiego.¹ Aby miasto faktycznie zaistniało musiało wykorzystać trzy momenty, tzn.: moment gospodarczy (winno stanowić centrum handlowe i przemysłowe), moment zabudowania (winno posiadać regularne zabudowania miejskie i system obronny) oraz moment prawny (miasto powinno mieć własną jurysdykcję i samorząd). Istniejące na ziemiach polskich miasta nie spełniały często ostatniego z wymienionych momentów, tzn. prawnego – nie stanowiły odrębnych jednostek administracyjnych. Zrównały się one pod względem prawnym z zachodnimi, dopiero po otrzymaniu dokumentu lokacyjnego i przeniesieniu na ich grunt, obowiązującej już na Zachodzie organizacji ustrojowej.

Lokacja miasta na prawie niemieckim ujednolicała wzory ustrojowe i ugruntowywała przyjęty system prawa niemieckiego, bardziej rozwiniętego i dostosowanego do interesów mieszczaństwa niż prawa polskie. Akt przeniesienia na prawo niemieckie stanowił najczęściej zakończenie etapu samoistnego rozwoju miasta. Wprowadzał on wyższe formy organizacyjne i prawne, wspólne dla Europy Zachodniej i Środkowej oraz istniejących w Polsce osad miejskich. Nowa wykształcona organizacja miejska odpowiadała warunkom rozwoju miasta, umacniała powstałe wcześniej warunki produkcji i sprzyjała dalszemu rozwojowi miasta. Lokacja była nowym, ważnym etapem dla rozwoju miasta.

Dla różnych co do wielkości miast i miasteczek polskich, powstających z odmiennych przyczyn i rozwijających się na rozmaite sposoby wspólny wzorzec stanowiły miasta niemieckie – bałtycki port Lubeka oraz leżący nad Elbą Magdeburg. Drugie z wymienionych miast, na początku XII w., ukształtowało trwałe instytucje administracyjne i prawne. Jego prawo, tzw. prawo magdeburskie, przyjęte przez ponad osiemdziesiąt miast, stało się główną podstawą prawa pisanego w środkowej i wschodniej Europie.

Pierwsze lokacje na prawie niemieckim (magdeburskim), na ziemiach polskich miały miejsce na Dolnym Śląsku, na początku XIII w. Pierwszymi znanymi lokowanymi miastami były: Złotoryja (1211 r.), Lwówek Śląski (1217 r.), Środa Śląska (1235 r.), Racibórz (1235 r.). Rozpoczęty w ten sposób rozwój miast ożywił się po 1241 r. i trwał przez cały wiek XIII i XIV. Przejmowanie prawa, a w ślad za tym wzorów niemieckiej organizacji miejskiej, odbywało się zwykle nie bezpośrednio, lecz za pośrednictwem innego polskiego miasta, które zostało lokowane wcześniej na prawie magdeburskim. Dla wielu miast wzorem stało się prawo i ustroj Środy Śląskiej, dlatego obowiązujące w nich prawo niemieckie określano jako średzkie (poszczególne nazwy pochodziły od miast w których je stosowano, np. magdeburskie, lubeckie, chełmińskie).⁵

Prawo średzkie znalazło swoje zastosowanie w Polkowicach. Rozwijające się powiązania towarowo-pieniężne, spowodowane położeniem na ważnym szlaku handlowym przydawały ówczesnej osadzie cech miejskich. Wskazywało to na potrzebę zaliczenia osady do grupy rzeczywistych miast. Sprawą zasadniczą było więc użycie sprawdzonych form prawno-organizacyjnych istniejących nie tylko na Zachodzie, ale również na Śląsku. W procesie powstawania miasteczka ważną rolę odegrała inicjatywa pańska. Lokację Polkowic przeprowadził w 1265 r. książę głogowski Konrad I. Traktując miasto jako obiekt do bezpośredniej eksploatacji, warunkując sobie własność wszystkich urządzeń targowych, które kazał wybudować na rynku, zapewnił sobie stały dochód z miasta. Lokacja przyniosła wymierne korzyści nie tylko jemu, ale i zasadzcy – wójtowi oraz osadnikom – mieszkańcom. Był to zasadniczy punkt, od którego zaczynały się procesy rozwojowe samorządu miejskiego i początek okresu, który stwarzał najlepsze warunki dla tegoż rozwoju.⁶

Wójt Dziedziczny

Zasadzcą, odbiorcą dokumentu lokacyjnego i mającym przeprowadzić całą akcję został w Polkowicach Teodor z Gaworzyc (Theodorico von Quaritz). Otrzymując tytuł wójty dziedzicznego, stał się zwierzchnikiem miasta oraz zastępcą pana na terenie nowo utworzonej osady miejskiej. W zasadzie nie reprezentował on interesów miasta, lecz interesy jego właściciela, a ponadto

interesy własne i swojej rodziny. Pierwszy polkowicki wójt otrzymał przywilej zakładania, według potrzeb, jatek z mięsem, kramów chlebowych i straganów z obuwem, w ilości jaką uzna za konieczną dla miasta. Dostał on również wyłączne prawo budowy łaźni i ciągnięcia z niej zysków. Uzyskał także dochody z wójtostwa oraz z jurysdykcji prawnej, co oznaczało, że miał udział w czynszach i opłatach sądowych.⁷ To daleko idące uposażenie było swego rodzaju nagrodą za przeprowadzenie akcji lokacyjnej oraz stanowiło materialne podtrzymanie stanowiska zwierzchniego wobec mieszczan. Stał się więc wójt, pod względem materialnym, na równi z rycerstwem.

Również mieszczenie otrzymali w akcie lokacyjnym pewne przywileje. Uzyskali oni dziesięcioletnie zwolnienie z opłat czynszowych na rzecz pana, tzw. wolniznę. Poza tym mieli możliwość brania kamieni z drogi do budowy domów. Nałożony na nich został obowiązek utrzymania w gotowości murów miejskich, do kontroli których zobowiązany był zasadzca.⁸

Godność wójta była dziedziczna, a on sam nieusuwalny, mógł on przekazać swój urząd spadkobiercom albo sprzedać komukolwiek, jednak za pozwoleniem pana zwierzchniego. Wójt wykonywał funkcje policyjne (ściganie przestępców, więzienie ich, prowadzenie śledztwa), sądownicze (dbanie o przestrzeganie prawa i właściwe wywiązywanie się mieszczan z wszelkiego rodzaju zobowiązań wobec księcia), które sprawował z pomocą siedmiu ławników wybranych spośród mieszkańców miasta i za które otrzymywał zapłatę równą trzeciej części opłat sądowych. Wójt i mieszczenie podlegali obowiązkowi służby wojсковей, jednak nie byli pociągani do uczestnictwa w wyprawach poza granice księstwa. Mieli oni jedynie bronić swych murów i wystawiać księciu oddział ludzi, którzy wyszliby w pole w razie wtargnięcia nieprzyjaciela w granice księstwa. Dodatkowe zobowiązania wojskowe posiadał wójt. Był on zobowiązany do służby na sposób rycerski, tj. konno i w zbroi.⁹

Zasadzcy miast mimo ogromnych przywilejów, jakie dawał im urząd wójta i mimo posiadania materialnych podstaw bytu, stosunkowo często sprzedawali swój urząd. W Polkowicach wójtostwo przechodziło z rąk do rąk. Dokument z 3 V 1407 r., wystawiony w Szprotawie, potwierdza, że miasto wykupiło 29 IV 1407 r., od osób prywatnych, Jana i Ruprechta (Hansa i Ruprechta)

von Rechen, sprzedane im wcześniej przez właściciela ziemskiego wójtostwo oraz jatki mięsne, kramy chlebowe, stragany obuwnicze i przywilej trzymania łaźni. Jednocześnie wykupiło od braci Henryka i Nicela (Heinricha i Nicela) von Niebitsch, zapisany na nich czynsz dziedziczny równy sześciu markom w ciągu roku, pobierany od mieszczan za posiadane łany i place, na których stały ich domy.¹⁰

W Polkowicach, jak i w wielu innych miastach doszło do wykupienia wójtostwa, ponieważ do głosu doszedł umacniający się żywioł mieszczański, a zwłaszcza kupiecki i rzemieślniczy, co spowodowało nasilenie konfliktów z wójtem. Ten jako zastępca i pełnomocnik właściciela miasta, posiadający całkowitą gospodarczą i prawną supremację w jego obrębie, stał się niewygodny dla miasta. Można powiedzieć, że zorganizowanie miasta na prawie niemieckim, wyczerpało zadania wójta. Stał się on niepotrzebny. Wtedy też pojawiła się potrzeba posiadania właściwego przedstawicielstwa miasta. Była nim rada miejska, wyrażająca samorządowe dążenia mieszczan. Urząd wójtowski został ostatecznie wykupiony przez radę, ale przy poparciu właściciela miasta, ponieważ wójt, posiadający zbyt dużą niezależność, był niewygodnym czynnikiem dla obu stron.¹¹ Fakt wykupienia urzędu przez miasto oznacza, że zdobyło się ono na duży wysiłek finansowy, na który nie mogły sobie pozwolić miasta małe i biedne. Przejęcie uprawnień wójtowskich było ułatwione, ponieważ urząd ten uległ podziałowi. Uposażenie wójta weszło w skład majątku miasta. Pozbawiło go ono dochodów miejskich, przekreśliło jego monopol, obaliło potęgę gospodarczą oraz pozbawiło wpływu na sądownictwo, ponieważ wójt sądowy i ława były powoływane od tego momentu przez radę. Dopiero ten moment należy uważać za zakończenie procesu wykształcania się samorządu miejskiego.¹²

Rada miejska i rajcy

Rada miejska została powołana przez patrycjat miejski, dążący do uniezależnienia od pana miasta oraz wójta. Początkowo wójt uważał ją za swój organ przyboczny, istniejący w celu załatwiania spraw związanych z zarządaniem miasta, rzemiosłem i handlem.

Powoli zdobywała ona sobie niezależność od wójta dziedzicznego i wzmacniała swoje stanowisko. Zakończenie konfliktu nastąpiło, kiedy rada w 1407 r. wykupiła wójtostwo.¹³ Rada miejska stała się wtedy organem ustawodawczym, administracyjnym oraz częściowo sądowniczym (rywalizującym w tym zakresie z ławą), będącym właściwą władzą gminy w zakresie utrzymania porządku i bezpieczeństwa w mieście, rozstrzygania w sprawach rzemiosła, handlu, miar i wag, nadzoru nad cechami i stowarzyszeniami wilkierzy, normowania różnych dziedzin życia oraz zawiadywania finansami, tzn. nakładania podatków i zarządzania przedsiębiorstwami miejskimi. Rada została reprezentantem miasta, jego strażniczką, inicjatorką fundacji i instytucją podejmującą, razem z odpowiednimi urzędami innych miast, pewne akty polityczne.¹⁴

Radni wchodzący w skład rady stali się panami miasta, dlatego musieli to być ludzie godni i szanowani. Prawo magdeburskie dokładnie określało, kto może zostać jej członkiem. Rajcy winni być ludźmi dobrymi, mądrymi, „lat zupełnych przynajmniej dwudziestu i pięciu, w mieście osiedli, nie bardzo bogaci ani też ubodzy – średniego stanu (...). Mają być z prawego małżeństwa narodzeni, dobrej sławy, Boga się bojący, sprawiedliwość i prawdę miłujący, kłamstwa i złość w nienawiści mający (...). Nie pijanice, nie dwujęzyczni, nie pochlebcy, nie błaznowie, nie natrętowie, nie cudzołożnicy”. Jak widać, zasady określające, kto może objąć urząd rajcy, były bardzo surowe, a tym samym zawężyły pole wyboru do określonej grupy ludności, tzn. patrycjatu miejskiego.¹⁵

Istniały różne sposoby powoływania rady miejskiej. Początkowo, w niektórych miastach pochodziła ona, w całości albo częściowo, z nominacji wójta lub pana miasta. W innych była wybierana przez starą radę.

Po wykupie wójtostwa regułą stało się, również w Polkowicach, że członkowie rady miejskiej w liczbie siedmiu desygnowali i zaprzysięgali nowo wybranych rajców. W ten sposób patrycjat zapewniał sobie monopol władzy, blokując tym samym dostęp do niej przedstawicielom innych grup mieszkających w mieście.¹⁶

Burmistrz

Zwierzchnikiem rady miejskiej i jej przewodniczącym był burmistrz (Burgermeister). Pierwsze rady nie miały specjalnie obranego przedstawiciela stojącego na ich czele. Jeden z rajców przewodniczył na zmianę obradom rady. Dopiero w późniejszym okresie rajcy zaczęli wybierać spośród siebie jednego człowieka, który przez rok miał pełnić funkcję zwierzchnika rady.¹⁷ Burmistrz był osobą publiczną, mającą poważanie wśród mieszczan, reprezentującą Polkowice w kontaktach z innymi miastami oraz władzami zwierzchnimi. Uważany był za gwaranta, kogoś, kto swoją osobą i swoim podpisem na dokumencie zapewniał wiarygodność. Burmistrz nie tylko stawał w obronie interesów miasta i przewodniczył radzie, ale rozsądzał również sprawy osobiste mieszczan.¹⁸

Sądownictwo

Sądownictwo, tuż obok administracji, stanowiło atrybut rozwiniętych samorządów miejskich. Polska została włączona do kręgu miast samorządowych w XIII w. w wyniku importu form ustrojowych z Zachodu. Prawo niemieckie dostosowane do zwyczajów i do warunków lokalnych regulowało zasady prawa handlowego i finansowego, prawa rodzinnego i spadkowego, zasady utrzymania porządku w mieście i zarządzania wspólnym dobrem gminy miejskiej.¹⁹ Prawo istniejące w miastach opierało się na dwóch źródłach recypowanych z Niemiec i uznanych za obowiązujące dla miast w Polsce. Po pierwsze „zwierciadło saskie” po drugie pouczenia prawne i ortyle wydawane przez Magdeburg dla nowych miast. Zasadniczą treść pierwotnego aktu prawnego stanowiły zagadnienia sądownictwa, przywilejów udzielanych wójtowi, prawa targu, rzemiosła, nakładania czynszów i danin w zamian za nadania gruntów wraz z prawem eksploatacji młynów, kramów, pól uprawnych. Pouczenia prawne przysyłał Magdeburg osadzie, posiadającej od niedawna prawo niemieckie, natomiast tzw. ortyle, stanowiące orzeczenia prawne na zapytania kierowane do Magdeburga przez miasto w przypadkach wątpliwych, odpowiadała ława magdeburska. Później wyroki te wydawały także ważniejsze miasta polskie.²⁰

W praktyce, w każdym niemal mieście zasady prawne były nieco odmienne, uwzględniano bowiem aktualne stosunki polityczne oraz warunki

geograficzne i ekonomiczno-gospodarcze miasta. Wprowadzało to daleko idące modyfikacje i odchylenia od magdeburskiego wzoru, jednak pewne zasady nie zmieniały się. W Polkowicach według magdeburskiego wzorca i jego średzkiej odmiany, istniały dwie instancje samorządowe: ława i rada. Ława była organem działającym od początku istnienia miasta na prawie niemieckim. Na czele ławy stał wójt – zasadzca, który zorganizował gminę miejską oraz otrzymując od księcia w dokumencie lokacyjnym przywilej sądowy, miał prawo sędzić wszystkie sprawy kryminalne i cywilne, do jakich doszło w mieście, z wyjątkiem gwałtu, rozboju i napadu na dom, które zawarowano dla sądu książęcego. Wydawał on wyroki jako sędzieja miejski zwyczajny (*iudex ordinarius*), podczas sądów odbywających się raz w tygodniu, w jednym oznaczonym dniu. Pobierał on przy tym dla siebie trzecią część opłat sądowych, według zezwolenia księcia z dokumentu lokacyjnego.²¹

Przy boku wójta stali ławnicy. Byli to sędziowie przysięgli, przy pomocy których wójt sprawował sądy. Członkowie ławy orzekali o winie oskarżonego w sprawach karnych, a sprawy cywilne roztrząsali razem z wójtem. Zajmowali się także udzielaniem pouczeń prawnych i uzupełnianiem prawa miejskiego. W liczbie siedmiu byli początkowo wybierani przez wójta, a następnie przez radę miejską, choć czasami wpływ na ten wybór posiadał pan miasta. Ponieważ rada wybierała ławników, a do rady dostęp zasadniczo prowadził poprzez urząd ławniczy, rada mogła tak sprawą pokierować, że w ławie, a następnie także w radzie znaleźli się ci, którzy byli przez rajców znani i pożądanymi.²²

Prawo niemieckie wyróżniało trzy rodzaje sądów ławniczych. Sąd wielki odbywający się trzy razy do roku, przy udziale pana miasta lub jego zastępcy. Następnie sąd ławniczy codwutygodniowy, załatwiający bieżące potrzeby wymiaru sprawiedliwości, któremu przewodniczył wójt oraz ławniczy sąd nadzwyczajny zwoływany poza zwykłymi terminami sądowymi, także w niedziele i święta, składający się z sędziego i dwóch ławników, rozstrzygających sprawy w ciągu doby. Do spraw tych należało osądzanie przestępców przyłapanych na gorącym uczynku (tzw. sąd kryminalny), rozsądzanie spraw, gdzie jedną ze stron był cudzoziemiec (tzw. sąd gościnny) oraz sprawy obywateli miasta wzywanych do służby księcia lub mających wyruszyć w podróż handlową, albo w pielgrzymkę (tzw. sąd potrzebny).²³

Wójt miejski nie był bezkarny. Podlegał on (razem z sołtysem) tzw. sądowi wileńskiemu, przez który mógł być sądzony. Tutaj na czele ławy seniorów stał książe lub jego zastępca – landwójt. Nie było więc mowy o niekaralności wójta.²⁴ W każdym razie wójt i ława był to pierwszy, chronologicznie rzecz biorąc, organ samorządowy powstały w mieście, decydujący o sprawach porządku publicznego i rozsądzający spory między mieszczanami.

Kiedy w 1407 r. doszło do wykupienia wójtostwa przez gminę, rada miejska przejęła obowiązki i prawa sądowe wójta, razem z dochodami z opłat sądowych. Zrazu sądowi przewodniczył jeden z rajców, później funkcję tę przejął powołany wójt sądowy (miejski – *advocatus iuratus*), którym zostawał zwykle dotychczasowy wójt dziedziczny, jako znający zasady prawa niemieckiego. Jako urzędnik sądowy był on zależny od rady miejskiej, przez nią mianowany i opłacany.²⁵

Miasto samorządowe

W 1597 r. rada miejska zdecydowała się na wykup posiadłości miejskiej. Od 1 II 1597 r. miasto oraz wieś Polkowice Dolne należały do zastawu Zygmunta (Sigismunda) von Kottwitz, który pożyczył dworowi cesarskiemu 12000 talarów. Ustawiczne potrzeby skłoniły cesarza do ponownego sprzedania miasta. 10 XI 1597 r. Rudolf II zobowiązał Urząd Cesarski z Wrocławia do jego sprzedaży.

W tym czasie doszło do konfliktu między radą miejską a gminą Polkowic. Rada dążyła do wykupu dworskich dzierżaw i praw, co pozwoliłoby jej na usunięcie obcych z jurysdykcji i wyborów do rady miejskiej. Gmina, która powinna wspierać radę nie czyniła tego. Zwróciła się nawet do Urzędu Kameralnego we Wrocławiu, twierdząc, że przy takim wykupie radzie nie wystarczy „gotowizny” i może ona poczynić długi.²⁶

25 II 1598 r. z wrocławskiego Urzędu Wyższego wyszła rezolucja w sprawie sprzedaży miasta. Polkowicki burmistrz Jan (Johann) Hirschig zaproponował za ziemie i dochody miasta sumę 3550 talarów plus 20 talarów rocznego czynszu wieczystego. Jednak 11 IV 1598 r. cesarz Rudolf II wydał dokument, w którym stwierdził, że suma zastawna proponowana przez miasto jest zbyt

niska, ponieważ jej wcześniejszy zastawca von Kottwitz zapłacił dworowi cesarskiemu 12000 talarów, dlatego cesarz zaproponował sumę 16000 talarów, dając jednocześnie miastu czas na podjęcie decyzji. Został on określony na jeden miesiąc. Polkowice zdecydowały się na propozycję cesarza i burmistrz Hirschig dostarczył cesarskiemu skarbnikowi kameralnemu – Martinowi Krumkruger sumę 16000 talarów wyznaczoną przez Rudolfa II.²⁷

11 VI 1598 r. w Pradze, cesarz wydał dokument potwierdzający wykup miasta, w którym to sprzedawał on dobra kameralne Polkowice, wraz z przynależnościami. Czynsze z roli, nowizny, dębiny, wyrębu drzewa z Puszczy Polkowskiej (Polkwitzer Heide) wraz z prawem polowania tamże, swobodny dostęp do wszelkich terenów łowieckich, staw zwany „Książęcym” (Herzogsteich), z przyległymi doń łąkami, wieś Polkowice Dolne (Niederpolkwitz) z jej poddanymi, kmieciami, zagrodnikami oraz z obowiązującą tam pańszczyzną. Poza tym zboża grodzkie, czynsze z kramów rymarzy, cukierników, sukienników, rzeźników i handlarzy; jurysdykcję miejską, pieniądze z grzywien i kar oraz myto. Cesarz zobowiązał się, że ludzie z tych terenów będą uważani przez książąt głogowskich, królów Czech i dawnych zastawników, za wolnych i niezobowiązanych.²⁸

Od tego momentu Polkowice stały się miastem samorządowym i pozostały nim za panowania pruskiego oraz niemieckiego (1742-1945). Znajdowały się pod bezpośrednim panowaniem suwerena i nie było już mowy o zastawianiu, czy sprzedawaniu. Miasto mogło dokonywać wolnych wyborów do rady, a poza tym miało własną, od nikogo niezależną jurysdykcję miejską. Od tej pory wszelkie czynsze oraz myto, trafiały do kasy miejskiej, dając mu finansowy zastrzyk, a tym samym sprzyjając jego rozwojowi.²⁹

Weichbild

Prawo miejskie obowiązywało nie tylko w samym mieście, ale i w całym dystrykcie miejskim (tzw. Kreis), określanym jako weichbild. Słowo to pochodzi ze staroniemieckiego *wic* = miasto, *bild* = prawo. Weichbild oznaczał początkowo prawo miejskie, natomiast od 1280 r. pojawił się na Śląsku jako obszar jego występowania. Była to również nazwa okręgu prawa niemieckiego

utworzonego przez wsie związane gospodarczo, prawnie lub administracyjnie z miastem, stanowiącym jego ośrodek.³⁰ Miasto to posiadało z reguły targ dla okolicznych wsi. Targ (fora, loca forensia), to miejsce, gdzie w regularnych odstępach czasu zbierali się kupcy i kupujący celem wymiany, ewentualnie zakupu potrzebnych artykułów, posiadający jednocześnie odpowiednie zezwolenie władzy państwowej. Do powstania targu przyczyniły się względy geograficzne, a przede wszystkim związek z handlem tranzytowym. Targ stały, cotygodniowy, odbywający się według wzoru prawa niemieckiego, podlegał jurysdykcji miejskiej.³¹

Polkowice jako miasto weichbildowe posiadało sąd prawa niemieckiego, rozpatrujący pod przewodnictwem wójta apelacje od wiejskich sądów ławniczych i wydający dla nich pouczenia. Weichbild polkowicki był instytucjonalną formą organizacji lokalnego rynku i okręgiem sądowym prawa niemieckiego. Z biegiem czasu stał się okręgiem administracyjnym i wojskowym.³²

Po raz pierwszy weichbild polkowicki został wymieniony w dokumencie z 1 X 1331 r., w którym Jan Ścinawski zrzekł się przysługujących mu praw do Księstwa Głogowskiego na rzecz króla Czech, za co otrzymał we władanie trzy weichbildy wchodzące w skład tego księstwa: polkowicki, wschowski oraz nowomiejski.³³ Weichbild polkowicki wielokrotnie pojawia się w dokumentach jako sprzedawany lub zastawiany, np. 23 IV 1361 r. został sprzedany księciu żagańskiemu Henrykowi, przez Jana Ścinawskiego, razem z weichbildem: nowomiejskim, jędrzychowskim, ryczeńskim oraz połową ścinawskiego i połową chobieńskiego.³⁴ Przywilej z 1394 r. dla weichbildów: głogowskiego, polkowickiego i bytomskiego mówi o obowiązku świadczenia służebności rycerskiej, obejmującej tylko ich obszary.³⁵ W 1423 r. Henryk IX oddał bratu Wacławowi weichbild polkowicki, połowę głogowskiego oraz połowę bytomskiego.³⁶

U schyłku XIII w. i na początku XIV w. wszystkie miasta i miasteczka należały do księcia. Zdecydowana ich większość stanowiła ośrodki weichbildów. Zaczęto je nazywać miastami weichbildowymi (weichbildstadte). Należały one do największych, najludniejszych i najbardziej rozwiniętych gospodarczo. O ich znaczeniu świadczyło również posiadanie dóbr ziemskich. Polkowice miały „udział” jednej wsi i dobro zastawne w Polkowicach.³⁷

Weichbild polkowicki nie został nigdy dokładnie opisany, lecz jego granice można wyznaczyć przez odczytanie zasięgu sąsiednich dystryktów. Od strony północnej i północno-zachodniej sąsiadował z dystryktami Nowego Miasteczka i Przedmościa, a granicę wschodnią i południowo-wschodnią stanowił dystrykt lubiński, a dokładnie północny skraj trzeciego okręgu legnickiego od Janówka po Węglin.

W 1490 r. do weichbildu polkowickiego należało 26 wsi: Kazimierzów (Arnsdorf), Bądzów (Bansau), Borów (Berndorf), Bochów (Bockei), Dąbrowa (Dammer), Żelazny Most (Eisemost), Szklary Górne i Szklary Dolne (Ober- i Niederglaserdorf), Guzice (Gusitz), Ułanów (Greif), Jędrzychów (Heinzendorf), Sobin (Herbersdorf), Heinach, Gilów (Gulichen), Sieroszowice (Kunzendorf), Komorniki (Kummernik), Moskorzyn (Musternick), Nowa Wieś (Neudorf), Świętoszów (Neuhammer), Pieszkowice (Petersdorf), Polkowice Dolne (Niederpolkwitz), Parchów (Parchau), Żuków (Suckau), Tarnówek (Tarnau), Potoczek (Toppendorf), Górna (Zauche).³⁹

Utrata statusu miasta weichbildowego następowała w wyniku upadku gospodarczego lub wygaśnięcia bezpośredniej podległości miasta od księcia. Polkowice należały do wyjątków. Pomimo likwidacji po 1638 r. weichbildu polkowickiego (z powodu upadku gospodarczego wynikającego ze zniszczeń, do jakich doszło w wyniku wojny trzydziestoletniej) i wcielenia go do weichbildu głogowskiego utrzymany został status Polkowic jako miasta weichbildowego. Pod koniec lat 60. XVII w. pojawiła się propozycja, aby Polkowice ponownie stały się samodzielne (tak jak i urząd sędziego dworskiego dla tego weichbildu), jednak pozostało to w gestii życzeń, a zaistniały stan trwał do 1742 r., tzn. do wejścia miasta w skład państwa pruskiego i zaistniałych z tego powodu zmian administracyjnych.⁴⁰

Zjazdy miast

Miasta weichbildowe Księstwa Głogowskiego brały udział w tzw. zjazdach miast, które wyrażały ich polityczne i ekonomiczne interesy i dążenia. 17 VIII 1410 r. w Głogowie, miał miejsce zjazd miast księstwa, pragnących zabezpieczyć pokój po śmierci Henryka Wróbla (w 1397 r.). Wtedy to siedem

miast weichbildowych zawiązało konfederację. Należały do niej: Głogów, Szprotawa, Zielona Góra, Sulechów, Polkowice, Kozuchów, Świebodzin, Sława Śląska.⁴¹

Liczba miast weichbildowych uczestniczących w zjazdach zmieniała się. Było to spowodowane stosunkowo częstymi zmianami terytorium księstwa oraz utratą przez niektóre miasta statusu weichbildu. Dopiero na początku XVI w. ustaliła się stała liczba siedmiu miast weichbildowych; Głogowa, Zielonej Góry, Szprotawy, Polkowic, Kozuchowa, Świebodzina i Góry Śląskiej, uprawnionych do udziału w zjazdach, które przetrwały do połowy XVIII w. W zjazdach z lat: 1595, 1628, 1663, 1668 uczestniczyły wszystkie miasta. Na zjeździe, każde z miast miało możliwość wygłoszenia własnych poglądów oraz zgłoszenia sprzeciwu. Miasta były reprezentowane przez deputowanych, których funkcje spełniali najczęściej burmistrzowie i rajcy. Zazwyczaj 1-2 deputowanych reprezentowało każde miasto. Na zjazdach miast poświęcano uwagę sprawom skarbowym, organizacji sprawnego przemarszu, zakwaterowania i zaprowiantowania oddziałów wojskowych. Zajmowano się sprawami handlu, rzemiosła, sądownictwa miejskiego oraz sporami mieszczan ze szlachtą. Generalnie – stały one na straży przywilejów miejskich.⁴²

Sejmiki weichbildowe

Weichbildy posiadały własne sejmiki, na które zjeżdżała się szlachta z całego departamentu oraz przedstawiciele miast weichbildowych. Sejmikowi, na którym obecność była obowiązkowa, przewodniczył starszy ziemski, którego wybierał i zwalniał z zajmowanego stanowiska sejmik weichbildowy.

Sejmiki miały za zadanie proponować przedmiot obrad następnego kolegium oraz sejmiku księstwa. Wybierały swoich deputowanych ziemskich, sędziów i ławników dworskich prawa niemieckiego. Wysłuchiwały relacji swoich przedstawicieli oraz rozpatrywały potrzeby swojego weichbildu. Dokonywały reparacji nałożonych na okręg kwot podatkowych oraz kontrolowały ich pobór, stan kas weichbildowych i prawidłowość wydatków.⁴³

Deputowani ziemscy

Deputowanym ziemskim danego weichbildu mógł zostać każdy szlachcic posiadający ziemię w danym okręgu. Ostatecznego wyboru dokonywał sejmik, ponieważ to w jego obradach miał uczestniczyć deputowany. Wybrani deputowani otrzymywali diety, za uczestnictwo w sesjach kolegium księstwa. Liczba deputowanych zgadzała się z liczbą starszych ziemskich – dwóch z każdego weichbildu.⁴⁴

Starsi ziemscy

Na urząd starszego ziemskiego Księstwa Głogowskiego mogła kandydować tylko szlachta posiadająca dobra ziemskie w tymże księstwie oraz w określonym weichbildzie. Ostatecznego wyboru dokonywał sejmik weichbildowy, decydując większością głosów. Na sejmiku w 1510 r. ustalono, że z każdego departamentu mogą być wybrani tylko dwaj starsi ziemscy (tylu też przedstawiali zawsze Polkowice). Występowali oni w imieniu szlachty we wszystkich sprawach publicznych księstwa. Spoczywał na nich obowiązek udzielania pomocy prawnej każdemu osiadłemu szlachcicowi, w przypadku naruszenia jego prawa.⁴⁵

Szlachta weichbildu polkowickiego i głogowskiego nie chciała, by ograniczono możliwość jej działania tylko do kilku przedstawicieli, dlatego brała udział we wspólnych zjazdach. W 1477 r. doszło do zjazdu szlachty obu tych okręgów, co było przejawem stałej praktyki. Jeszcze w 1629 r. odbyło się wspólne zebranie, jednak już kilka lat później, w czasie wojny trzydziestoletniej, kiedy włączono weichbild polkowicki do głogowskiego, zakończył się okres wzajemnych zjazdów.⁴⁶

Sądy miast wechbildowych

Na początku XIV w., we wszystkich miastach weichbildowych powstały, przez wyodrębnienie z centralnego książęcego sądu nadwornego, sądy dworskie prawa niemieckiego (*Hofgericht*, *Hofdig*, *Landrecht*). Istniejący w Polkowicach sąd tego typu, odnotowano po raz pierwszy w 1366 r. (we Wschowie w 1322 r., w Głogowie w 1336 r., w Górze w 1336 r., w Kozuchowie w 1348 r., w Szprot-

wie w 1349 r.). Niewątpliwie, od początku XVI w. do połowy XVIII w. sądy te funkcjonowały we wszystkich ówczesnych weichbildach księstwa i prowadziły działalność dotyczącą dóbr ziemskich na prawie niemieckim.

W skład sądów dworskich (*Hofgericht*) prawa niemieckiego wchodził: sędziowie – wybierani przez sejmiki weichbildowe, którymi mogła zostać początkowo tylko szlachta, a dopiero od XVI w. mieszczenie, następnie ławnicy (*Hofschöffen*) oraz pisarz (*Hofschreiber*).

Ordynacja ziemska z 1630 r. podkreślała, że decyzja o powołaniu na sędziów dworskich prawa niemieckiego, szlachcica lub mieszczanina, należała wyłącznie do stanów. One również ustalały liczbę ławników. Projekty ordynacji wyborczej określały warunki, na jakich przyjmowano kandydatów na sędziów. Miały to być osoby uczciwe, wykształcone, znające proces sądowy, przywileje i zwyczaje księstwa. Sędziowie dworscy otrzymywali stałe roczne uposażenie pieniężne.

Ławników, w liczbie siedmiu, wybierała rada miejska, która również ich zaprzysięgała. Wybory odbywały się raz do roku we wszystkich miastach weichbildowych. Regułą było nie łączenie przez mieszczan urzędu ławnika dworskiego i ławnika miejskiego.⁴⁷

W 1504 r., gdy Księstwem władał książę Zygmunt, w Głogowie utworzono Wyższy Sąd Apelacyjny, zwany Sądem Mężczyzn. W skład niego wchodziło sześciu mężczyzn pochodzących ze szlachty oraz przewodzący nim gubernator. Do tego sądu można było odwoływać się od wyroków sędziów dworskich, jednak takie przypadki zdarzały się bardzo rzadko. Spowodowane to było koniecznością uiszczania opłaty – jednego grosza węgierskiego „od każdego ruchu przed sądem”. Opłata ta była dochodem książęcym. Sprawy tu rozpatrywane zdarzały się średnio trzy na dziesięć lat. Jedną z nich był proces między Kacprem (Casper) Rackwitz z Tarnówka (Tarnau), a miastem, ponieważ odmawiało ono wykonania prac pańszczyźnianych przy stawach Glosersdorf i Haideteich, które uważało za swoją własność. Sąd Mężczyzn, pod przewodnictwem Jakuba (Jacob) von Salza (późniejszego biskupa śląskiego) wydał wyrok w 1518 r. Polkowiczanie zostali uwolnieni od skargi Rackwita, a on z powodu braku dowodów, musiał skargę wycofać.⁴⁸

Podsumowanie

Instytucje prawno-ustrojowe miasta, do których należały organa samorządowe, tzn. sądownictwo i administracja, stanowiły jeden z atrybutów rozwiniętych miast. Ich istnienie i działalność to szczególnie i być może najważniejsze zjawisko w dziejach organizacji społecznej.

Początki polskich miast samorządowych sięgają czasów przebudowy ustrojowej, społeczno-gospodarczej oraz włączenia ich w obręb form ustrojowych importowanych z Zachodu (tzw. prawa niemieckiego). Ujednolicony system samorządowy powoływał dwie instancje działające od samego początku istnienia miasta na prawie niemieckim: wójta i ławę. Później pojawił się trzeci organ zasługujący na pełne miano samorządowego – rada, ze stojącym na jej czele burmistrzem, która stała się niekwestionowaną reprezentacją mieszczaństwa oraz nową władzą miejską. Samorząd miejski – w przypadku każdej gminy – pełnił również rolę łącznika między władzą terytorialną a mieszkańcami. W jego przypadku bardzo wyraźne jest współistnienie systemów prawa miejskiego i prawa ziemskiego (weichbildowego).⁴⁹

Szeroka autonomia (uprawnienia sądownicze, podatkowe) i posiadane przywileje (przymus drogowy, wolności i udogodnienia związane z organizacją targów i jarmarków) torowały rozwój miasta i gwarantowały dobrobyt mieszkańców. Poza tym wyposażenie w rozległą autonomię (szczególnie widoczną po wykupie miasta i uzyskaniu pełnej samorządności) powodowało, że miasto stało się zwierzchnikiem całej okolicy i było dla niej centrum gospodarczym, społecznym i administracyjnym.⁵⁰

III. ANALIZA ELEMENTÓW FORMALNYCH PIECZĘCI

Wstęp

Miasta polskie otrzymując prawo samorządu (czyli niezależność magistratury), przyjmowały pieczęć, nadawaną przez władcę, bądź przez innego właściciela miasta. Przybierając przeróżne godła odzwierciedlały swoją odrębność administracyjną oraz działalność wewnętrznego samorządu. Zachowane po dziś dzień pieczęcie stanowią interesujące dziedzictwo miast. Ciekawą spuścizną stanowią zachowane pieczęcie Polkowic z lat 1597-1742; 1856. W znacznej większości przypadków była ona znakiem legitymizującym burmistrza oraz rady miejskiej. W dwóch wypadkach emitentem jest sędzia miejski (pieczęcie o numerach katalogowych 2 i 12), a w jednym sędzia dworski prawa niemieckiego (nr kat. 3).¹

Na obraz pieczęci składają się dwa zasadnicze elementy: wyobrażenie ikonograficzne w polu napieczętym oraz otaczająca je legenda. Wyobrażenia pieczęci miejskich tworzą całą gamę typów wyobrażeniowych. Stanowią one konfigurację motywów architektonicznych (przeważnie murów miejskich, wież, ratuszy), kościelnych, heraldycznych oraz roślinnych. Analiza tej różnorodności motywów obrazowych, wszystkich detali pozwala na szczegółowy opis treści pola pieczętnego, poza tym jest odbiciem wyobrażeń czasu, któremu pieczęć zawdzięcza swe powstanie.²

Wielkość pieczęci miejskich nie była formowana przypadkowo, świadczyła ona bowiem o znaczeniu politycznym i ekonomicznym miasta w danym okresie, dlatego ważne jest przeanalizowanie wielkości pieczęci Polkowic. Równie zrozumiałe wydaje się rozważenie kształtu tychże pieczęci, ponieważ świadczy on o popularności i powszechności stosowanych w określonym czasie form. Ważne w opisie pieczęci jest również objaśnienie sposobu ich przymocowania oraz opis materiału, z którego zostały wykonane. Świadczy to bowiem o jednym z utrwalonych przejawów życia społecznego i kulturalnego minionych epok.³

Kształt i wielkość pieczęci

W odniesieniu do pieczęci miejskiej niemal powszechnie stosowaną formą był kształt okrągły, niekiedy ośmioboczny, czy też owalny (częściej stosowany od XVII w.). Pieczęcie polkowickie są w większości okrągłe. Wyjątek stanowią dwie pieczęcie datowane na 1742 r. kształtu owalnego 25:22 mm (nr kat. 13 i 14).⁴

Wielkość pieczęci również nie była przypadkowa. Świadczyła ona o znaczeniu danego miasta, o jego sile ekonomicznej oraz roli politycznej. Polkowickie pieczęcie zaliczane są do grupy małych pieczęci. Większość typów pieczętnych ma średnicę 26 mm (nr kat. 1-5, 11, 12), dwa mają średnicę 29 mm (nr kat. 6 i 8), jeden 25 mm (nr kat. 15), jeden 28 mm (nr kat. 9) i jeden z typów ma średnicę 30 mm (nr kat. 10). Trzy pieczęcie (nr kat. 7) wyróżniają się wielkością. Mając 39 mm zaliczane są do grupy pieczęci średnich. Pochodzą one z lat 1671, 1727, 1741. Ponieważ należą one do magistratu, tzn. do organu muncypalnego wolnego miasta i umieszczone są na dokumentach wysyłanych poza Polkowice – do miasta Rudna, reprezentują więc miasto na zewnątrz i z tego najprawdopodobniej powodu są one większe od pozostałych.⁵

Materiał pieczęci i ich umocowanie

Pieczęcie charakteryzują się różnymi sposobami przytwierdzenia na dokumentach. Mogą one być przywieszane na odpowiednim wiązadle (np. za pomocą sznurka lub wąskiego paska pergaminu), albo odcisnięte wprost na dokumencie. Wszystkie pieczęcie polkowickie odcisnięte są na dokumentach. Większość z nich to pieczęcie suche odciskane na papierze. Wykonywano je w ten sposób, że na papier nakładano cienką warstwę wosku, przykrywano ją kawałkiem nieraz ozdobnie wyciętego papieru, przez który odciskano pieczęć. W ten sposób chroniono ją przed zacieraniem obrazu pieczętnego i wykruśzieniem się wosku. Ten rodzaj pieczętowania znalazł zastosowanie, kiedy rozpowszechniły się dokumenty papierowe wymagające lżejszej od dotychczas stosowanej pieczęci woskowej. Pieczęcie suche mylono często z pieczęciami opłatkowymi, ponieważ były one przytwierdzane na podobnej zasadzie, tyle że podkładową masą było tu ciasto zrobione z pszennej mąki, barwione na różne kolory. Do takiej pomyłki doszło w AP we Wrocławiu, ponieważ pie-

częście suche odcisnięte na papierze (nr kat. 7) skatalogowano jako pieczęcie opłatkowe (Rep. 132a – Rudna). Bardzo ważne jest więc zwrócenie uwagi na podkład użyty do przytwierdzenia pieczęci.⁶

Wosk użyty do podklejania polkowickich pieczęci, w większości przypadków, ma kolor ziemisty (nr kat. 3, 4, 5 z 21 VII 1607 r., 8-12). Jest to typowy kolor przysługujący miastom nie posiadającym żadnego znaczącego przywileju określającego zmianę koloru wosku. Dwie pieczęcie (nr kat. 1 i 2) podklejane są woskiem zielonym. Umieszczone są one na jednym dokumencie datowanym na 14 II 1597 r., dotyczącym sprzedaży Polkowic gminie miejskiej i dlatego mają inny kolor masy pieczętnej, wszak dotyczą ważnego dla miasta i całego weichbildu wydarzenia. Również pieczęcie skatalogowane pod numerem 7 podklejane są zielonym woskiem. Dokumenty z tymi pieczęciami wysyłane były poza miasto, stąd wniosek, że Polkowice pragnąc podkreślić na zewnątrz swoją rangę używały do podklejania pieczęci wosku w kolorze zielonym. Wyjątek stanowi pieczęć umieszczona na dokumencie z 19 I 1607 r. (nr kat. 5), która podklejona jest woskiem o zabarwieniu czerwonym. Barwa ta nie była stosowana powszechnie przez miasta, należało posiadać na nie specjalne zezwolenie, o którym dla Polkowic nic nie wiadomo.

Pieczęć znajduje się na dokumencie, będącym nominacją na pisarza miejskiego. Nie wszystkie pieczęcie miejskie były podklejane na wosku. Trzy z nich (nr kat. 13, 14, 15) są odcisnięte w czerwonym laku umieszczonym bezpośrednio na dokumentach. Pieczęcie wyciskane bezpośrednio w laku (nazywanym woskiem hiszpańskim), znalazły zastosowanie w drugiej połowie XVI w., natomiast od drugiej połowy XVIII zaczęto je używać w coraz częściej pojawiającej się dokumentacji. Dwie pieczęcie pochodzą z 1742 r., jedna z 1856 r. (nr kat. 15). Datowane są one na okres, kiedy Polkowice wchodziły w skład państwa pruskiego.⁷

Wyobrażenia ikonograficzne

Na treść pieczęci składają się dwa elementy: znak obrazowy lub graficzny oraz napis otokowy. Jako części składowe pieczęci musiały one przedstawiać i symbolizować aktualną strukturę samorządową, terytorialną i polityczną

miasta lub danego dystryktu, ponieważ były instrumentami legalizującymi i uwierzytelniającymi dokumenty. W sfragistyce miejskiej legitymizującej władzę samorządową, w polach pieczętnych umieszczano najczęściej motywy architektury komunalnej, tzn. mury, baszty, zamki, bramy miejskie. Ten rodzaj pieczęci nazywany jest obrazowym, typu topograficznego. W przedstawieniu tego typu można wyróżnić cztery zasadnicze grupy konstrukcyjne. Po pierwsze konstrukcje pojedyncze, najczęściej w ujęciu symbolicznym. Po drugie kompozycje architektoniczne odtworzone z fantazji. Następnie budowle charakterystyczne miast będące podobne do obiektów rzeczywistych, dominujące w topografii miejskiej swoją okazałością i powagą. Po czwarte ogólne widoki i plany miast.⁸

Elementy charakterystyczne dla pieczęci Polkowic i ciągle się w nich pojawiające to: dwie wieże, mur miejski, lilia oraz hełm rycerski. Daje się tutaj zauważyć obecność dwóch czynników – samorządowego i feudalnego. Wieże i mur jako detale topografii miejskiej symbolizują samorząd. Natomiast znakiem podporządkowania władzy książęcej, a jednocześnie wskazaniem na właściciela miasta jest harmonijnie powiązany z architekturą szyszak rycerski. Obecny na wszystkich pieczęciach miasta wskazuje na głębokie tradycje i chęć zachowania w pamięci potomnych początków osady.⁹

Mury miejskie to symbol ochrony obywateli przed hordami wrogów oraz przed dzikimi zwierzętami. Wielkie i mocne mury uważano za znak demonstracyjnej obrony pobożnych ludzi przed złem świata, a jednocześnie za przypomnienie potęgi Boga, który potrafił doprowadzić do upadku murów miasta Jerycha.¹⁰ Wieże to symbol odwagi ludzi, ich chęci dokonania rzeczy niebywałych, takich, które wydają się niemożliwe do zrealizowania. Przy takim tłumaczeniu odnosi się je zawsze do biblijnej wieży Babel, ale można je również porównać z latarnią morską, stają się wtedy symbolem ukierunkowania działań ludzkich, naprowadzenia na właściwe postępowanie. Wieże z oknami stanowią jeden z elementów tradycji i wiary chrześcijańskiej. Wieże z dwoma oknami są atrybutami św. Bernarda i św. Leokadii, a z trzema oknami św. Barbary, która była trzymana przez ojca właśnie w takiej wieży.¹¹

Ostatnim elementem powtarzającym się nieustannie w ikonografii napieczętniej Polkowic jest lilia. W starożytnym Egipcie i w Bizancjum wykorzystywano

ją jako motyw dekoracyjny i zdobniczy. Uważano, że jako wyraz siły i znakomitości ma ona szczególne znaczenie. W religii chrześcijańskiej, lilia przyniesiona Maryi przez Archanioła Gabriela, zwiastowała niepokalane poczęcie. Od tego momentu stała się symbolem czystości, niewinności i wierności wobec Boga oraz godłem Najświętszej Maryi Panny. Miasto ze znakiem lilii w pieczęciach oddawało się Bogu i pokazywało, że jest gotowe wiernie Mu służyć.¹²

Omówione elementy pojawiają się na wszystkich pieczęciach (wyjątek stanowi pieczęć wyższego sędziego miejskiego prawa niemieckiego, numer katalogowy 5, która zostanie omówiona osobno), nie są identyczne. Różnią się wieloma szczegółami, co powoduje, że można podzielić je na kilkanaście rodzajów, ale ponieważ to właśnie te detale tworzą całościowy obraz pieczęci, dlatego ważne jest ich dokładne zaprezentowanie.

Centralny element pieczęci stanowi hełm rycerski umieszczony między dwoma wieżami. Szyszak skierowany jest zawsze na wprost i zwieńczony pawimi piórami. W czterech przypadkach pióra przedstawione są w postaci prostych kresek okalających hełm (nr kat. 5, 9, 10, 11), w jednym jako wydłużone kropki (nr kat. 15), w dwóch jako trójkąty (nr kat. 1, 2), w trzech mają formę wydłużonych łez (nr kat. 4, 7, 8, 12), a w trzech pozostałych są zwężone u podstawy, by następnie rozszerzyć się i wygiąć na końcówkach (nr kat. 6, 13, 14). Liczba piór wynosi od 7 (nr kat. 2, 4, 5, 7, 8, 9, 12) do 9 (nr kat. 1, 6, 10, 13, 14). W jednym przypadku (nr kat. 15) jest ich 14, a w innym (nr kat. 11) zatarcie wizerunku uniemożliwia odczytanie tego elementu.

Każdy z czternastu typów pieczęci posiada dwie wieże. Większość z nich jest blankowana. Wyjątek stanowi pieczęć o nr kat. 9. Można tu zaobserwować różną liczbę blanek: trzy (nr kat. 7, 8, 12, 13, 14), albo cztery (nr kat. 1, 2, 4, 5, 6, 10, 11, 15). W siedmiu przypadkach element oblankowania połączony jest z wieżą (nr kat. 6- 8, 10- 13), w trzech oddzielony linią pojedynczą (nr kat. 5, 11, 14), a w trzech innych linią podwójną (nr kat. 1, 4, 5). Na pieczęci z 1854r. (nr kat. 15) wieże zbudowane są z czterech słupów. Nie posiadają okien i kondygnacji. Prawie wszystkie mają podstawy (wyjątek – nr kat. 7), przy czym można wyróżnić dwa rodzaje baz: szersze od murów wież – w postaci prostokątów (nr kat. 6, 8-14) i w kształcie trapezów rozszerzających się ku dołowi (nr kat. 1,

2, 4, 5). Ostatni z rodzajów podstaw widnieje tylko na najstarszych pieczęciach z lat 1597, 1601, 1607, stąd wniosek, że element ten ewoluował i znalazł swoje rozwiązanie w postaci uproszczonej tzn. w kształcie prostokąta. Większość wież ma bazy oddzielone od właściwych murów. Separacja ta dokonana jest przy pomocy poziomych linii. W siedmiu przypadkach są to linie pojedyncze (nr kat. 6, 8, 10, 11, 13, 14, 15), a w czterech podwójne (nr kat. 1, 2, 4, 5). Daje się zauważyć, że linie podwójne widoczne są na najstarszych pieczęciach, czyli i tu zachodzi uproszczenie. W dwóch pieczęciach (nr kat. 9 i 12) wieże są przedłużeniem podstaw, więc nie ma między nimi linii podziału.

Każda wieża posiada zwieńczenie w postaci dachu. Również i w tym przypadku można wyróżnić kilka rodzajów pokryć. W pięciu przypadkach dachy są spiczaste i proste (nr kat. 2, 7, 10, 11, 15), w czterech lekko wklęsłe, ale równocześnie ostro zakończone (nr kat. 1, 4, 5, 12), w trzech są one zaokrąglone, ale także spiczasto wykończone (nr kat. 6, 8, 9), w dwóch przypadkach są to dachy okrągłe (nr kat. 13 i 14), które zakończone są małymi potrójnymi lilijkami. W dwóch pieczęciach pokrycia wież zwieńczone są kropkami (nr kat. 7 i 15), w innej dach zaznaczony jest linią podwójną (nr kat. 2), a jeszcze w innej wypełnia go siateczka ukośnych linii tworzących małe romby (nr kat. 14).

Nad szyszakiem mieści się wspornik łączący obie wieże. Skierowany jest on zawsze ku górze, chociaż w czterech przypadkach jego ramiona wygięte są łukiem ku dołowi (nr kat. 12- 15), w jednym zaznaczony jest on astragalami (nr kat. 13), a w czterech wypadkach posiada skierowane ku górze wypustki – po dwie na każdym ramieniu (nr kat. 1, 2, 11, 12). Analizując ten element pieczęci można pokusić się o pewne wnioski. Daje się zauważyć, że wspornik wygięty ku dołowi pojawił się w XVIII w., co wiązało się zapewne ze zmianami w kulturze i w architekturze oraz z chęcią odzwierciedlenia bogactwa i wymyślności stylu również na pieczęciach. Jeżeli weźmie się pod uwagę wypustki na wspornikach to pojawi się stwierdzenie, że obecność ich na pieczęciach z XVI w. zgodna jest z panującym ówczesnie stylem. Występowanie wypustek na pieczęci z 1731 r. (nr kat. 12) to swego rodzaju tradycja, chęć odzwierciedlenia przynajmniej drobnych elementów z ikonografii pieczęci sędziowskich (jedna z pieczęci z 1597 r., nr kat. 2 jest pieczęcią sędziowską, tak jak i ta z XVIII w.).

Każdy wspornik zwieńczony jest lilią. Nie można mówić tu o żadnej regule rządzącej jej wyglądem. Występują tu lilie małe, trójramienne (nr kat. 11), przypominające harcurskie lilijki (nr kat. 7), albo nie rozkwitnięte tulipany (nr kat. 2), duże, sześcioramienne, z prostymi ramionami (nr kat. 10), z odgałęzieniami skierowanymi ku górze (nr kat. 1, 5), lub wygiętymi łukiem do dołu (nr kat. 13, 14, 15) oraz z ramionami zakończonymi małymi potrójnymi lilijkami (nr kat. 6, 13) i kulkami (nr kat. 8, 9, 12).

Wiele wież połączonych jest od spodu łukiem wygiętym ku dołowi (nr kat. 6, 8-14). W trzech przypadkach łuk jest podwójny (nr kat. 8, 13, 15), przy czym w pieczęci z 1764 r. ma on budowę astragalową. W jednym przypadku wieże posiadają połączenie na poziomie zetknięcia baz z właściwym murem, w postaci podwójnej linii prostej (nr kat. 5), a w innym scalenie następuje przez łuk wygięty ku dołowi, umieszczony tuż nad podstawami (nr kat. 4). Podobne łuki występują jeszcze na dwóch pieczęciach (nr kat. 1 i 2), przy czym pojawiają się tu dwa dodatkowe elementy. Prosta linia łącząca bazy oraz prostokąt ulokowany między tą linią a łukiem. Elementy te symbolizują mury miejskie, które w zmodyfikowanej i wskazującej na ich rolę formie, pojawiają się w późniejszych pieczęciach. Przybierają wtedy kształt dwustopniowego muru umieszczonego na poziomie baz i lekko poniżej nich. Wyższy stopień muru jest mniejszy od niższego i połączony z obiema wieżami łukami wygiętymi ku górze (nr kat. 6, 8-14). W trzech przypadkach łuki łączące mur z wieżami są podwójne (nr kat. 8, 13, 14), a w jednym łuki stykają się ze sobą na łączeniu z murem (nr kat. 9). Stykające się łuki widoczne są również na pieczęci z 1854 r. (nr kat. 15), przy czym mur jest tu jednopoziomowy, umieszczony poniżej baz z wyraźnie odznaczonymi ceglami.

Część ikonograficzną od legendy oddziela linia otokowa. W dziewięciu przypadkach jest ona pojedyncza, ciągła i zamknięta (nr kat. 1, 4-6, 8-12), w jednym astragalowa, gdzie perełki ściśle do siebie przylegają (nr kat. 2), a jeszcze w innym (nr kat. 7) otwarta u góry i zakończona na obu końcach ślimakami. Na dwóch pieczęciach linie są podwójne: na owalnej z 1742 r. (nr kat. 13), gdzie wewnętrzna linia jest astragalowa, z perełkami nieprzylegającymi do siebie i na podobnej z tego samego roku (nr kat. 14), tyle że tu linia wewnętrzna

jest ciągła i zamknięta, za to zewnętrzna jest otwarta u góry i zakończona po prawej stronie ornamentem w kształcie cyfry „3”, a po lewej dużej litery „E”. Na jednej z pieczęci nie ma linii otokowej oddzielającej pole od legendy (nr kat. 15). Zachowano jednak odległość, która uniemożliwia zlanie się wyobrażenia ikonograficznego z napisem. Dodatkowa linia astragalowa umieszczona jest między napisem a wałem otokowym zewnętrznym nakreślającym koniec pieczęci. Wszystkie pieczęcie posiadają ciągłą, zamkniętą linię otokową zewnętrzną wskazującą jej granicę.

Legenda pieczęci

Legenda, obok wyobrażenia ikonograficznego, stanowi drugą część składową pieczęci. Określa przynależność danej pieczęci do konkretnego właściciela, wiąże się z wizerunkiem pola wyrażającym godło miasta. Zawiera informacje o emitencie, nazwę miejscową, z którą związany był posiadacz pieczęci, czasem również jej przeznaczenie prawne. Napis otokowy biegnie przeważnie wokół brzegu pieczęci i zawarty jest między dwoma wałkami – wewnętrznym (oddzielającym od części ikonograficznej) i zewnętrznym (stanowiącym granicę całej pieczęci). Napis zaczyna się najczęściej na środku górnej krawędzi znakiem krzyża, asteryską, rozetką lub kropką i biegnie od lewej ku prawej stronie.¹³ Epigraf pieczęci z 1854 r. (nr kat. 15) rozpoczyna się w prawej dolnej części legendy i biegnie do góry kierując się ku lewej stronie.

W pieczęciach polkowickich tekst pięć razy rozpoczyna się znakiem dużej kropki (nr kat. 5, 6, 8, 9, 10) i trzy razy równoramiennym krzyżem spełniającym rolę inwokacji (nr kat. 4, 13, 14). W pieczęciach z 1742 r. krzyże znajdują się między ozdobnikami będącymi elementem linii otokowej. Między podobnymi ozdobami umieszczona jest gwiazdka na pieczęci nr kat. 7. Dwie pieczęcie nie mają żadnych składników obrazowych w otoku (nr kat. 11 i 12), w dwóch innych ta część jest zatarta i niemożliwe jest ustalenie w tych przypadkach znaków ikonograficznych (nr kat. 1 i 2).

Między wyrazami spotyka się różne znaki graficzne, np. kropki, krzyże, asteryski. W polkowickich pieczęciach są to: równoramienne krzyże (nr kat. 1), kropki (nr kat. 7), gwiazdki (nr kat. 14) i cztery kropki w układzie krzyża (nr kat. 13).

Jest to element rzadko wykorzystywany stąd wniosek, że był on uznawany za zbędny. Być może cena wykonania pieczęci z takimi ozdobnikami była wyższa, a Polkowice jako nieduże miasto nie mogło sobie pozwolić na dodatkowe wydatki i rezygnowało z nich.

W zasięgu wszechstronnych badań nad legendą pieczęci miejskiej powinno znaleźć się zagadnienie języka, w jakim ujmowana była jej treść. Wszystkie epigrafy zapisane zostały majuskułą neogotycką w języku łacińskim, dominującym w średniowieczu, a stosowanym aż po koniec XVIII w. Styl tego pisma nie zmieniał się przez wieki, nie ulegał wpływom mody, nie poddawał się stylom kolejnych epok. Wiązało się to prawdopodobnie z poruszaną wcześniej kwestią finansową.

Niewielkie miasto nie mogło pozwolić sobie na zbyt wysokie koszty, a ozdobniki w literach, czy dodatkowe zmiany w ich kształcie wymagały znacznych środków finansowych. Poza tym miasto leżało z dala od centrów kulturalnych regionu, miało więc duże trudności z przyswajaniem nowych stylów, a rzemieślnicy wynajęci do zrobienia tłoków pieczętnych nie należeli do elity zajmującej się tym zawodowo. Prawdopodobnie byli to złotnicy, którym miasto powierzało to zaszczytne zadanie. Możliwe, że otrzymywali oni na wzór odcisk wcześniejszej pieczęci i na jej podstawie wykonywali nowy tłok, a może robili go wg opisu słownego, stąd tak duża rozbieżność w budowie poszczególnych detali pieczęci.

Emitentem większości polkowickich pieczęci był burmistrz i rada. Są to więc pieczęcie miejskie. Wskazuje na to napis umieszczony w otoku: „sigillvm civitatis Polkwitz (Polkewitz, Pokowitzensis, Polkowiciensis)”. W jego zapisie można zauważyć szereg różnic. Pierwszy człon epigrafu to wyraz „sigillvm”. W większości wypadków użyto słowa „SIGILLVM” (nr kat. 1, 5, 8, 10, 11, 12), dwa razy napisano go przez jedno „L” – „SIGILVM” (nr kat. 6, 9), a raz przez „U” (nr kat. 4). Dwa ostatnie przypadki zdają się stanowić zwyczajną pomyłkę. Rzemieślnicy realizujący zamówienie miasta spartaczyli najprawdopodobniej robotę. W pieczęciach z 1742 r. pierwszy wyraz został skrócony do brzmienia „SIGIL” (nr kat. 13, 14). Uczyniono to, aby na końcu napisu zmieściła się data – 1742 r. Jest to data przełomowa. W tym roku Polkowice przeszły pod pano-

wanie pruskie, a wzmiankowane pieczęcie były pierwszymi wydanymi w nowej epoce. Data umieszczona w otoku miała o tym przypominać. Do naszych czasów zachowała się jeszcze jedna polkowicka pieczęć z datą w legendzie – 1854 r. (nr kat. 15). Nie znajduje się ona na końcu tekstu, ale na środku dolnej części otoku. Nie wiadomo, czy sporządzono ją ponieważ wcześniejsze tłoki uległy zatarciu, czy też z innego bardziej doniosłego powodu. Może dlatego, że w tym okresie oddano do użytku nowo wybudowany ratusz miejski. Element chronologiczny, czyli data na pieczętna, występuje w cyfrach arabskich. Określa ona najczęściej czas sporządzenia, a tym samym rozpoczęcia urzędowania tłoku pieczętnego. Upamiętnia ona moment historycznej doniosłości miasta, jednak często zdarza się, że bywa tylko bezmyślnym powtórzeniem daty sprawienia tłoku pieczęci. Staje się wtedy cyfrą bez jakiegokolwiek wymowy. Stosowanie elementu chronologicznego w sfragistyce miejskiej zasługuje na specjalną uwagę z powodu swojej szczególnej wymowy.

Drugi znak legendy stanowi słowo „CIVITATIS”, używane gdy emitentem pieczęci był burmistrz i rada oraz sędzia miejski. W jednym przypadku użyto słowa w formie skróconej – „CIVIT [AS]” (nr kat. 4). Wprawdzie druga część wyrazu jest nieczytelna, ale w otoku nie ma miejsca na dłuższy człon „-ATIS”, dlatego najbardziej prawdopodobna wydaje się wersja z zakończeniem „-AS”. Dlaczego nie pojawiło się tradycyjnie używane słowo? Ponownie należy rozważyć spartaczenie pracy przez niezbyt rozgarniętego rzemieślnika, ponieważ w każdym wyrazie legendy tej pieczęci można znaleźć błąd.

Ostatnim elementem napisu otokowego jest nazwa miasta. Można wyróżnić kilka form nazwy miejscowej Polkowic.

Nr kat.	Data występ. w pieczęci	Forma nazwy w pieczęci	Forma nazwy na dokumencie
1	1597	Polkewitz	Polckwitz
2	1597	Polkwit3	Polckwitz
3	1598	Polckwitz	Polkwitz
4	1601	Polkowits	Polkwitz
5	1607	Polkewitz	Polckwitz
6	1698	Polckowitzensis	Polckwitz
7	1671, 1727, 1741	Polcowitz	Polckwitz
8	1698, 1703, 1703, 1704	Polkowiciensis	Polkwitz
9	1715, 1736	Polkowitzensis	Polkwitz
10	1719, 1724, 1738, 1739	Polkowitzensis	Polckwitz
11	1736, 1739	Polkovicensis	Polckwitz
12	1731	Polkewicensis	Polckwitz
13	1742	Bolcovicensis	Polckwitz
14	1742	Polcovicensis	Polckwitz
15	1754	Polkwitz	Polkwitz

Zestawione przykłady ilustrują dostatecznie przemiany, jakim ulegała nazwa miejscowości na przestrzeni wieków. Krótsza forma nazwy miasta dominowała przed XVII w. i w jego początkach. Pod koniec XVII w. pojawiły się legendy z dłuższą nazwą. Trudno określić dokładnie, kiedy nastąpił przełom, ponieważ nie zachowały się pieczęcie z tego okresu. Możliwe że ich nawet nie było. W okresie wojny trzydziestoletniej (1618-1648) Polkowice uległy zniszczeniu i przez wiele lat trwało odbudowywanie miasta, które nigdy nie powróciło do przedwojennej formy i świetności. Zmiana w pisowni wynikała prawdopodobnie z chęci odzwierciedlenia nowych stylów czy tendencji. Nie zdecydowano się na upiększenie liter, na zmianę ich kształtów, tylko na wydłużenie nazwy miasta. Poza tym nazwa Polkowic na dokumentach nie zmienia się, brzmi: Polkwitz (nr kat. 4, 8, 9, 15) lub Polckwitz. Niemal każda sprawiana przez miasto nowa pieczęć oddawała jego nazwę w brzmieniu mniej lub bardziej

zniekształconym. Rytownik uwieczniał niejednokrotnie błędy w pisowni nazwy, które miały swoją przyczynę tak w technice wykonywania napisu napieczętnego, jak i w dużej dowolności stosowania nazwy miejscowości, a nierzadko nawet i w niepiśmienności rzemieślnika.

W każdym mieście rada odgrywała szczególną rolę, stanowiła władzę, czyli magistrat i jako tzw. porządek radziecki (*ordo consularis* lub *senatorius*) była pierwszym stanem miejskim i podkreślała swoją pozycję przez użycie pieczęci. Od XV w. formą ustaloną dla reprezentowania rady miejskiej była „s. senatus”. Nowo-żytnym odpowiednikiem stało się wyrażenie „magistrat” określające później magi-strat wolnego miasta.¹⁴ Polkowice mogą poszczycić się obydwoma typami pieczęci – senatu (nr kat. 7) i magistratu (nr kat. 15). Epigraf na pieczęci senatu brzmi: „SECRET SENAT [REIP] POLCOWITZ”. Pieczęć sekretna „sigillum secretum” pojawiła się w połowie XIII w. Przeznaczono ją do legalizacji bieżących pism oraz korespondencji. Posiadała ona charakter ogólnomiejski, ale w legendzie, już w pierwszych słowach napisu „sigillum secretum, secret” zaznaczała swoją odrębność i ściśle określoną rolę urzędową.¹⁵ W Polkowicach pieczęci sekretnej używano zgodnie z jej przeznaczeniem, tzn. w korespondencji i poświadczaniu pism.¹⁶

Dziwny wydaje się fakt użycia skrótu „RIIP”. Nieodzownie kojarzy się on z rozwiązaniem „Res Publica”, albo „Rei Publicae”. Bardzo możliwe, że skrót ten brzmi „REIP”, ponieważ napis jest niezbyt czytelny. Wprawdzie H. Saurma, a za nim O. Hupp podają wersję „RIIP”, jednak nie wyjaśniają jej zastosowania, więc mogło dojść do pomyłki.¹⁷ Pieczęć ta była używana od 1671 do 1741 r. Z tych lat pochodzą dokumenty nią pieczętowane. Nie wiadomo, czy wcześniej ją stosowano, jeżeli miało to miejsce, to na pewno po zakończeniu wojny 30-letniej. Prawdopodobnie w 1741 r. po raz ostatni użyto tej pieczęci. Rok później nastąpiły nowe rządy, które przyniosły ze sobą zmiany w pieczętowaniu.

Wśród materiału pieczętnego Polkowic zachowały się dwie pieczęcie sądowe z 1597 r. (nr kat. 2) i z 1731 r. (nr kat. 12). Tenże czynnik samorządu miejskiego posiadał pieczęć z napisem „sigillum iudici civitatis”. Taka legenda widnieje w otoku pieczęci z 1731 r. Odwrócona kolejność jest na pieczęci z 1597 r., „[CIVITA] TIS POLKOWIT3 SIGILVM IVDICI”, przy czym

w wyrazie „sigilvm” występuje jedno „l”. Pieczęcie te reprezentują agendy sądownictwa miejskiego, więc nie zmienia się na nich ikonografia. Świadcstwo przynależności stanowi napis otokowy, dokładnie określający emitenta. Nie wiadomo, czy istniały inne pieczęcie sądowe miejskie, może były one jedyne, ponieważ miasta nie było stać na zamówienie nowych tłoków.

W katalogu została umieszczona jedna pieczęć reprezentująca system feudalny. Jest to pieczęć sędziego dworskiego prawa niemieckiego (nr kat. 3) – *Hofrichter, Hofgericht*. Przytwierdzono ją na dokumencie z 17 VI 1598 r., czyli sprzedaży Polkowic gminie miejskiej. Prawdopodobnie z powodu doniosłości tego wydarzenia na kartach dokumentów dotyczących sprzedaży znalazły się trzy najważniejsze pieczęcie: miasta (nr kat. 1), sędziego miejskiego (nr kat. 2) i wyżej wspomnianego sędziego dworskiego (nr kat. 3). Pieczęć *Hofrichtera* ma specyficzne wyobrażenie ikonograficzne. W polu widnieje księżyc w kwadrze z ramionami skierowanymi ku górze. Od dołu okalają go trzy gwiazdki, a takie same dwie ustawione są nad nim w pionie. Między nimi widnieje kometa lub gwiazda z ogonem. Gwiazdy są symbolem władzy sądowniczej i dlatego zostały zawarte w części ikonograficznej. W otoku, oddzielonym od pola linią ciągłą, legenda, niestety nieczytelna w górnej części, więc nie wiadomo, czy epigraf rozpoczyna się od znaku graficznego. Napis biegnie od lewej ku prawej stronie okalając część obrazową i brzmi: „[ST] ADT POLCKWITZ HOF [RICHTER] lub HOF [GERICHT]”.

Nie jest to pieczęć miejska, więc jej ikonografia nie przedstawia symboli spotykanych na innych polkowickich pieczęciach. Również legenda wskazuje na wystawcę – sędziego dworskiego – związanego jednak z miastem. Sądy dworskie prawa niemieckiego znajdowały się we wszystkich dystryktach księstwa i sprawowały jurysdykcję w określonych regionach. Zachowana pieczęć potwierdza istnienie weichbildu polkowickiego oraz urzędów z nim związanych.

Herb miasta

Najważniejszymi źródłami umożliwiającymi poznanie herbu danego miasta są pieczęcie, które w różnych odmianach występują na przestrzeni stuleci. Jeżeli rozpiętość chronologiczna zachowanych zabytków jest szeroka, to ułatwia to dokonanie analizy genezy, rozwoju i przemian herbu miejskiego. Ważnym wydaje się więc łączenie rozważań heraldycznych i sfragistycznych. Herb miasta powstały po nadaniu praw miejskich stanowi zawsze wyraz samorządu.¹⁸

Wśród odnalezionych w 1990 r. w Polkowicach materiałów znalazła się rycina z obowiązującym od 1291 r. herbem miasta. Elementem centralnym jest hełm rycerski skierowany na wprost z pięcioma pawimi piórami. Nad nim rozpościera się arkada ozdobiona licznymi wypustkami, zwieńczona trójlistną lilią i oparta na dużym, równym, ceglanym murze. Z tego muru wychodzą dwie wieże stojące po obu stronach szyszaka i wspornika. Wieże mają szerokie bazy, dwie kondygnacje oddzielone od siebie podwójną linią, na każdej kondygnacji okno, zaokrąglone u góry oraz trzy blanki (szersze od murów wież), spiczaste dachy zwieńczone kulkami i podzielone ukośnymi liniami na romby.¹⁹ Podobny herb miał być namalowany w kościele św. Michała Archanioła, niestety nie zachował się on do naszych czasów.²⁰ Pozostał opis nie tylko jego elementów, ale i kolorów. Na czerwonym tle wznosiły się szare wieże, biały mur, a na środku niebieski szyszak z zielonymi piórami.

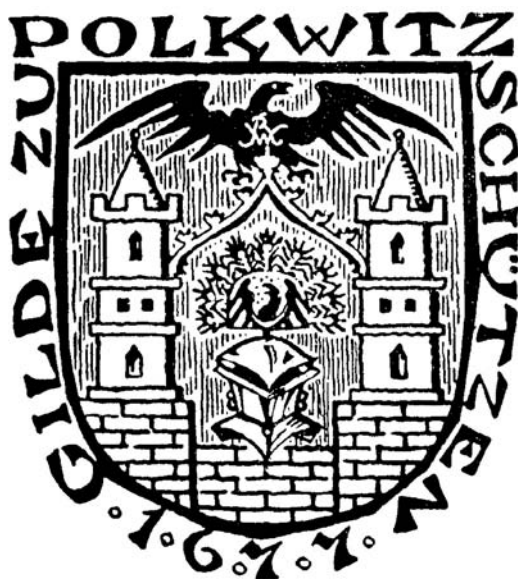
Herb miasta Polkowic obowiązujący od 1291 r.

Geneza herbu związana jest z przeszłością miasta, z ważnymi momentami jego dziejów politycznych, gospodarczych i społecznych, które są odzwierciedlone również w motywach ikonograficznych pieczęci. Czynnikiem zainteresowania się miasta faktem posiadania własnego godła nie była próżność, czy chęć zaspokojenia ambicji, ale przede wszystkim świadomość, że w herbie zawiera się symbol władzy oraz namiastka przeszłości, zasług miasta i jego obywateli.²¹

Najstarsze godła miejskie wskazują dwukierunkowość symboliki (podobnie jak pieczęcie). Łączenie pierwiastków typu miejskiego oraz własnościowego (terytorialnego). Zdarzało się, że to ostatnie znamię ustępowało w miarę rozwoju samo-rządu miejskiego na rzecz ściśle miejskich tradycji samorządowych, jednak nie miało to miejsca w Polkowicach. Przez wszystkie lata zachował się w herbie miejskim szyszak rycerski symbolizujący i przypominający początki miasta oraz pierwotną zależność od książąt i rycerzy.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden element będący znamiem feudalizmu, a reprezentowany przez klasyczny motyw orła piastowskiego, występujący często w heraldyce miast śląskich i wyrażający zwierzchnią władzę pana miasta (księcia) reprezentowaną początkowo przez wójta dziedzicznego. Motyw orła, reprezentowany w konfiguracji z innymi elementami, może stanowić dojrzały wzór heraldyczny, oparty na wielowiekowej tradycji piastowskiej. Orzeł śląski nie pojawił się na żadnej ze znanych pieczęci Polkowic. Jednak w jednej z kronik miasta, z 1927 r., przedstawiony jest herb z 1677 r.²² Centralny element stanowi hełm z klejnotem, w którym półpostać orła piastowskiego (podzielona poziomo) z charakterystyczną przepaską sierpową na piersiach otoczona jest pawimi piórami. Połowa orła z przepaską sierpową symbolizuje zwierzchnią władzę Piastów głogowskich, do których należały Polkowice w momencie lokacji. Poza tym godło posiada tradycyjne elementy, tzn. mur miejski, nieco niższy na środku (na trzy cegły), a wyższy w miejscu, gdzie wychodzą z niego wieże. Wieże mają prostokątne podstawy, po trzy blanki, dachy zakończone kulkami na małych odnóżach oraz podwójne linie oddzielające trzy kondygnacje, z których najwyższa jest węższa od dwóch niższych. W środkowej kondygnacji są dwa małe, kwadratowe okna zestawione obok siebie. W skrajnych poziomach umieszczono po jednym wydłużonym, zakończonym spiczasto oknie.

Nad szyszakiem, wsparty na drugiej kondygnacji, rozpościera się wspornik zwieńczony lilią i ozdobiony trzema małymi lilijkami na każdym ramieniu. Godło ma jeszcze jeden znak. Nad główną lilią rozpościera skrzydła czarny orzeł z głową zwróconą na lewo – symbol zwierzchniej władzy austriackiej.

Herb miasta Polkowic z 1677 r.

Z podobnym godłem można spotkać się dzisiaj. Jediną różnicę stanowi brak austriackiego orła.²³ W polu czerwonym biały mur z dwoma trzypiętrowymi wieżami, pomiędzy którymi widnieje skierowany na wprost błękitny szyszak rycerski z klejnotem w postaci połowy dolnośląskiego orła w żółtej tarczy okolonej zielonymi pawimi piórami. Nad hełmem biała, gotycka arkada z wypustkami (po trzy na każdym ramieniu) zwieńczona niedużą trójramienną lilią.

Wystąpienie orła było uzależnione od aktualnych układów prawnych, ustrojowych i politycznych w mieście oraz od aspiracji samego miasta, jego dążenia do uzyskania samorządności. Można więc stwierdzić, że unikanie wizerunku orła piastowskiego w pieczęciach i w herbie wskazuje na wysokie aspiracje miasta i chęć zdobycia samodzielności. Uznano szyszak rycerski za wystarczający symbol władzy książęcej, który nie powinien być wzmocniony orłem piastowskim.

Herby miast są wizualnym znakiem wyróżniającym miejscowości, posiadające prawa miejskie i cieszące się samorządnością. Odnoszą się do czynników, które ukształtowały dany ośrodek. Nawiązują do nazwy, znaczącej budowli, położenia geograficznego, zajęć mieszkańców, patrona, czy jakiejś osobliwości miasta.²⁴ Dla Polkowiczan ważny był hełm rycerski wskazujący na korzenie miejscowości, mur i wieże – symbol samorządnego miasta oraz lilia oznaka wierności wobec Boga i posłuszeństwa. Jak się okazuje również orzeł piastowski odgrywał niepoślednią rolę, jako element wskazujący na przynależność do posiadłości Piastów Dolnośląskich na etapie powstawania i kształtowania osady.

Zakończenie

Przegląd wszystkich znanych pieczęci miasta Polkowic przechowywanych w AP we Wrocławiu i w jego oddziale w Legnicy, z lat 1597-1742; 1854 pozwolił określić ich funkcje jako atrybutów legalizacji prawnej. Zachowane pieczęcie miejskie i sędziowskie stanowią materialne ślady funkcjonowania istniejących instytucji, które ustaliły zakres i kompetencje swojego działania wraz z rozwojem miasta. Podjęta próba zebrania i przedstawienia pieczęci Polkowic wskazała na ich związek z ustrojem społecznym i politycznym miasta, z rozwojem kultury materialnej i duchowej oraz przybliżyła przeszłość miasta.¹

Różnorodność urzędów miejskich nie znalazła niestety odbicia w zachowanych pieczęciach Polkowic. Materiałem pieczętnym zostało poświadczona istnienie ogólnych pieczęci miejskich, których emitentem był burmistrz i rada, pieczęci rady (magistratu) oraz agend sądownictwa miejskiego. Polkowice stanowiąc centrum *weichbildu* posiadały wszystkie urzędy z nim związane. Do naszych czasów dochowała się pieczęć reprezentująca jeden z elementów władzy dystryktu – sędziego dworskiego prawa niemieckiego, z 1598 roku.

Nie przetrwały niestety pieczęcie reprezentujące urząd wójta dziedzicznego, wykupiony przez miasto 29 IV 1407 r. Wprawdzie O. Hupp odnotował fakt istnienia pieczęci z 1304 r.², a B. Engel z 1404 r.³, jednak obaj stwierdzili nieczytelność jej legend i obrazu, w związku z czym nie byli w stanie dać ich opisu. Prawdopodobnie była to jedna i ta sama pieczęć, ale z powodu zatarcia legendy źle zakwalifikowana i skatalogowana.

W pracy zostały przeprowadzone badania formy i treści zachowanych pieczęci Polkowic, materiału pieczęci właściwych (odcisków), ich kształtów i wielkości, sposobów powiązania z dokumentem oraz wszystkich elementów ikonografii oraz napisów występujących w legendzie. Zasadnicze elementy analizy materiału pieczętnego w korelacji z zagadnieniem prawnym pieczęci pozwoliły doprowadzić do wniosku, że Polkowic jako niedużego miasta nie było stać na sporządzanie tłoków pieczęci zbyt okazałych (majestatycznych). Obecność ciągle tych samych elementów w polu, tzn. szyszaka, wież, muru i lilii, niewielkie różnice w formie legendy i liczne błędy w napisie otokowym prowadzą do tego typu stwierdzenia. Silne gospodarczo miasta, wielkością i okazałością

pieczęci miejskiej wyrażały swoje znaczenie i dostojność. Sporządzanie tłoku pieczętnego powierzały one często wybitnym mistrzom dłuta. Polkowickie tłoki wykonywali prawdopodobnie rzemieślnicy nieznający się na tym fachu, stąd liczne niedociągnięcia i nieścisłości, będące jednak ich wyróżnikiem.

Zespół pieczęci polkowickich spotykanych na aktach urzędowych, pełniących swoją funkcję wiarygodności pism, daje dobrą podstawę źródłową do poznania herbu miejskiego oraz śledzenia zmian, zachodzących w jego postaci i strukturze na przestrzeni stuleci. Nie wiadomo, czy miasto posiadało oficjalne ustalenie poparte dokumentem herbowym. Nie ma o nim żadnych wzmianek, jednak godło nie ulegało dowolnym i częstym zniekształceniom. Można więc wnioskować, że jego obraz nie kształtował się jedynie na tradycji ikonograficznej.

Walory poznawcze tak wspaniałych zabytków kultury i prawa, jakimi są pieczęcie, ciągle budzą zainteresowanie i emocje. Ważne, aby objęły one nie tylko duże i znaczące miasta, ale i mniejsze, których niezbadany, bogaty materiał sfragistyczny i heraldyczny czeka na odkrycie i poznanie, tak jak to miało miejsce w wypadku Polkowic. Spowoduje to, że szerokie kręgi społeczności zainteresują się dziejami własnych miast i pomnikami ich przeszłości, którymi są pieczęcie i herby. Wszak w dawnej pieczęci stwierdza się ślad życia minionych stuleci. Stanowi ona „historyczny dokument tych czasów, odtwarzający styl i ducha epoki, mogący przemówić żywo swoją rzeźbą i swoim napisem. Odczytać można z niej niekiedy dzieje narodu, dzieje miasta, jego przeszłość i jego kulturę.”⁴

IV. KATALOG PIECZĘCI MIASTA POLKOWIC I ICH PRZERYSY

Prezentowany katalog zawiera piętnaście rodzajów pieczęci miasta Polkowic. W czternastu zbiorach dokumentów z lat 1597-1742; 1854, przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu oraz Archiwum Państwowym oddział w Legnicy zachowało się 27 pieczęci. Większość z nich to pieczęcie suche, odciskane na ozdobnym papierze. Kształty podłoża papierowego zmieniały się w ciągu lat i są na tyle ciekawe, że warto je zaprezentować, dlatego ich przerysy zostały dołączone do katalogu. Można tu wyróżnić romby proste (nr kat. 5), lub z wklęsłymi bokami (nr kat. 6, 8), mandorlie (nr kat. 9), koła wykończone u góry i u dołu szpicami z zapadniętymi na środku ściankami (nr kat. 10). Obok nich pojawiają się kształty sercowate (nr kat. 10) i czwórlistne, na które nakładają się krzyże liliowe (nr kat. 11).

Pieczęcie podklejane są woskiem przeważnie w kolorze naturalnym. Wyjątkiem jest tu pieczęć podklejana czerwonym woskiem umieszczona na dokumencie datowanym na 19 I 1607 (nr kat. 5) oraz pieczęcie podklejane woskiem w kolorze zielonym na dokumentach z: 14 II 1597 (nr kat. 1 i 2) oraz z 12 VII 1731 (nr kat. 12). Trzy pieczęcie z lat 1742 i 1854 (nr kat. 13, 14 i 15) są odcisnięte w czerwonym laku i umieszczone bezpośrednio na dokumentach.

Prawie wszystkie pieczęcie są obrazowe, typu topograficznego. W polu pieczętnym znajdują się dwie wieże z blankami, z oknami oraz z bardziej lub mniej zaokrąglonymi dachami. Między wieżami widnieje hełm rycerski z pawimi piórami. Pod nim mur, a nad nim wspornik zwieńczony lilią. W legendzie pojawia się napis stwierdzający, kto jest emitentem pieczęci. Wyjątkiem jest pieczęć z dokumentu datowanego na 17 VI 1598, ponieważ jej wystawcą, nie jest jak w innych przypadkach burmistrz, rada czy też sędzia miejski, ale sędzia dworski prawa niemieckiego. Jest to pieczęć obrazowa przedstawiająca księżyc w kwadrze oraz gwiazdy, symbol władzy sędziowskiej.

Schemat opisu poszczególnych pozycji pieczętnych zawiera: daty dokumentów, przy których zostały umieszczone, emitenta pieczęci, jej wielkość i rodzaj, dokładny opis wyobrażenia pola pieczętnego i legendy, miejsce przechowywania, stan zachowania oraz fakt wcześniejszego odnotowania. Każdemu

opisowi towarzyszy przerys pieczęci. Podając brzmienie legendy rozwinięcia skrótów zaznaczono nawiasem okrągłym (), zaś ubytki i ewentualne ich uzupełnienia nawiasem kwadratowym [].

Cztery rodzaje pieczęci były wcześniej wymieniane przez: Hugo Saurma, Otto Huppa, a jedna przez Mariana Haisiga.

Pieczęć burmistrza i rady miasta Polkowic.

Pieczęć okrągła o średnicy 26 mm, sucha odcisnięta na papierze, podklejana woskiem w kolorze zielonym.

W polu pieczęci dwie blankowane wieże o wyraźnie zaznaczonych kondygnacjach, szerokich bazach, spiczastych, lekko wklęsłych dachach i dwóch oknach każda, umieszczonych jedno pod drugim. Na poziomie baz wieże połączone są linią prostą, a na poziomie niższej kondygnacji linią wygiętą lekko ku dołowi. Między wieżami hełm rycerski z pawimi piórami skierowany na wprost. Nad hełmem wspornik z wypustkami wysuniętymi ku górze, zwieńczony lilią o trzech parach ramion. Środkowa para ramion lilii jest najdłuższa.

W otoku pieczęci, oddzielonej od pola linią otokową legenda, zaczynająca się na środku górnej krawędzi, która brzmi:

[+ SIGILL] VM + [CIVI] TATIS + POLKEW [ITZ]

Poszczególne wyrazy w legendzie oddzielone są znakiem krzyża „+”. Pieczęć umieszczona jest na dokumencie przechowywanym w AP we Wrocławiu, w zbiorze dokumentów Księstwa Głogowskiego (Rep. 24), sygn. 186 – Pfandschilling Polkwitz und dessen Verkauf, datowanym na 14 II 1597.

Pieczęć zachowana jest w złym stanie (nieczytelna jest część legendy). Nie była ona wcześniej odnotowana.

Pieczęć reprezentująca agendy sądownictwa miejskiego.

Pieczęć okrągła o średnicy 26 mm, sucha, odcisnięta na papierze, podklejana woskiem w kolorze zielonym.

W polu pieczęci dwie blankowane wieże o zaznaczonych kondygnacjach, trójkątnych dachach i dwóch oknach każda, umieszczonych jedno pod drugim. Między wieżami, ponad murem, hełm rycerski z pawimi piórami, skierowany na wprost. Nad nim wspornik ozdobiony wypustkami, zwieńczony lilią o dwóch liściastych ramionach i trzecim w kształcie łzy.

W otoku pieczęci, oddzielonej od pola astragalową linią otokową, legenda zaczynająca się na środku górnej krawędzi, która brzmi:

[CIVITA]TIS POLKWIT3 SIGILVM IVDICI

Pieczęć umieszczona jest na dokumencie przechowywanym w AP we Wrocławiu, w zb. dok. Ks. Głogowskiego (Rep. 25), sygn. 186 - Pfandschilling Polkwitz und dessen Verkauf, datowanym na 14 II 1597.

Pieczęć zachowana jest w dobrym stanie. W tej formie nie była wcześniej odnotowana.

Pieczęć sędziego dworskiego prawa niemieckiego (Hofrichter, Hofgericht).

Pieczęć okrągła o średnicy 26 mm, sucha, odcisnięta na papierze, podklejana ziemistym woskiem. Dodatkowo przytwierdzona dwoma cienkimi, splecionymi, brązowymi sznurkami, które spinają cztery kartki dokumentu, wtopionymi w wosk.

W polu pieczęci księżyc w kwarcie z ramionami skierowanymi ku górze. Pod nim trzy gwiazdki w poziomie, a nad nim dwie w pionie oddzielone od siebie prawdopodobnie kometą, albo długą rybą.

W otoku pieczęci, oddzielonej od pola linią otokową legenda, która brzmi:

[ST] ADT POLCKWITZ HOF [RICHTER] lub HOF [GERICHT]

Pieczęć umieszczona jest na dokumencie przechowywanym w AP we Wrocławiu, w zb. dok. Ks. Głogowskiego (Rep. 24), sygn. 186 – Pfandschilling Polkwitz und dessen Verkauf, datowanym na 17 II 1598.

Pieczęć zachowała się w dobrym stanie, jedynie jej górna część (szczególnie legenda) jest zamazana. Jest to jedyna znana pieczęć wyższego sędziego dworskiego miasta Polkowic, która nigdy wcześniej nie była odnotowana.

Pieczęć burmistrza i rady miasta Polkowic.

Pieczęć okrągła o średnicy 26 mm, sucha, odcisnięta na ozdobnym papierze, podklejana ziemistym woskiem.

W polu pieczęci dwie blankowane wieże, z zaznaczonymi kondygnacjami i dwoma oknami każda, umieszczonymi jedno pod drugim oraz z szerokimi bazami i spiczastymi, lekko wygiętymi ku dołowi dachami. Między nimi skierowany na wprost hełm rycerski z pawimi piórami. Pod nim łączący niższe kondygnacje łuk wygięty ku dołowi, a nad nim wspornik zwieńczony dużą, sześcioramienną lilią. Najwyższa jej para ramion jest krótka i prosta, a dwie niższe są skierowane do góry.

W otoku pieczęci, oddzielonej od pola linią otokową, legenda rozpoczynająca się na środku górnej krawędzi od krzyża. Napis brzmi:

SIGILLUM CIVIT [AS] POLKOWITS

Pieczęć umieszczona jest na dokumencie przechowywanym w AP oddział w Legnicy, w zb. dok. miasta Polkowic, nr 30 – Akten der Keis Kammer zu Breslau betr. Streitigkeiten zwischen der Stadt und den Erben des Hofrichters Michel Knorre zu Polkwitz wegen einer Forderung der letzteren an die Stadt, datowanym na 12 IX 1601.

Pieczęć zachowana w dobrym stanie, dotychczas nieznana.

Numer katalogowy 5

19 I 1607

21 VII 1607

Pieczęć burmistrza i rady miasta Polkowic.

Pieczęć okrągła o średnicy 26 mm, sucha odcisnięta na ozdobnym papierze, podklejana czerwonym woskiem przy dokumencie z 19 I 1607 i ziemistym woskiem przy dok. z 21 VI 1607.

W polu pieczęci dwie blankowane wieże, ze spiczastymi, lekko wklęsłymi dachami, z wyraźnymi kondygnacjami oraz z dwoma oknami, ułożonymi jedno pod drugim, każda. Między wieżami hełm rycerski, zwrócony ku przodowi z siedmioma, prostymi pawimi piórami. Pod nim dwie poziome linie łączące bazy wież, nad nim wspornik zwieńczony dużą, sześcioramienną lilią, zmniejszającą się ku górze.

W otoku, oddzielonym od pola linią otokową ciągłą, legenda, rozpoczynająca się na środku górnej krawędzi od dużej kropki. Napis brzmi:

[SIGIL] LVM CIVIT [ATIS] POLKEWI [TZ]

Pieczęć umieszczona jest na dwóch dokumentach przechowywanych w AP oddz. w Legnicy, w zb. dok. miasta Polkowic – nr 9 z 19 I 1607 – Akten betr. Ernenung von Stadtschreiben.

Nr 16 z 21 VII 1607 – Akten der Kais. Kammer zu Breslau betr. Stadtschulden.

Pieczęcie zachowały się w złym stanie. W tej formie pieczęć opisywali Hugo Saurm i Otto Hupp.

23 VI 1698

Pieczęć burmistrza i rady miasta Polkowic.

Pieczęć okrągła o średnicy 29 mm, sucha odcisnięta na ozdobnym papierze, podklejana ziemistym woskiem.

W polu pieczęci dwie blankowane wieże o dachach zaokrąglonych, ale spiczasto zakończonych, o szerokich bazach połączonych od spodu łukiem wygiętym ku dołowi. Między nimi hełm rycerski z pawimi piórami skierowany na wprost. Pod nim mały dwustopniowy mur połączony z wieżami łukami wygiętymi ku górze. Nad hełmem wspornik zwieńczony dużą, sześcioramienną lilią, której ramiona są duże, skierowane ku górze i zakończone małymi, potrójnymi lilijkami, tak jak i szczyt lilii.

W otoku, oddzielonym od pola linią otokową, legenda, rozpoczynająca się na środku górnej krawędzi pieczęci od dużej kropki. Napis w otoku brzmi:

SIGILVM CIVITATIS POLCKOWITZENSIS

Pieczęć umieszczona jest na dokumencie przechowywanym w AP oddz. w Legnicy, w zb. dok. m. Polkowic, nr 36 – Akten der Landeshauptmannschaft zu Glogau betr. Erbschafts – streit zwischen den Gebrudern Johann und Reymann und der Ann Maria Deckart einerseits und der Ann Rosina Hennig, Apothekerin in Polkwitz, andererseits, datowanym na 23 VI 1698.

Pieczęć zachowała się w bardzo dobrym stanie. Odnotowali ją Hugo Saurm i Otto Hupp.

Numer katalogowy 7

23 XII 1671

28 II 1727

15 II 1741

Pieczęć burmistrza i rady miasta.

Pieczęć okrągła o średnicy 39 mm, odcisnięta na ozdobnym papierze, podklejana ziemisto-zielonym woskiem.

W polu pieczęci dwie blankowane wieże o trójkątnych dachach zakończonych małą kropką. Każda wieża ma trzy okna, dwa niższe obok siebie i trzecie ponad nimi. Między wieżami hełm rycerski z pawimi piórami, zwrócony na wprost. Wieże nie mają baz, lecz łączą się bezpośrednio z murem. Nad hełmem wspornik zwieńczony trójramienną lilią.

W otoku pieczęci, oddzielonej od pola linią otokową zaczynającą się i kończącą się kropkami, legenda. Na środku górnej krawędzi asteryska. Napis w otoku brzmi:

SECRET. SENAT. [REIP]. POLCOWITZ

Pieczęć umieszczona jest na trzech dokumentach przechowywanych w AP we Wrocławiu (Rep. 132 a – Rudna).

– dok. z 23 XII 1671 – burmistrz i rada m. Polkowic stwierdzają, że Joachim Derkert, asesor sądu miejskiego rozstrzygnął sprawę Elizabeth Garderlingin;

– dok. z 28 II 1727 - burmistrz i rada m. Polkowic wystawiają list prawnego pochodzenia Christocha Klamot;

– dok. z 15 II 1741 – burmistrz i rada m. Polkowic wystawiają list prawnego pochodzenia Chrystiana Kartschen.

Stan zachowania pieczęci jest dobry. Ten rodzaj pieczęci wymieniają: Hugo Saurma, Otto Hupp i Marian Haisig.

Numer katalogowy 8

20 I 1697

27 II 1703

12 VII 1704

18 IV 1704

19 I 1706

Pieczęć burmistrza i rady miasta Polkowic.

Pieczęć okrągła o średnicy 29 mm, sucha odcisnięta na ozdobnym papierze, podklejana ziemistym woskiem.

W polu pieczęci dwie blankowane wieże, o szerokich bazach połączonych od spodu podwójnym łukiem, wygiętym ku dołowi. Każda wieża ma dwa okna, jedno pod drugim oraz zaokrąglony, spiczasto zakończony dach. Między wieżami, skierowany na wprost, hełm rycerski z pawimi piórami. Pod nim dwustopniowy połączony z wieżami podwójnymi łukami wygiętymi ku górze. Nad hełmem wspornik zwieńczony dużą sześcioramienną lilią. Ramiona jej są równe i proste, zakończone kulkami.

W otoku, oddzielonym od pola linią otokową, legenda, rozpoczynająca się na środku górnej krawędzi pieczęci od dużej kropki:

SIGILLVM CIVITATIS POLKOWICIENSIS

Pieczęć jest na pięciu dokumentach przechowywanych w AP oddz. w Legnicy, w zb. dok. m. Polkowic, nr 32 – Akten der Landeshauptmannschaft zu Glogau betr. streitigkeiten zwischen dem Rat zu Polkwitz und dem Christoph Schaback zu Polkwitz, dann zu Breslau wegen verschiedener Privatangelegenheiten, datowanych na: 20 I 1697, 27 II 1703, 12 VII 1704, 18 IV 1704, 19 I 1706.

Pieczęcie zachowane w złym stanie (w najgorszym ta z 1706 r.); wcześniej nie odnotowane.

Numer katalogowy 9

6 VII 1715

28 II 1736

Pieczęć burmistrza i rady miasta.

Pieczęć okrągła, o średnicy 28 mm, sucha, odcisnięta na ozdobnym papierze, podklejana woskiem w kolorze ziemistym.

W polu pieczęci dwie wieże o szerokich bazach, połączonych od spodu wygiętym ku dołowi łukiem, o półokrągłych, spiczasto zakończonych dachach i o dwóch oknach, umieszczonych jedno pod drugim. Między wieżami, skierowany na wprost hełm rycerski z pawimi piórami. Pod nim dwustopniowy mur połączony od środka, z wieżami, łukami wygiętymi ku górze. Nad nim wspornik zwieńczony dużą, sześcioramienną lilią. Ramiona jej są równe, zakończone kulkami i skierowane ku górze.

W otoku, oddzielonym od pola linią otokową, legend, zaczynająca się na środku górnej krawędzi od dużej kropki:

SIGILVM CIVITATIS POLKOWICIENSIS

Pieczęć jest na dwóch dokumentach przechowywanych w AP oddz. w Legnicy, w zb. dok. m. Polkowic, nr 16 i 24.

– dok. z 6 VII 1715 - Akten der Kais. Kammer zu Breslau betr. Stadtschulden;
– dok. z 28 II 1736 - Akten der Landeshauptmannschaft zu Glogau betr. Streitigkeiten zwischen dem Burger und Tuchmacher Johann Joseph Frohlich und dem Magistrat wegen das ersten genommen Brenntweinschanks.

Pieczęcie są niezbyt dobrze zachowane. W tej formie nie były wcześniej odnotowane.

Numer katalogowy 10

16 V 1719

29 I 1724

26 III 1738

3 VI 1739

Pieczęć burmistrza i rady miasta.

Pieczęć okrągła o średnicy 30 mm, sucha, odcisnięta na ozdobnym papierze, podklejana ziemistym woskiem.

W polu pieczęci dwie blankowane wieże o trójkątnych dachach i szerokich bazach połączonych od spodu łukiem wygiętym ku dołowi. Między nimi hełm rycerski z pawimi piórami, skierowany na wprost. Pod nim dwustopniowy mur połączony z wieżami wygiętymi ku górze łukami. Nad nim wspornik zwieńczony lilią o sześciu ramionach, równoległych, przy czym najniższe jest krótsze od dwóch pozostałych.

W otoku, oddzielonym od pola linią otokową, legenda zaczynająca się na środku górnej krawędzi od dużej kropki:

[SIGILL] VM CIVITATIS POL [KOWI] TZ [ENSIS]

Pieczęć jest na czterech dok. przechowywanych w AP oddz. w Legnicy w zb. dok. m. Polkowic, nr: 23, 24 i 36.

– dok. nr 23 z 16 V 1719 i z 3 VI 1739 – Akten der Landes – hauptmannschaft zu Glogau betr. Branntweinschrank und Beschwerden wegen Einfuhrung fremden Brannweins;

– dok. nr 24 z 26 III 1738 – Akten der Landeshauptmannschaft zu Glogau betr. Streitigkeiten zwischen dem Burger und Tuchmacher Johann Joseph Frohlich und dem Magistrat wegen des ersten genommen Brenntweinschanks;

– dok. nr 36 z 29 I 1724 – Akten der Landeshauptmannschaft zu Glogau betr. Erbschaftsstreit zwischen den Gebrudern Johann und Reymann und der Ann Maria Deckert einerseits und der Anna Rosina Hennig, Apothekerin in Polkwitz, andererseits.

Pieczęcie są źle zachowane; wcześniej nie były odnotowane.

Numer katalogowy 11

3 VI 1736

3 VI 1739

Pieczęć burmistrza i rady miasta.

Pieczęć okrągła, o średnicy 26 mm, odcisnięta na ozdobnym papierze, podklejana woskiem w kolorze ziemistym.

W polu pieczęci dwie blankowane wieże o trójkątnych dachach, kondygnacyjne, o dwóch oknach każda, umieszczonych jedno pod drugim i o szerokich bazach, połączonych od spodu łukiem wygiętym ku dołowi. Między wieżami hełm rycerski z pawimi piórami, skierowany na wprost. Pod nim dwustopniowy mur połączony z wieżami łukami wygiętymi ku górze. Nad hełmem wspornik zwieńczony małą trójramienną lilią, z dwoma wypustkami na każdym ramieniu.

W otoku, oddzielonym od pola linią otokową, legenda, zaczynająca się na środku górnej krawędzi, brzmiąca:

[SIGILLVM] CIVITATIS POLKOVICIEN [SIS]

Pieczęć umieszczona jest na dwóch dokumentach przechowywanych w AP oddz. w Legnicy, w zb. dok. m. Polkowic, nr 23 z 3 VI 1736 i z 3 VI 1739 – Akten der Landeshaupt mannschaft zu Glogau betr. Branntweinschrank und Beschwerden wegen Einfuhrung freuden Brannweins.

Pieczęcie zachowane w bardzo złym stanie. Pieczęć tego typu nie była wcześniej odnotowana.

Pieczęć reprezentująca agendy sądownictwa miejskiego.

Pieczęć okrągła, o średnicy 26 mm, sucha, odcisnięta na ozdobnym papierze, podklejana zielonym woskiem.

W polu pieczęci dwie blankowane wieże, o trójkątnych dachach i dwóch oknach każda, umieszczonych jedno pod drugim. Szerokie bazy wież połączone są od spodu łukiem wygiętym ku dołowi. Między wieżami hełm rycerski z pawimi piórami, skierowany na wprost. Pod nim dwustopniowy mur połączony z wieżami łukami wygiętymi ku górze. Nad hełmem wspornik ozdobiony wypustkami, zwieńczony lilią o sześciu równych, skierowanych ku górze ramionach, zakończonych małymi kropkami. Kropką jest również zakończony szczyt lilii.

W otoku, oddzielonym od pola pieczęci linią otokową, legenda, zaczynająca się na środku górnej krawędzi:

SIGILLVM IVDICI CIVITATIS POLKEWICENSIS

Pieczęć umieszczona jest na dokumencie przechowywanym w AP oddz. w Legnicy, w zb. dok. m. Polkowic, nr 38 z 12 VII 1731 – Akten der Landes-chauptmannschaft zu Glogau betr. streitigkeiten zwischen dem Magistrat und dem Caspar Joseph Grunwaldt als Anwalt der Anna Elisabeth Zyross wegen von dem Magistrat geforderter uberemassiger sparteln.

Pieczęć zachowała się w dobrym stanie, nie była wcześniej odnotowana.

Pieczęć burmistrza i rady miasta.

Pieczęć owalna – 25 : 22 mm, odcisnięta bezpośrednio w czerwonym laku umieszczonym na papierze.

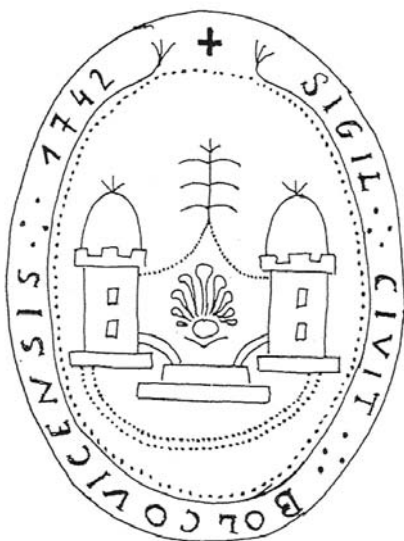
W polu pieczęci dwie blankowane wieże o szerokich bazach, o półokrągłych dachach zakończonych małymi potrójnymi lilijkami. Wieże mają po dwa okna, umieszczone jedno pod drugim. Ich szerokie bazy połączone są od spodu podwójnym astragalowym łukiem wygiętym ku dołowi. Między wieżami hełm rycerski z pawimi piórami, skierowany na wprost. Pod nim dwustopniowy mur połączony z wieżami podwójnymi łukami skierowanymi ku górze. Nad hełmem astragalowy wspornik zwieńczony dużą lilią o sześciu równych ramionach. Każde ramię lilii oraz jej szczyt zakończone są małymi potrójnymi lilijkami.

W otoku pieczęci legenda oddzielona dwoma liniami otokowymi. Bliższa pola jest linia astragalowa, dalsza zaczyna się i kończy rozetą. Napis zaczyna się na środku górnej krawędzi pieczęci znakiem krzyża i brzmi:

SIGIL: CIVIT: BOLCOVICENSIS: 1742

Pieczęć umieszczona jest na dokumencie przechowywanym w AP oddz. w Legnicy, w zb. dok. m. Polkowic, nr 48. Jest to – Camerey Rechnung der Stadt Polkwitz, z lat 1762-1763, wydany 29 X 1764.

Pieczęć zachowała się w bardzo dobrym stanie, wymienia ją Otto Hupp.

Numer katalogowy 14

12 III 1743

Pieczęć burmistrza i rady miasta.

Pieczęć owalna - 25 : 22 mm, odcisnięta bezpośrednio w czerwonym laku umieszczonym na dokumencie.

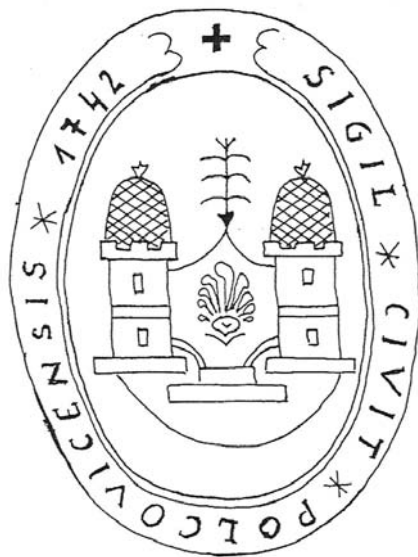
W polu pieczęci dwie kondygnacyjne, blankowane wieże o szerokich bazach, połączonych od spodu łukiem wygiętym ku dołowi. Każda z wież ma dwa okna umieszczone jedno pod drugim, a ich dachy są półokrągłe, siatkowane, zwieńczone małymi, potrójnymi lilijkami. Między wieżami hełm rycerski z parą piór, skierowany na wprost. Pod nim dwustopniowy mur połączony z wieżami podwójnymi łukami skierowanymi ku górze. Nad hełmem wspornik, którego łuki wygięte są na dół. Jest on zwieńczony dużą, sześcioramienną lilią zakończoną małą potrójną lilijką na szczycie.

W otoku pieczęci legenda oddzielona od pola dwoma liniami otokowymi. Linia bliższa legendzie zaczyna się i kończy arabeską. Napis rozpoczyna się na środku górnej krawędzi pieczęci znakiem krzyża i brzmi:

SIGIL * CIVIT * POLCOVICENSIS * 1742

Pieczęć umieszczona jest na dokumencie przechowywanym w AP oddz. w Legnicy, w zb. dok. m. Polkowic, nr 26 z 12 III 1743 – Akten betr. streitigkeiten der Gewerke mit dem kath. Pfarrer Balthasar Lobe wegen Stadtgebühren.

Pieczęć zachowana jest w bardzo dobrym stanie. Nie była wcześniej odnotowana.

Pieczęć burmistrza i rady miasta.

Pieczęć okrągła o średnicy 25 mm, odcisnięta bezpośrednio w czerwonym laku umieszczonym na dokumencie.

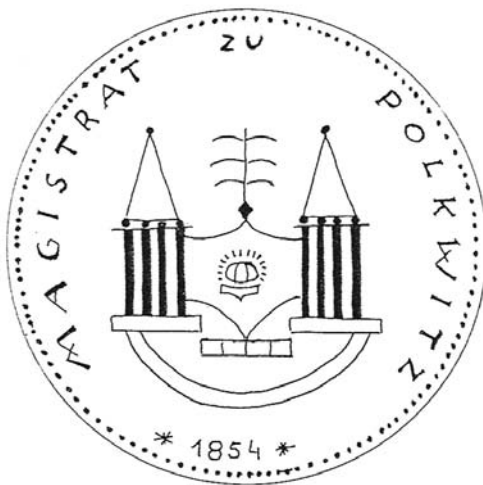
W polu pieczęci dwie wieże o trójkątnych dachach zwieńczonych kropkami i odznaczających się szerokich bazach. Każda z wież składa się z czterech kolumn. Między nimi hełm rycerski skierowany na wprost, z pawimi piórami. Pod nim jednostopniowy, ceglany mur połączony z wieżami łukami wygiętymi ku górze. Nad hełmem wspornik, z ramionami wygiętymi ku dołowi, zwieńczony dużą, równoramienną lilią, przy czym ramiona lilii wyginają się lekko ku dołowi.

Legenda nie jest oddzielona od pola linią otokową. Między legendą a krawędzią zewnętrzną pieczęci znajdują się astragale. Napis brzmi:

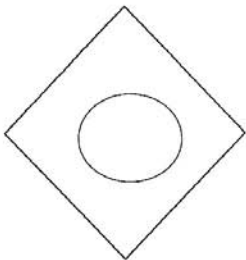
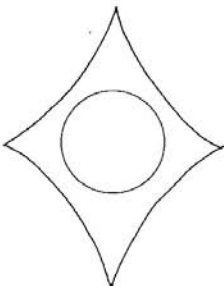
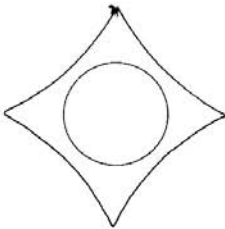
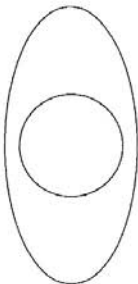
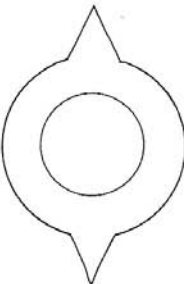
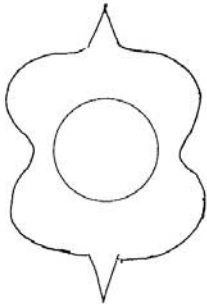
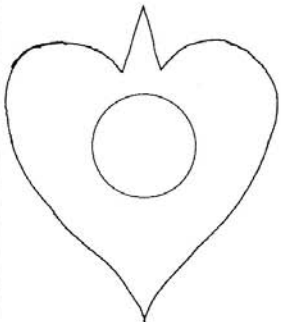
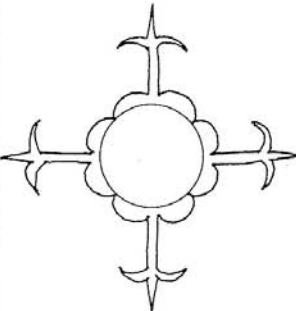
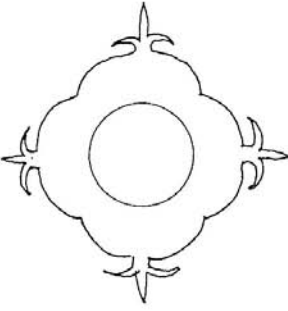
MAGISTRAT ZU POLKWITZ * 1854 *

Pieczęć umieszczona jest na dokumencie przechowywanym w AP oddz. w Legnicy, w zb. dok. m. Polkowic, nr 50 z 1856. Znajduje się na końcu 43-stronicowej „Lager Buch des Geneinde vermogens der Stadt Polkwitz”.

Pieczęć zachowała się w doskonałym stanie. Nie była wcześniej odnotowana.

KSZTAŁTY PODŁOŻY PAPIERKOWYCH

Nr kat. 5 // 19 I 1607 r.	Nr kat. 6 // 23 VI 1698 r.	Nr kat. 8 // 27 II 1703 r.
		
Nr kat. 9 // 6 VII 1715 r.	Nr kat. 10// 29 I 1724 r.	Nr kat. 10// 16 V 1719 r.
		
Nr kat. 10//26 III 1738 r.	Nr kat. 11// 3 VI 1736 r.	Nr kat. 11// 3 VI 1739 r.
		

Przypisy

Wstęp

1. W. Semkowicz, Enph, Kraków 1929, s. 128.
2. *Metodyka pracy archiwalnej*, red. S. Nawrocki, S. Sierpowski, Poznań 1995, s. 103.
3. M. Haisig, *Śląsk w monetach, medalach i pieczęciach*, Wrocław 1951, s. 25, 31. Najstarsze śląskie pieczęcie miejskie pochodzą z drugiej połowy XIII w. – z Nysy (1260 r.) oraz z Wrocławia (1262 r.).
4. J. Szymański, Nph, Warszawa 1983; M. Gumowski, M. Haisig, S. Mikucki, *Sfragistyka*, Warszawa 1960.
5. M. Haisig, *Osiągnięcia i postulaty w zakresie sfragistyki polskiej*, *Studia Źródłoznawcze* 1959, t. IV, s. 153-168.
6. M. Haisig, *Sfragistyka i heraldyka miast polskich w świetle dotychczasowych badań*, Nauka i Sztuka 1974, t. VI, R. 3, s. 77-95.

Rozdział I

1. *Polkowice – miasto i gmina – informator*, Wrocław 1993, s. 4.
2. *Lubin*, red. K. Matwijowski, Wrocław–Lubin 1996, s. 26, 28, 32; *Polkowice*, op. cit., s. 5.
3. Głogów. *Zarys monografii miasta*, red. K. Matwijowski, Wrocław–Głogów 1994, s. 73; *Historia Śląska*, red. S. Kutrzeba, s. 81, 127; J. Łodowski, *Dolny Śląsk na początku średniowiecza (VI – X w.)*, Wrocław 1980, s. 118-120; *Lubin*, op. cit., s. 37-38; R. Żerelik, *W ramach państwa polskiego* [w]: *Materiały z dziejów Głogowa*, red. K. Matwijowski, AUWr, *Historia* LXXII, 1989. Dokument z 1086 r. nazywa Dziadoszan – „Dedoseize”, Thietmar określa ich jako „Diedesi” i „Diadesisi”, a Geograf Bawarski mówi o dwudziestu miastach Dziadoszan – „Dedosesari civitates XX”.
4. R. Gładkiewicz, *Piastowscy władcy Ziemi Lubińskiej* [w]: *Kalendarz Ziemi Lubińskiej*, Lubin 1985.
5. P. Brucksch, *Chronik der Stadt Polkowirz*, *Gross = Glogau 1819*, s. 1; *Chronik der Stadt Polkowitz*, *Polkowitz 1912*, s. 1; DS., Stuttgart 1995, s. 338; G. Leitgeb, *Chronik der Schutzengilde zu Polkowitz*, *Polkowitz 1927*, s. 68.
6. J. Nowakowa, *Rozmieszczenie komór celnych i przebieg dróg handlowych na Śląsku do końca XIV w.*, Wrocław 1951, s. 89-90.
7. *CDS*, t. XIV, s. 156-157, t. XXVIII, s. 10; J. Nowakowa op. cit., s. 90. W dokumencie z 26 III 1291 r. książę Henryk III, po pożarze Głogowa, nadał temu miastu przywilej zezwalający na pobieranie cła od kupców przybywających drogą z miasta Polkowic („ut ea via omnimode deponatur per civitatem Polkwitz”). Natomiast w „Registrum Glogoviense”, w 1305 r. opisana jest droga przebiegająca również przez Polkowice („ad viam per quam itur in Polcowitz”).
8. J. Nowakowa, op. cit., s. 114, 203.

9. Ibidem., s. 21-22.
10. P. Brucksch, op. cit., s. 8-9; *Chronik der Stadt Polkowitz*, op. cit., s. 1; T. Gumiński, *Legnica i okolice*, Legnica 1993, s. 108; J. G. Knie, *Alphabetisch – statistisch – topographische Uebersicht der Daerfer, Flecken, Staedte und anderen Orte dert Koenigl. Preuss, Provinz Schlesien...*, Breslau 1845; G. Leitgeb, op. cit., s. 68.
11. T. Gumiński, op. cit., s. 109; F. Lenczowski, *Ze studiów nad problemami miast Śląskich do końca XIV w.*, Opole 1965, s. 37-40; J. Pudelko, *Rynki w planach miast śląskich* [w]: *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, t. IV, 1959*, s. 256-260.
12. P. Brucksch, op. cit., s. 6; *Chronik der...*, op. cit., s. 2; DS, op. cit., s. 338; G. Leitgeb, op. cit. s. 69; *Schlesiens Kirchorte und ihre kirchlichen stiftungen bis zum Ausgange des Miltelalters*, Breslau 1902, s. 236.
13. Głogów, op. cit., s. 77-78; T. Jurek, *Konrad I głogowski. Studium z dziejów dzielnicowego Śląska* [w]: *Roczniki Historyczne*, t. LIV, 1988, s. 115; T. Jurek, *Księstwo Głogowskie pod rządami synów Konrada I (1273-1290)*, Sobótka 1987, nr 3, s. 395.
14. P. Brucksch, op. cit., s. 6; J. Drabina, *Miasta śląskie w średniowieczu*, Katowice 1987, s. 307-309; G. Leitgeb, op. cit., s. 69; K. Popiołek, *Historia Śląska*, Katowice 1987, s. 45.
15. P. Brucksch, op. cit., s. 6; *Chronik der...*, op. cit., s. 4; GM, s. 134-139; *Regestry Śląskie*, oprac. K. Bobowski, M. Cetwiński, J. Gilewska-Dubis, A. Skowrońska, B. Turoń, t. II, Wrocław 1983, s. 134-139.
16. *Regestry Śląskie*, oprac. K. Bobowski, J. Gilewska - Dubis, W. Korta, B. Turoń, t. I, Wrocław 197, s. 225.
17. Z. Boras, *Książęta piastowscy Śląska*, Katowice 1974, s. 234, CDS, t. XIV, s. 157, t. XXVIII, s. 27; Głogów, op. cit., s. 86-87; G. Leitgeb, op. cit., s. 69; F. Minsberg, *Geschichte der Stadt und Festung Gross=Glogau*, t. I, Glogau 1853, s. 218-219.
18. J. Blaschke, *Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Lendes*, Glogau 1913, s. 105; Z. Boras, op. cit., s. 234-238, 241; *Chronik der...*, op. cit., s. 4; DS, op. cit., s. 339; J. Drabina, op. cit., s. 318-320; Głogów, op. cit., s. 87-88; GM, s. 183; K. Popiołek, op. cit., s. 54-56.
19. *Annales Glogowienses* [w]: SRS, s. 20; P. Brucksch, op. cit., s. 9; *Chronik der...*, op. cit., s. 6; G. Leitgeb, op. cit., s. 71; K. Popiołek, *Śląsk i Polska w okresie wojen husyckich*, Katowice 1937, s. 19.
20. P. Brucksch, op. cit., s. 10-11; *Chronik der...*, op. cit., s. 6; G. Leitgeb, op. cit., s. 72; K. Popiołek, *Historia...*, op. cit., s. 65.
21. P. Brucksch, op. cit., s. 11; *Chronik der...*, op. cit., s. 7; G. Leitgeb, op. cit., s. 72; K. Popiołek, *Historia...*, op. cit., s. 66.
22. P. Brucksch, op. cit., s. 11-12; *Chronik der...*, op. cit., s. 8; GM, s. 256-257.
23. P. Brucksch, op. cit., s. 12; G. Leitgeb, op. cit., s. 73; K. Popiołek, op. cit., s. 67-68.
24. P. Brucksch, op. cit., s. 12-13; G. Leitgeb, op. cit., s. 73.
25. P. Brucksch, op. cit., s. 13; *Chronik der...*, op. cit., s. 11-12; J. G. Knie, op. cit.; G. Leitgeb, op. cit., s. 73.

26. P. Brucksch, op. cit., s. 14; *Chronik der...*, op. cit., s. 12; CDS, t. XXVIII, s. 13; DS, op. cit., s. 339; G. Leitgeb, op. cit., s. 73.
27. J. Blaschke, op. cit., s. 196; P. Brucksch, op. cit., s. 14; DS, s. 339; G. Leitgeb, op. cit., s. 73.
28. AP we Wrocławiu, Rep. 25 (Księstwo Głogowskie), sygn. 186 – dokument z 17 VI 1598 r. wystawiony przez cesarza Rudolfa II o sprzedaży Polkowic gminie miejskiej; J. Blaschke, op. cit., s. 197; P. Brucksch, op. cit., s. 14-15; CDS, t. XXVIII, s. 245; DS, s. 339; G. Leitgeb, op. cit., s. 74-77.
29. H. Bartsch, *Die Stadte Schlesiens (in den Grenzen des Jahres 1937)*, Dortmund 1977, s. 40; P. Brucksch, op. cit., s. 15; *Chronik der...*, op. cit., s. 13; DS, s. 339.
30. G. Leitgeb, op. cit., s. 78 – 80; K. Popiołek, *Historia...*, op. cit., s. 89-90; *Wojna trzydziestoletnia*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1993, s. 165 – Polkowice w latach 1576-1632 nie posiadały żadnego długu, w latach 1633-1660 wynosił on 347 talarów (była to jedna z najmniejszych sum dłużniczych obok Głogowa, Kozuchowa i Szprotawy).
31. J. Blaschke, op. cit., s. 315; *Chronik der...*, op. cit., s. 22; T. Gumiński, *Legnica i okolice*, Legnica 1993, s. 109.
32. *Chronik der...*, op. cit., s. 63; T. Gumiński, op. cit., s. 109; G. Leitgeb, op. cit., s. 82; *Szkice legnickie*, red. T. Gumiński, Wrocław 1974, s. 70-71.
33. CDS, t. XXVIII, s. 245; *Chronik der...*, op. cit., s. 65; G. Leitgeb, op. cit., s. 82.
34. J. Blaschke, op. cit., s. 357; CDS, t. XXVIII, s. 245; *Chronik der...*, op. cit., s. 69; G. Leitgeb, op. cit., s. 83.
35. K. Popiołek, *Historia...*, op. cit., s. 116.
36. *Polkowice – miasto i gmina*, op. cit., s. 6 – 7; K. Popiołek, *Historia...*, op. cit., s. 117.

Rozdział II

1. Harold J. Berman, *Prawo i rewolucja. Kształtowanie się zachodniej tradycji prawnej*, Warszawa 1995, s. 424-445.
2. M. Friedberg, *Kultura polska a niemiecka*, Poznań 1946, t. I, s. 231.
3. J. Bardach, *Historia państwa i prawa Polski*, Warszawa 1964, t. I, s. 206.
4. H. J. Berman, op. cit., s. 440-445.
5. J. Bardach, op. cit., s. 209; S. Herbst, *Miasta i mieszczaństwo w dziejach Polski*, Warszawa 1961, s. 14-15; Z. Kaczmarczyk, *Początki miast polskich (zagadnienia prawne)* [w]: *Czasopismo Prawno-Historyczne*, Warszawa 1961, t. XIII, z. 2, s. 15; S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, Lwów 1920, t. I, s. 34.
6. P. Brucksch, *Chronik der Stadt Polkowitz*, Gross = Glogau 1819, s. 8-9; *Chronik der Stadt Polkowitz*, Polkowitz 1927, s. 1-2.
7. G. Leitgeb, *Chronik der Schutzensgilde zu Polkowitz*, Polkowitz 1927, s. 69.
8. M. Friedberg, op. cit., s. 248-249.

9. Ibidem, s. 249-250; F. Lenczowski, *Ze studiów nad problemami miast śląskich do końca XIV*, Opole 1965, s. 34-37; F. Lenczowski, *Z zagadnień ustrojowych miast śląskich w okresie XIII - XIV w.*, [w]: *Prace z dziejów Polski feudalnej* ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin, Warszawa 1960, s. 167-168; J. Ptaśnik, *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Kraków 1934, s. 44-46.
10. CDS, t. XXVIII, s. 7 – dokument wystawiony przez księcia Jana w 1407 r. potwierdza wykupienie przez miasto wójtostwa (w dzień św. Piotra i Pawła); S. Śreniowski, *Historia ustroju Śląska*, Katowice-Wrocław 1948, s. 58.
11. J. Bardach, op. cit., s. 400; K. Myśliński, *Wójt dziedziczny i rada miejska w Lublinie 1317-1504*, Lublin 1962, s. 5-6; J. Ptaśnik, op. cit., s. 47-48.
12. K. Myśliński, op. cit., s. 137; J. Ptaśnik, op. cit., s. 49; H. Samsonowicz, *Miasta wobec zjednoczenia Polski* [w]: *Ars Historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski*, Poznań 1976, s. 426-427.
13. F. Lenczowski, *Ze studiów...*, op. cit., s. 52-53; K. Myśliński, op. cit., s. 11; J. Ptaśnik, op. cit., s. 45-46; H. Samsonowicz, op. cit., s. 426.
14. J. Bardach, op. cit., s. 211-213; M. Friedberg, op. cit., s. 260; S. Kutrzeba, op. cit., s. 35-37; K. Myśliński, op. cit., s. 49-50.
15. M. Friedberg, op. cit., s. 261-262; B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego w Koronie Polskiej*, Warszawa 1953, s. 29.
16. F. Lenczowski, *Ze studiów...*, op. cit., s. 54; Tegoż, *Z zagadnień...*, op. cit., s. 170-171; Lubin, red. K. Matwijowski, Wrocław-Lublin 1996, s. 68.
17. J. Bardach, op. cit., s. 212; F. Lenczowski, *Ze studiów...*, op. cit., s. 60; J. Ptaśnik, op. cit., s. 96.
18. J. Ptaśnik, op. cit., s. 96 – 97.
19. H. Samsonowicz, *Samorząd miast Polski średniowiecznej* [w]: *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka*, red. P. Dymmel, Lublin 1992, s. 123
20. J. Bardach, op. cit., s. 207-208, 374; M. Friedberg, op. cit., s. 254.
21. K. Myśliński, op. cit., s. 49, 98; J. Ptaśnik, op. cit., s. 45-47, 51; S. Śreniowski, op. cit., s. 5-9.
22. M. Friedberg, op. cit., s. 257; K. Myśliński, op. cit., s. 98; J. Ptaśnik, op. cit., s. 52, 81.
23. J. Bardach, op. cit., s. 276-277; F. Lenczowski, *Ze studiów...*, op. cit., s. 61; J. Ptaśnik, op. cit., s. 52.
24. J. Bardach, op. cit., s. 278.
25. F. Lenczowski, *Ze studiów...*, op. cit., s. 61; Tenże, *Z zagadnień...*, op. cit., s. 175; J. Ptaśnik, op. cit., s. 49.
26. P. Brucksch, op. cit., s. 10; *Chronik...*, op. cit., s. 15; G. Leitgeb, op. cit., s. 74-75.
27. *Chronik...*, op. cit., s. 16-17; G. Leitgeb, op. cit., s. 76.
28. J. Blaschke, *Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes*, Glogau 1913, s. 197; *Chronik*, op. cit., s. 18; G. Leitgeb, op. cit., s. 76-77.
29. *Chronik...*, op. cit., s. 19; G. Leitgeb, op. cit., s. 77.

30. M. Ptak, *Zgromadzenia i urzędy stanowe Księstwa Głogowskiego od początku XIV w. do 1742 r.* [w]: AUWr, Wrocław 1991, Prawo CX, s. 54.
31. K. Buczek, *Targi i miasta na prawie polskim (okres wczesnośredniowieczny)*, Wrocław 1964, s. 60; K. Maleczyński, *Najstarsze targi w Polsce i stosunek ich do miast przed kolonizacją na prawie niemieckim* [w]: *Studia nad historią prawa polskiego*, Lwów 1926, t. X, z. 1.
32. M. Ptak, op. cit., s. 231.
33. GM, s. 134-139.
34. J. Blaschke, op. cit., s. 105; CDS, t. XXVIII, s. 27 (dok. Nr 93); GM, s. 171-172, 180-182; F. Minsberg, *Geschichte der Stadt und Festung Gross-Glogau*, t. I, Glogau 1853, s. 218-219; K. Orzechowski, *Były powiat lubiński w podziałach terytorialnych dawnego Śląska* [w]: AUWr, Wrocław 1979, Prawo LXXVIII, s. 52; M. Ptak, op. cit., s. 19-20.
35. CDS, s. 40 – dokument z 28.12. 1394 r. (dokumenty nr 149 i 150) – przywilej przyznany przez Henryka VIII.
36. CDS, s. 62, dok. nr 274 – z 19. 02. 1423 r.; F. Minsberg, op. cit., s. 421-422; M. Ptak, op. cit., s. 22.
37. AP we Wrocławiu, Rep. 24, sygn. 513 – metryka ziemiska z 1681 r.
38. K. Orzechowski, op. cit., s. 71.
39. P. Brucksch, op. cit., s. 12-14; *Chronik...*, op. cit., s. 10-11; G. J. Knie, *Alphabetisch – statistisch – topographische Uebersicht der Doerfer, Flecken, Staedte...*, Breslau 1845, s. 98; *Słownik etymologiczny nazw Śląska*, red. S. Rospond, t. I, Warszawa–Wrocław 1970, s. 13, 23, 37, 67; t. II, Warszawa–Wrocław 1985, s. 82, 87, 168; t. III, Warszawa–Wrocław 1986, s. 37, 99, 125, 126; t. IV, red. H. Bork, Warszawa–Wrocław 1988, s. 13, 15; t. VI, red. S. Sochacka, Warszawa–Wrocław 1992, s. 86, 88.
40. M. Ptak, op. cit., s. 27, 43.
41. *Głogów*, red. K. Matwijowski, Wrocław–Głogów 1994, s. 118; M. Ptak, op. cit., s. 68-69, 102.
42. CDS, s. 190 – dok. nr 1338 z 23 XII 1628 r. opisujący spotkanie przedstawicieli siedmiu miast Ks. Głogowskiego; F. Minsberg, op. cit., t. II, s. 222; M. Ptak, op. cit., s. 70, 80, 102-103, 170 (Polkowice uczestniczyły również w zjazdach w 1695 i 1735 r.).
43. M. Ptak, op. cit., s. 64, 98.
44. Ibidem, s. 206.
45. Ibidem, s. 207-208.
46. *Acta Publica*, Band. VIII, Breslau 1906, s. 280 – dok. z 06. 08. 1629 r. przedstawia wspólny zjazd stanów weichbildu głogowskiego i polkowickiego, w Głogowie; *Annales Glogovienses* [w]: SRS – dok. Z 27 VI 1477 r. przedstawia zjazd przedstawicieli weichbildu głogowskiego i polkowickiego.
47. M. Ptak, op. cit., s. 231-232.

48. P. Brucksh, op. cit., s. 11; *Chronik...*, op. cit., s. 5.
49. H. Samsonowicz, *Samorząd miast...*, op. cit., s. 13-21.
50. M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przed-rozbiorowej*, Wrocław 1986, s. 587-588.

Rozdział III

1. M. Haisig, *Studia nad legendą pieczęci miejskiej*, Wrocław 1953, s. 24; W. Wittyg, *Pieczęcie miast dawnej Polski*, z. I, Kraków 1905, s. 3.
2. K. Bobowski, *Dawne pieczęcie na Pomorzu Zachodnim*, Szczecin 1989, s. 57, 124-125; W. Ewald, *Siegelkunde. Handbuch der Mittelalterlichen und Neueren Geschichte*, Munchen und Berlin 1914, s. 211-213.
3. Th. Ilgen, E. Gritzner, F. Friedensburg, *Sphragistik, Heraldik Deutsche Munzgeschichte*, Leipzig 1912 – w rozdziale III „Die ausere Beschaffenheit der Siegel” autorzy przedstawiają 20 rodzajów kształtów pieczęci.
4. Sfragistyka, red. M. Gumowski, M. Haisig, S. Mikucki, Warszawa 1960.
5. M. Gumowski, *Schlesische Siegel bis zum Ende des XIV Jahrhunderts*, Berlin 1937, s. 365 – za małe autor uznaje pieczęcie 25-30 mm, a duże 70-90 mm.
6. M. Haisig, *Śląsk w monetach, medalach i pieczęciach*, W-w 1951, s. 37; *Metodyka pracy archiwalnej*, red. S. Nawrocki, S. Sierpowski, Poznań 1995, s. 108- 109.
7. M. Haisig, *Motywy średniowiecznej architektury w sfragistyce miejskiej*, Wrocław 1951, s. 37; W. Semkowicz, *Enph*, Kraków 1929, s. 128.
8. M. Haisig, *Motywy...*, op. cit., s.; *Metodyka...*, op. cit., s. 110.
9. M. Haisig, *Śląsk...*, op. cit., s. 31; E. Kościak, *Motywy orla piastowskiego w heraldyce miast śląskich*, Sobótka 1974, nr 2, s. 157 – 176.
10. G. Heinz-Mohr, *Lexikon der Symbole, Bilder und zeichen den christlichen Kunst*, Munchen-Diederichs 1992, s. 211.
11. Ibidem, s. 296-297; W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Warszawa, 1997, s. 772 -773 – św. Barbara była córką bogatego człowieka sprawującego w mieście wysoki urząd. Barbara jako piękna dziewczyna miała wielu kandydatów do ręki, ale że potajemnie, bez woli ojca, przyjęła chrześcijaństwo i złożyła ślub czystości odmawiała wszystkim kawalerom. Ojciec chcąc zmusić córkę do wyrzeczenia się wiary i do zamążpójścia zamknął ją w wieży swego zamku i głodził. Kiedy wyczerpał wszystkie środki oskarżył ją przed sędzią, a ten skazał ją na śmierć przez ścięcie. Jej katem został ojciec. Św. Barbara przedstawiana jest zawsze przy wieży, w której miała być zamknięta przez ojca. Wieża ma trzy okna, które miały przypominać św. Barbarze podstawową prawdę wiary katolickiej o Trójcy Przenajświętszej.
12. G. Heinz-Mohr, op. cit., s. 188-189; U. Janicka-Krzywda, *Atrybut – Patron – Symbol*, Kraków 1988, s. 137.
13. K. Bobowski, op. cit., s. 57; *Metodyka...*, op. cit., s. 111- 12.

14. M. Haisig, *Studia...*, op. cit., s. 46-56 – forma „s. senatus” nawiązywała do starożytnej formy „Senatus Populusque Romanus” i podkreślała rolę rady – reprezentantki mieszczan; J. Ptaśnik, *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Kraków 1934, s. 96.
15. M. Haisig, *Studia...*, op. cit., s. 60-68.
16. Pieczęci tej używano, gdy miasto odpowiadało na listy ludzi z zewnątrz, np. wystawianie listów prawnego pochodzenia, czy informowanie o rozstrzygnięciu sprawy sądowej.
17. M. Haisig, *Studia...*, op. cit., s. 98 – podobną pieczęć posiadało miasto Góra – „SECRET SENAT REIP GOREN” oraz Świdnica – „SIGILLVM REIPVB SWIDNICIENSIS”.
18. M. Haisig, *Sfragistyka i heraldyka miast polskich w świetle dotychczasowych badań*, Nauka i Sztuka 1947, t. VI, r. 3, s. 77-79.
19. 8 XII 1990 r. pracownicy Przedsiębiorstwa Konserwacji Zabytków podczas remontu części ratusza miejskiego, tzw. dworku myśliwskiego odkryli w miedzianej, połączanej kuli, wieńczącej ratuszową wieżę, dwie tuby wykonane z ocynkowanej blachy. Wewnątrz pojemników znaleziono niemieckojęzyczne druki i rękopisy, m. in. „Chronik der Stadt Polkwitz in Niederschleschien”, Gross=Glogau 1819 oraz „Chronik der Stadt Polkwitz”, Polkwitz 1912 pomiędzy kartki której włożono kilka widokówek przedstawiających miasto na początku XX w. oraz rycinę herbu obowiązującego od 1291 r., ponadto spisy władz miejskich z 1878 r. i 1912 r. i egzemplarz „Polkwitzer Stadtblatt” z 18 VII 1912 r.
20. H. Saurma, *Wappenbuch der schlesischen Stadte und Stadtel*, Berlin 1870, s. 248.
21. M. Haisig, *Sfragistyka...*, op. cit., s. 79; E. Kościk, op. cit., s. 157-176.
22. G. Leitgeb, *Chronik der Schutzengilde zu Polkowitz*, Polkowitz 1927 – 20 V 1677 r. gildie polkowickie otrzymały nowy regulamin, ponieważ stary porządek z pierwszej połowy XV w. okazał się niedostosowany do wymagań stawianych przez nową epokę.
23. A. Plewako, J. Wanag, *Herbarz miast polskich*, Warszawa 1994, s. 170.
24. Ibidem.

Zakończenie

1. S. K. Kuczyński, *Pieczęcie ksiąg mazowieckich*, Wrocław 1978, s. 24.
2. O. Hupp, op. cit., s. 87.
3. B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathesarchivs mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes*, Ersters Theil: Ordensbeamte und Stadte, Thorn 1894, s. 17.
4. M. Haisig, *Motywy...*, op. cit., s. 41.

Skróty

- AUWr – Acta Universitatis Wratislaviensis.
CDS – Codex Diplomaticus Silesiae.
Enph – Encyklopedia nauk pomocniczych historii.
G. M. – Grünhaden C., Markgraf H., Lehns und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter.
Nph – Nauki pomocnicze historii.
SRS – Scriptores Rerum Silesiacarum.

Spis map i ilustracji

1. Polkowice na tle regionu.
2. Epoka brązu – wczesne okresy epoki żelaza.
3. Wczesne i późne średniowiecze.
4. Przebieg szlaków handlowych na Śląsku.
5. Rozmieszczenie rynków w zależności od kształtów.
6. Występowanie podcieni rynkowych w miastach śląskich dawniej i obecnie.
7. Polkowice przed 1750 r.
8. Księstwo Głogowskie po podziale w 1278 r.
9. Księstwo Głogowskie po podziale w 1378 r.
10. Tablica pamiątkowa z XVII w. wmurowana w wieżę kościelną.
11. Herb miasta Polkowic obowiązujący od 1291 r.
12. Herb miasta Polkowic z 1677 r.

Bibliografia

Acta Publica. Verhandlungen und Korrespondenzen der schlesischen Fürsten und Stände. Mit einem Anhage: Beiträge zur Geschichte der Gegenreformation in Schlesien vornehmlich für das Jahr 1629, Band VIII, Breslau 1906.

1. Bardach Juliusz, *Historia państwa i prawa, do połowy XV w.*, t. I, Warszawa 1964.
2. Bartsch Heinrich, *Die Städte Schlesiens (in den Grenzen des Jahres 1937)*, Dortmund 1977.
3. Bascapè Giacomo, *Zbiory pieczęci. Zagadnienie metod porządkowania, klasyfikacji i katalogowania*, 1958.
4. Berman Harold J., *Prawo i rewolucja. Kształtowanie się zachodniej tradycji prawnej*, Warszawa 1995.
5. Biliński Jan, *Lubin i okolice*, Wrocław 1976.
6. Biliński Jan, *Przewodnik po Ziemi Lubińskiej*, Wrocław 1971.
7. Blaschke Julius, *Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes*, Glogau 1913.
8. Bogucka Maria, Samsonowicz Henryk, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986.
9. Boras Zygmunt, *Książęta piastowscy Śląska*, Katowice 1974.
10. Brucksch Pazul, *Chronik der Stadt Polkwitz in Niederschlesien*, Gross Glogau 1819.
11. Brykczyński H.A., *Podręcznik praktyczny ikonografii chrześcijańskiej*, Warszawa 1894.
12. Buczek Karol, *Targi i miasta na prawie polskim (okres wczesnośredniowieczny)*, Wrocław 1964.
13. *Chronik der Stadt Polkwitz. Schluderung der wichtigsten Begebenheiten von Jahre 1200 bis zum 1911*, Polkwitz 1912.
14. *Chronologia polska*, red. Bronisław Włodarski, Warszawa 1957.
15. *Codex Diplomaticus Silesiae*, red. H. Markgraf, J. W. Schulte, t. XIV, Breslau 1889; red. Konrad Wutke, t. XXVIII, Breslau 1915.
16. *Deutsches Städtebuch. Handbuch städtischer Geschichte, begründet von Erich Keyser*. Herausgegeben von Heinz Stoob und Peter Johanek, Stuttgart–Berlin–Köln 1995.
17. *Dolny Śląsk*, red. Kirło Sosnowski, Mieczysław Suchocki, Poznań 1948.
18. Drabina Jan, *Miasta śląskie w średniowieczu*, Katowice 1987.
19. Engel Bernhard, *Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathscharchivs mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes. Erster Theil: Ordensbeamte und Städte. Zweite Theil: Privatsiegel*, Thorn 1894.
20. Ewald Wilhelm, *Siegelkunde. Handbuch der Mittelalterlichen und Neueren Geschichte*, München und Berlin 1914.
21. Friedberg Marian, *Kultura polska a niemiecka*, t. I, Poznań 1946.
22. Gładkiewicz Ryszard, *Piastowscy władcy Ziemi Lubińskiej [w]: Kalendarz Ziemi Lubińskiej*, Lubin 1985.
23. *Głogów. Zarys monografii miasta*, red. Krystyn Matwijowski, Wrocław–Głogów 1994.

24. Groicki Bartłomiej, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej*, Warszawa 1953.
25. Grünhagen C., Markgraf Herman, *Lehns und Besitzurkunden schlesiens und seiner einzelnen Fürstenhümer im Mittelalter*, t. I, II, Leipzig 1881, 1883.
26. Gumiński Tadeusz, *Legnica i okolice – przewodnik*, Legnica 1993.
27. Gumowski Marian, *Herby i pieczęcie miejscowości województwa śląskiego*, Katowice 1939.
28. Gumowski Marian, *Najstarsze pieczęcie miast polskich*, Toruń 1960.
29. Gumowski Marian, *Schlesische Siegel bis zum Ende des XIV Jahrhunderts*, Berlin 1937.
30. Gumowski Marian, Haisig Marian, Mikucki Sylwiusz, *Sfragistyka*, Warszawa 1960.
31. Haisig Marian, *Motywy średniowiecznej architektury w sfragistyce miejskiej*, Wrocław 1948.
32. Haisig Marian, *Osiągnięcia i postulaty w zakresie sfragistyki polskiej* [w]: *Studia Źródłoznawcze*, t. IV, Wrocław 1959.
33. Haisig Marian, *Sfragistyka i heraldyka miast polskich w świetle dotychczasowych badań* [w]: *Nauka i Sztuka*, t. VI, R. 3, Wrocław–Jelenia Góra 1947.
34. Haisig Marian, *Studia nad legendą pieczęci miejskiej*, Wrocław 1953.
35. Haisig Marian, *Śląsk w monetach, medalach i pieczęciach*, Wrocław 1951.
36. Heinz-Mohr Gerard, *Lexikon der Symbole, Bilder und Zeichen der christlichen Kunst*, Diederichs 1992.
37. Herbst Stanisław, *Miasta i mieszczaństwo w dziejach Polski*, Warszawa 1961.
38. *Historia Śląska*, red. Stanisław Kutrzeba, Kraków 1963.
39. *Historia Śląska*, red. Karol Maleczyński, Wrocław 1960.
40. Hupp Otto, *Die Wappen und Siegel der Deutschen Staedte Pommern, Posen und Schlesien*, Frankfurt 1898.
41. Ilgen Theodor, Gritzner Erich, Friedensburg Ferdinand, *Sphragistik, Heraldik Deutsche Münzgeschichte*, Leipzig 1912.
42. Janicka-Krzywda Urszula, *Atrybut – Patron – Symbol, czyli co o świętych i błogostawionych powinien wiedzieć przewodnik*, Kraków 1988.
43. Jurek Tomasz, *Konrad I głogowski. Studium z dziejów dzielnicowego Śląska* [w]: *Roczniki Historyczne*, t. LIV, 1988.
44. Jurek Tomasz, *Księstwo Głogowskie pod rządami synów Konrada I (1273– 1290)* [w]: *Sobótka*, nr 3, 1987.
45. Kaczmarczyk Zdzisław, *Początki miast polskich (zagadnienia prawne)* [w]: *Czasopismo Prawno-Historyczne*, t. XIII, Z. 2, Warszawa 1961.
46. Knie Johann Georg, *Alphabetisch – statistisch – topographisch Uebersicht der Darfer, Flecken, Staedte und anderen Orte dert Koenigl. Preuss, Provinz Schlesien, nebst beigefuegter Nachweisung von der Eintheilung des Landes nach den Bezirken der drei koeniglichen Regierungen*, Breslau 1845.

47. Kościk Elżbieta, *Motywy orla piastowskiego w heraldyce miast śląskich (XIII – XVI w.)* [w]: Sobótka, nr 2, 1974.
48. Kuczyński Stefan Krzysztof, *Pieczęcie książąt mazowieckich*, Wrocław 1978.
49. Kutrzeba Stanisław, *Historia ustroju Polski w zarysie*, t. I, Korona–Lwów 1920.
50. Leitgeb Guido, *Chronik der Schützengilde zu Polkowitz. Im Anhang: Beiträge zur baugeschlichen und wirtschaftspolitischen. Entwicklung von Polkowitz*, Polkowitz 1927.
51. Lenczowski Franciszek, *Z zagadnień ustrojowych miast śląskich w okresie XIII – XIV w.* [w]: Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70. rocznicę urodzin, Warszawa 1960.
52. Lenczowski Franciszek, *Ze studiów nad problemami miast śląskich do końca XIV w.*, Opole 1965.
53. Lauda Jiri, *Znaky Europskych Mast*, Praha 1995.
54. *Lubin. Zarys rozwoju miasta na przestrzeni wieków*, red. Krystyn Matwijowski, Wrocław–Lubin 1996.
55. *Materiały do dziejów Głogowa*, red. Krystyn Matwijowski [w]: Acta Universitatis Wratislaviensis, Historia LXXII, Wrocław 1989.
56. *Metodyka pracy archiwalnej*, red. Stanisław Nawrocki, Stanisław Sierpowski, pamięci prof. Franciszka Paprockiego, Poznań 1995.
57. Minsberg F., *Geschichte der Stadt und Festung Gross Glogau*, t. I, Glogau 1853.
58. Myśliński Kazimierz, *Wójt dziedziczny i rada miejska w Lublinie 1317–1504*, Lublin 1962.
59. Nowakowa Janina, *Rozmieszczenie komór celnych i przebieg dróg handlowych na Śląsku do końca XIV w.*, Wrocław 1951.
60. Orzechowski Kazimierz, *Były powiat Lubiński w podziałach terytorialnych dawnego Śląska* [w]: Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo LXXVIII, Wrocław 1979.
61. Pfothenhauer Paul, *Die Schlesienschen Siegel von 1250 bis 1300, Im Nemen des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Breslau 1879.
62. *Piastowie w dziejach Polski. Zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów*, red. Roman Heck, Wrocław 1975.
63. Piekosiński Franciszek, *Pieczęcie polskie wieków średnich*, Kraków 1899.
64. Plewako Andrzej, Wanag Józef, *Herbarz miast polskich*, Warszawa 1994.
65. *Polkowice – miasto i gmina – informator*, Wrocław 1993.
66. *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dn. 4 i 5 VI 1991 r. w Lublinie*, red. Piotr Dymmel, Lublin 1992.
67. Popiołek Kazimierz, *Historia Śląska od pradziejów do 1945 r.*, Katowice 1972.
68. Popiołek Kazimierz, *Śląsk i Polska w okresie wojen husyckich*, Katowice 1937.
69. Ptak Marian, *Zgromadzenia i urzędy stanowe Księstwa Głogowskiego od pocz. XIV w. do 1740 r.* [w]: Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo CX, Wrocław 1991.

70. Ptaśnik Jan, *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Kraków 1934.
71. Pudełko Janusz, *Rynki w planach miast śląskich* [w]: Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, t. IV, Warszawa 1959.
72. Pudełko Janusz, *Zagadnienie wielkości powierzchni średniowiecznych miast śląskich*, Wrocław 1967.
73. *Regestry śląskie*, t. I, oprac. Kazimierz Bobowski, Janina Gilewska-Dubis, Wacław Korta, Bronisław Turoń, Wrocław 1975; t. II, oprac. Kazimierz Bobowski, Marek Cetwiński, Janina Gilewska-Dubis, Anna Skowrońska, Bronisław Turoń, Wrocław 1983.
74. Saurma-Jeltsch Hugo, *Wappenbuch der schlesischen Städte und Städtel*, Berlin 1870.
75. Schirmacher Friedrich Wilhelm, *Urkundenbuch der Stadt Liegnitz und ihres weichbildes bis zum jahre 1455*, Liegnitz 1866.
76. *Schlesiens Kirchorte und ihre kirchlichen Stiftungen bis zum Ausgange des Mittelalters*, Breslau 1902.
77. Schoenaich Gustaw, *Die Entstehung eins Weichbildes und Grundungsgeschicht einer schleschien Klaindstadt*, Polkowitz 1927.
78. Schoenaich Gustaw, *Schulherren und Pfarrer in meinem Heimatstaedtchen*, Polkowitz 1937.
79. *Scriptores Rerum Silesiacarum*, Markgraf Herman, *Annales Glogovienses bis zum Jahre 1493*, Bd X, Breslau 1887.
80. Semkowicz Władysław, *Encyklopedia nauk pomocniczych historii*, Kraków 1929.
81. *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, red. Stanisław Rospond, t. I, II, III, Warszawa 1970, 1985, 1986; red. Henryk Bork, t. IV, Warszawa 1988; red. Stanisława Sochacka, t. V, VI, Warszawa 1991, 1992.
82. *Szkice legnickie*, red. Tadeusz Gumiński, Wrocław 1974.
83. Szymański Józef, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983.
84. Tymieniecki Kazimierz, *Zagadnienia początków miast w Polsce* [w]: Przegląd Historyczny, t. XXI, 1917-1918.
85. Vossberg F. *Siegel des Mittelalters von Polen, Lithauen, Schlesien, Pommern und Preussen*, Druck von Gebr. Unger, Berlin 1854.
86. Wittyg Wiktor, *Pieczczę miast dawnej Polski*, Z. I, II, III, Kraków–Warszawa 1905, 1908, 1914.
87. *Wojna trzydziestoletnia (1618–1648) na ziemiach nadodrzańskich*, red. Kazimierz Bartkiewicz, Zielona Góra 1993.
88. Zaleski Wincenty, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1997.
89. Żerelik Rościsław, *W ramach państwa polskiego* [w]: Materiały z dziejów Głogowa, red. Krystyn Matwijowski, AUWr, LXXII.

Postscriptum Towarzystwa Ziemi Polkowickiej

W związku z trwającymi w 2020 roku pracami nad heraldyką symboli Polkowic, Towarzystwo Ziemi Polkowickiej włączając się w te prace postanowiło opublikować pracę Pani Edyty Kocaj na temat „Herbu i pieczęci Polkowic”.

Jest to praca magisterska, dogłębnie i szczegółowo opracowana, oparta na wielu źródłach historycznych. Została ona, w tym opracowaniu, przedstawiona w całości, z małymi korektami redakcyjnymi w rozdziale IV.

Obecnie trwają prace nad opracowaniem nowego herbu Polkowic zgodnego z obowiązującą heraldyką. W prace te, na prośbę Burmistrza Polkowic Łukasza Puźnieckiego, włączyli się również szanowani naukowcy z dziedziny historii sztuki, fragmenty ich opracowań prezentujemy poniżej. W lutym br. do Komisji Heraldycznej przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji skierowany został wniosek z Urzędu Gminy Polkowice, o wydanie opinii heraldycznej dotyczącej herbu oraz flagi Polkowic. Wniosek zawierał opracowanie autorstwa prof. Wojciecha Strzyżewskiego pt.: „Podstawy historyczne nowego herbu Polkowic”. Obecnie wniosek czeka na rozpatrzenie przez Komisję Heraldyczną.

Podstawy historyczne nowego herbu Polkowic (ekspertyza heraldyczna) opracowana przez prof. dr hab. Wojciech Strzyżewski z Uniwersytetu Zielonogórskiego w 2020 roku.

1. Podstawa sfragistyczna – dawne pieczęci miejskie

Badacze są zgodni że dawne pieczęcie Polkowic przedstawiały dwie wieże nakryte szpiczastymi wieżami, między którymi widniało gotyckie sklepienie zwieńczone krzyżem. Pod sklepieniem na podstawie umieszczony był hełm rycerski z pawimi piórami. Na jednej pieczęci widniała również nad hełmem płytką z orłem śląskim. W takiej wersji opisuje pieczęcie Polkowic Hugo Saurma w swoim Herbarzu miast śląskich z 1870 r. Na pieczęciach z lat 1508 i 1683 widniał łaciński napis: SIGILLUM CIVITATIS POLKOWITZ-POLKEWICZ. Na pieczęci mniejszej również z XVII wieku umieszczony była napis: SECRET SENAT RHP POLCOWITZ¹.

¹ H. Saurma, *Wappenbuch der schlesischen Städte und Städtel*, Berlin 1870, s. 248-249

Wzmiankowana przez innego badacza B. Engela pieczęć Polkowic przy dokumencie z 1404 r. znajdująca się w archiwum rady toruńskiej zachowana była w złym stanie i jak stwierdził autor opisując posiadała wizerunek nieczytelny².

O pieczęciach Polkowic pisał również u schyłku XIX wieku Otto Hupp, przywołując wcześniejsze ustalenia Saurmy i Engela. W przypadku najstarszej pieczęci opisanej przez Engela w pracy Huppa znalazło się uzupełnienie opisu wizerunku mówiące, że wizerunek zawierał jedynie zarysy wież i muru między nimi³. Według Huppa na pieczęci z XV w. z napisem łacińskim: *Sigillum civitatis Polkowitz* umieszczony był wizerunek dwóch wież między, którymi widniała mur, a ponad nim umieszczony były hełm z pawimi piórami. Dwie kolejne pieczęcie opisane przez Huppa z 1508 i XVII odpowiadają tym, które scharakteryzował wcześniej Saurma. Bardzo cenne w pracy Huppa z punktu widzenia kształtowania się herbu miejskiego były opisy pieczęci z XVIII i XIX wieku. Na pieczęci miejskiej z 1742 z łacińskim napisem: *SIGIL CIVIT BOLCOVICENSIS 1742* umieszczony został wizerunek dwóch wież i muru wraz hełmem, zmieniono natomiast zwieńczenie gotyckiego sklepienia, na którym w miejsce tzw. krzyża kwiecistego umieszczono motyw liści. Wizerunek z przekształconym zwieńczeniem powtórzony został na pieczęci z 1810 r., na której umieszczono napis w języku niemieckim: *INSIEGEL DES MAGISTRAT SZU POLCKWITZ 1810* oraz na kolejnej z 1854 r. W drugiej połowie XIX wieku władze miasta posługiwały się pieczęciami ze zmienionym również wizerunkiem hełmu i piór, bowiem widniał na nich hełm prętowy z pióropuszem nie z pawich a strusich piór. Taka wersja wizerunku widniała na wszystkich późniejszych pieczęciach aż do 1945 r.

2. Podstawy heraldyczne

Zachowane i opisane przez badaczy pieczęcie Polkowic dokumentują przebieg kształtowania godła herbowego. W przypadku wizerunków samego herbu, ale niewidniejącego na pieczęci baza źródłowa do XIX wieku jest bardzo uboga. Polkowice w przeszłości były niedużym miastem i podobnie jak wiele innych tej wielkości miejscowości ich władze posługiwały się przez stulecia jedy-

² B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathesarchivs, mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes*. Tl. 1, Ordensbeamte und Städte, „Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn, Heft IX, 1894, s. 17

³ O. Hupp, *Die Wappen und Siegel der deutschen Städte, Flecken und Dörfer, Königreich Preussen, Bd I, Heft 1, Ostpreussen, Westpreussen und Brandenburg, Bd. I, Heft 2, Pommern, Posen und Schlesien*, Frankfurt a/Main 1896–1898 (reprint 1993). s. 163

nie pieczęciami, bowiem potrzebne były one do uwierzytelniania wystawianych przez burmistrza i radę dokumentów. Dawne pieczęcie miejskie z reguły nie przedstawiały jeszcze herbów, a jedynie charakterystyczne dla danego miasta wizerunki. Dopiero umieszczenie tych wizerunków w polu tarczy herbowej i umieszczenie na pieczęci powodowało, że powstawała tzw. „pieczęć herbowa”

Przykładem takiej pieczęci herbowej jest papierowa pieczęć magistratu polkowickiego zawierająca wizerunek herbu. Na wspomnianej pieczęci wykorzystany został wizerunek herbu zaczerpnięty z pracy Saurmy, a więc pojawił się on dopiero u schyłku XIX w. Swoją wersję herbu Polkowic zaproponował O. Hupp w 1898 r. nawiązywała ona swoim godłem do wcześniejszych pieczęci zawierając wizerunki wież i muru oraz łuku różnice widoczne były w przypadku hełmu książęcego. Hupp przedstawił hełm z pawimi piórami oraz charakterystyczną płytką z wizerunkiem orła Piastów śląskich. Opisany wizerunek herbu Polkowic był spopularyzowany poprzez wydawnictwa kolekcjonerskie, które sprzedawano jako naklejki do zbierania w specjalnych albumach.

Na przełomie XIX i XX wieku berlińskie wydawnictwo Oscar Herbst rozpoczęło wydawanie kart pocztowych przedstawiających herby miast. Wizerunki herbów miast niemieckich przedstawiano na kartach pocztowych nie zawsze zgodnie z ówczesnie obowiązującymi w tych miastach. Stworzono swoisty schemat przedstawienia herbu, który zawierał stylizowaną renesansową tarczę herbową z godłem miasta. Na tarczy osadzona była tzw. „korona murowa”. Po bokach tarczy umieszczono ozdobne labry w barwach godła herbowego. Pod tarczą widniały owalnie ułożone gałązki z listkami dębu i wawrzynu. Wśród kart z herbami wydanyymi w większości w latach 1901-1903 znalazła się również karta z herbem Polkowic z błędnym napisem, mówiącymi, że jest to herb miasta z 1251 r. Autor litografii z herbem Polkowic sam wybrał barwy godła przedstawiając mury i wieże w kolorze czerwonym, a pole tarczy ukazał w kolorze srebrnym, chociaż bardziej przypominał o szary. Takie przedstawienie polkowickiego herbu można uznać za rodzaj artystycznej interpretacji znaku miasta, ale nie za oficjalny symbol. Jak jednak często bywa z tego typu wydawnictwami masowymi wizerunek herbu z karty pocztowej zaczęto umieszczać na różnych przedmiotach i innych publikacjach jak choćby w winiecie gazety Polkwitzer Stadtblatt z początku XX w.

Herb z opisanej karty pocztowej nie był do 1945 r. traktowany, jako oficjalny znak miasta, dopiero po 1990 r. został wykorzystany do opracowania obecnego herbu Polkowic.

3. Uzasadnienie wyboru godła i barw herbu Polkowic

W świetle zachowanych pieczęci miejskich oraz wizerunków herbów Polkowic należy jednoznacznie stwierdzić, że właściwe będzie przywrócenie jako symbolu miasta wizerunku przedstawiającego dwie wieże połączone gotyckim łukiem zwieńczonym krzyżem, który był elementem najstarszych pieczęci i zmieniony został na wizerunek liści dopiero w XVIII wieku. Między wieżami na fragmencie muru osadzony powinien zostać hełm rycerski turniejowy tzw. żabi pysk zwieńczony pióropuszem z pawich piór oraz płytką z wizerunkiem orła Piastów dolnośląskich. Taka kompozycja heraldyczna stanowi unikat w skali całego Śląska i będzie wyjątkowa wyłącznie dla znaku Polkowic. Pióropusz z pawich piór widniejący na hełmie był charakterystycznym dla Piastów śląskich elementem ozdobnym i identyfikacyjnym, o czym wspomina w pracy o ikonografii pieczęci Piastów Zenon Piech. Hełm z pawimi piórami widniał na wielu pieczęciach książąt śląskich, a hełm z piórami i płytką z orłem przypisywany księciu wrocławskiemu Henrykowi IV Prawemu utrwalałony został na ilustracji w średniowiecznym dziele Codex Manesse z początku XIV w. Wizerunek hełmu umieszczony na pieczęci miejskiej między wieżami symbolizuje opiekę władcy nad miastem.

Poszukując źródeł dających zidentyfikować barwy herbu Polkowic H. Saurma wspominał w XIX wieku o malowidle w kościele św. Michała z herbem miasta. Przedstawiał on w białym polu tarczy herbowej szare wieże i mury oraz hełm z błękitnymi, czerwonymi i żółtymi piórami. Wizerunek ten i barwy uznał Saurma za mało wiarygodne i nieznajdujące odniesienia w źródłach⁴. Dlatego Saurma zaprezentował w swojej pracy herb z czerwonym polem tarczy i białymi wieżami. W przywoływanym wcześniej dziele Huppa przedstawiono herb Polkowic z czerwonym polem tarczy herbowej i białymi murami, czyli podobnie jak Saurma. Obaj autorzy nie wskazali jednak źródeł pochodzenia tych barw. Można przyjąć, że czerwona barwa pola tarczy herbowej przyjęta przez niemieckich heraldyków nawiązuje do barwy wosku, w której odciskano dawne pieczęcie miejskie. Czerwone pole tarczy herbowej było często spotykane w herbach innych miast w księstwie głogowskim np. pobliskiego Nowego Miasteczka, Otynia, Sławy i w dawnym herbie Kozuchowa. Kolor wież i muru musiał być przedstawiony, zgodnie z regułami heraldycznymi, w kontrastowej barwie do czerwieni stąd barwa biała, błękitny kolor spiczastych dachów to

⁴ H. Saurma, s. 249

odwołanie do sklepienia niebieskiego. Hełm turniejowy przedstawiany jest najczęściej w barwie stalowej (szarej), płytka z orłem w barwach zgodnych z herbem Piastów śląskich, czyli w żółtym polu czarny orzeł z białą przepaską w kształcie półksiężyca zwieńczona trójlistkami. Pawie pióra wieńczące hełm w kolorach odpowiadających naturalnym piórom ptaka, czyli zielone z żółto-niebieskimi oczkami.

4. Opis herbu zgodny z regułami heraldycznymi:

Herb Polkowic przedstawia na tarczy typu hiszpańskiego, w czerwonym polu dwie białe (srebrne) wieże z czterema czarnymi otworami okiennymi na każdej z nich. Wieże zwieńczone są spiczastymi dachami błękitnej barwy z białymi kulami na szczytach. Między wieżami u ich podstawy widnieje biały (srebrny) fragment muru, na którym osadzony został szary (stalowy) hełm turniejowy zwieńczony żółtą (złotą) płytką z wizerunkiem czarnego orła z białą przepaską w kształcie półksiężyca otoczoną podwójnym pół wieńcem pawich piór zielonej barwy z żółto-niebieskimi oczkami. Ponad hełmem, między wieżami widnieje biały łuk gotycki zwieńczony krzyżem łacińskim.

Bibliografia

Źródła:

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Legnicy, Herb miasta Polkowic 1972-1973 sygn. 37

Opracowania:

Engel, B. *Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathesarchivs, mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes. Tl. 1, Ordensbeamte und Städte*, Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn, Heft IX, 1894

Hupp, O. *Die Wappen und Siegel der deutschen Städte, Flecken und Dörfer, Königreich Preussen, Bd I, Heft 1, Ostpreussen, Westpreussen und Brandenburg, Bd. I, Heft 2, Pommern, Posen und Schlesien*, Frankfurt a/Main 1896–1898 (reprint 1993).

Kaganiec, M., *Heraldyka Piastów śląskich 1146–1707*, Katowice 1992

Piech, Z. *Ikonomia pieczęci Piastów*, Kraków 1993

Plewako A., Wanag J., *Herbarz miast polskich*, Warszawa 1994

Saurma H., *Wappenbuch der schlesischen Städte und Städtel*, Berlin 1870

Strzyżewski, W., *Treści symboliczne herbów miejskich na Śląsku, Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, Zielona Góra 1999.

Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy, pod red. Wojciech Drelicharza i Zenona Piecha, Kraków 2000.

Do kwestii herbu odniósł się również dr Wojciech Gruk pracownik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego.

Kwestia herbu Polkowic jest bardzo ciekawa. Zainteresowany wzmiankami o herbie, który kiedyś miał zdobić wnętrze kościoła św. Michała, podrażyłem nieco temat i udało mi się wstępnie ustalić, że jego przedstawienie było widoczne jeszcze ok. 1870 r. Sprawdziłem dostępne mi „od ręki” archiwa wizualne, ale niestety na żadnym z przedwojennych zdjęć, do których udało mi się dotrzeć, go nie ujęto. Może już wtedy był zamalowany, albo po prostu nie wszedł w kadr. Interesujące informacje znalazłem natomiast w kluczowym opracowaniu dostarczającym wiedzy na temat herbów miast śląskich - herbarzu miejskim „Wappenbuch der Schlesischen Städte und Städtel” z roku 1870, pióra Hugona barona Saurmy von Jeltscha. Tenże baron widział w św. Michale rzeczony malowany herb miasta i napisał o jego kolorach następująco: szare wieże w białym polu, a pióra przy hełmie w kolorach niebieskim, żółtym i czerwonym. Co jednak znamienne, uznał on te barwy za niewiarygodne, dosłownie, cytuję, „niewarte uwagi”. Swojego zdania nie uzasadnił, stwierdził tylko, że historyczne barwy herbu pozostają nieznane. Znając jego warsztat pracy, oznacza to zapewne, że nie odnalazł on w archiwach żadnych oficjalnych przekazów na temat barw, czyli np. dokumentu nadania miastu herbu (gdzie oprócz barwnego wizerunku herbu koniecznie znajdował się jego precyzyjny opis), czy przykładów użycia ich w oficjalnych dokumentach.

Saurma odnalazł najstarsze wizerunki herbu Polkowic na pieczęciach rady miejskiej z XV w., na których prezentował się on tak: „dwie wieże z krenelażami, o dachach spiczastych, połączone gotyckim łukiem ostrym, który to łuk z czasem przybierał coraz bardziej ażurowe formy; pod nim, na belce, czy konsoli, hełm książąt śląskich z pawimi piórami, w jednym przypadku osadzonych w dysku z wizerunkiem orła”. Na zamieszczonym w książce rysunku poglądowym herbu ów hełm ukazany jest z boku, a nie frontalnie, jak go się obecnie przedstawia (proszę spojrzeć do załącznika).

Ciekawe są te informacje, które Pan znalazł w pracy magisterskiej pani Kocaj. Czy Pan dysponuje kopią tej pracy? Czy mógłby mi Pan przysłać treść przypisów nr 19 i 20? Ciekawe co to są za materiały znalezione w 1990 r. i kiedy powstał znajdujący się wśród nich wizerunek herbu.

Tyle jestem w stanie powiedzieć bez bardziej rozbudowanych kwerend. Nieznane nam zdjęcia wnętrza kościoła św. Michała sprzed wojny mogą się znajdować w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie, bądź w archiwach kościelnych.

W Archiwach Państwowych również mogłoby się coś odnaleźć.

Symbole Polkowic - Gazeta Polkowicka

Uchwałą Nr XXII/129/91 Rady Miejskiej w Polkowicach z dnia 28.11.1991 r. utworzono „Gazetę Polkowicką”.

UCHWAŁA Nr XXII/129/91
Rady Miejskiej w Polkowicach
28.11.1991
z dnia.....

Na podstawie art.17 ust. 2 ustawy z dnia 5 stycznia 1991 r. - Prawo budżetowe (Dz.U. Nr 4 poz. 18, Nr 34 poz.150) oraz & 2 ust.1 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 8 maja 1991 r. w sprawie zakładów budżetowych (Dz.U. Nr 42 poz.183) uchwala sie co następuje :

- & 1. Tworzy sie z dniem 1 stycznia 1992 r. zakład budżetowy pod nazwa "Gazeta Polkowicka" z siedziba w Polkowicach.
- & 2. "Gazeta Polkowicka" prowadzi działalność na podstawie przepisów prawa prasowego.
- & 3. "Gazeta Polkowicka" rozlicza się z budżetem Gminy Polkowice.
- & 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1992 r. i podlega ogłoszeniu przez rozplakatowanie w miejscach publicznych.

Przewodniczący
Rady Miejskiej
M. Zaguła
Mirosław Zaguła

Symbole Polkowic – chorągiew Gminy Polkowice

Uchwałą Nr XXIX/267/97 Rady Miejskiej w Polkowicach z dnia 30 kwietnia 1997 r. uchwalono chorągiew Gminy Polkowice.

Uchwała Nr XXIX/267/97
Rady Miejskiej w Polkowicach
z dnia 30 kwietnia 1997 r.

w sprawie chorągwi Gminy Polkowice

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 13 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz.U. z 1996 r. Nr 13, poz. 74, Nr 58, poz. 261, Nr 106, poz. 496 i Nr 132, poz. 622; z 1997 r. Nr 9, poz. 43) uchwała się, co następuje:

§ 1.

Barwami Gminy Polkowice są kolory: czerwony, biały, niebieski i żółty ułożone w poziomych równoległych pasach.

§ 2.

1. Barwy Gminy Polkowice umieszczone na płacie tkaniny stanowią chorągiew Gminy.
2. Wzór chorągwi Gminy Polkowice przedstawia załącznik nr 1 do uchwały.
3. Zasady używania chorągwi Gminy Polkowice określa Regulamin, stanowiący załącznik nr 2 do uchwały.

§ 3.

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Gminy.

§ 4.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

RADCA PRAWNY
mgr Jerzy Krzeczak
Mr L-189

PRZEWODNICZĄCY
RADY MIEJSKIEJ
mgr inż. Andrzej Tatuśko

Symbol Polkowic – herb Polkowic, pieczęć metalowa Gminy Polkowice

Uchwałą Nr VI/27/03 Rady Miejskiej w Polkowicach z dnia 27 marca 2003 r. uchwalono Statut Gminy Polkowice, którego par. 3 stanowi:

Uchwała Nr VI/27/03 Rady Miejskiej w Polkowicach z dnia 27 marca 2003 r.

w sprawie Statutu Gminy Polkowice.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 1 i art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591; 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984 i Nr 214, poz. 1806) uchwała się, co następuje:

§ 1.

Uchwała się Statut Gminy Polkowice w brzmieniu załącznika do uchwały.

§ 2.

Tracą moc uchwały Rady Miejskiej w Polkowicach:

- Nr XVII/212/00 z dnia 16 czerwca 2000 r. w sprawie jednolitego tekstu Statutu Gminy Polkowice,
- Nr XXIV/276/01 z dnia 16 marca 2001 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Polkowice,
- Nr XXVII/323/01 z dnia 31 sierpnia 2001 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Polkowice.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

RADCA PRAWNY

mgr Jerzy Trzeciak
Nr L-189

PRZEWODNICZĄCY RADY

mgr inż. Ireneusz Traczyk

§ 3.

1. Gmina obejmuje obszar o powierzchni 158,8 km².
2. Granice terytorialne Gminy wskazane są na mapie, stanowiącej załącznik nr 1 do niniejszego Statutu.
3. Herbem Gminy jest herb Miasta Polkowice w wersji historycznej, według wzoru stanowiącego załącznik nr 2 do Statutu.
4. Herb jest znakiem prawnie chronionym.
5. Rozpowszechnianie herbu Gminy wymaga zgody Burmistrza.
6. Gmina posiada chorągiew ustanowioną uchwałą Nr XXX/267/97 Rady Miejskiej w Polkowicach z dnia 30 kwietnia 1997 r. w sprawie chorągwi Gminy Polkowice.
7. Gmina posługuje się pieczęcią metalową tłoczoną, okrągłą, zawierającą pośrodku herb, a w otoku napis „Gmina Polkowice”.

Symbole Polkowic – hejnał Polkowic

Uchwałą Nr VIII/84/07 Rady Miejskiej w Polkowicach z dnia 15 czerwca 2007 r. ustalono hejnał dla miasta Polkowice.

RADA MIEJSKA
w POLKOWICACH
Rynek 1
59-100 POLKOWICE
woj. dolnośląskie

Uchwała Nr VIII/84/07 Rady Miejskiej w Polkowicach z dnia 15 czerwca 2007 r.

w sprawie ustalenia hejnału.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 13 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591; z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, Nr 214, poz. 1806; z 2003 r. Nr 80, poz. 717, Nr 162, poz. 1568; z 2004 r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz. 1203; z 2005 r. Nr 172, poz. 1441, Nr 175, poz. 1457; z 2006 r. Nr 17, poz. 128, Nr 181, poz. 1337; z 2007 r. Nr 48, poz. 327) uchwała się, co następuje:

§ 1.

Ustala się dla miasta Polkowice hejnał, którego brzmienie określi załącznik nutowy do uchwały.

§ 2.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY RADY

mgr Stefan Ciekmar

RADCA PRAWNY
Jolanta Górna-Kozak
Nr L - 145

Symbole Polkowic

Herb Polkowic

Chorągiew Gminy Polkowice

Pieczęć Gminy Polkowice

Hejnał miasta Polkowice

Gazeta Polkowicka

ISBN 978-83-958039-4-9

Biblioteka Towarzystwa Ziemi Polkowickiej, zeszyt 19